

2



FÓRUM

ODBORNÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

sociální politiky

Editorial

Stati, studie, úvahy a analýzy

Rodina jako priorita: sociálně soudržná,
ekonomicky konkurenceschopná
Lubomír Mlčoch

Odhadování vzdělanostních potřeb
Ludvík Michalička, Oleksandr Stupnytskyi,
Jaromíra Kotíková

Hodnocení účinnosti programů aktivní politiky
zaměstnanosti před příchodem
finanční a ekonomické krize
Ondřej Hora, Tomáš Sirovátka,
Helena Tomešová-Bartáková, Jiří Vyhliďal

Statistiky a analýzy

Hodnocení nového zákona
o nemocenském pojištění z pohledu
naplnění některých jeho cílů

O bydlení seniorů

Rovný přístup k zaměstnání?

1	Poznátky z praxe	
	Letní dům přispívá k prevenci sociálního vyloučení dětí a mladých lidí z dětských domovů	25
2	Globální ekonomická krize, inovativní politiky trhu práce a role služeb zaměstnanosti	27
8	Informace o řešení projektu „Metodika hodnocení monitorovacích nástrojů integračního procesu cizinců z třetích zemí v ČR - I. fáze (2009)“	29
	Pozornost vztahům seniorů a mládeže	30
13	Zajímavosti ze zahraničního tisku	
	K vývoji nezaměstnanosti ve světě v roce 2009	30
	Informační servis čtenářům	
	Novinky v knižním fondu	31
	Z domácího tisku	32
	Ze zahraničního tisku	32
19	Příloha	
23	Dlouhodobá koncepce výzkumu VÚPSV, v. v. i., na období 2011–2017	I–IV
24		

For summaries of selected articles see the 3rd page of the cover.

Obsahové zaměření časopisu

Sociální problematika v nejširším vymezení,
zejména tyto tematické okruhy:

- sociální teorie, sociální politika,
- sociální služby, státní sociální podpora, hmotná nouze,
- posudková služba, zdravotní postižení,
- rodina, sociálně-právní ochrana dětí, rovné příležitosti,
- pojištné systémy, důchodové, nemocenské a úrazové pojištění,
- příjmová politika,
- zaměstnanost, politika zaměstnanosti,

- služby zaměstnanosti, trh práce, zahraniční zaměstnanost,
- mzdová politika, mzdové a platové systémy,
- bezpečnost práce a pracovní prostředí,
- pracovní podmínky, organizace práce,
- sociální dialog a kolektivní vyjednávání,
- migrace, integrace cizinců,
- mezinárodní spolupráce v oblasti sociálního zabezpečení,
- legislativa upravující všechny tyto oblasti,
- další příbuzná tematika.

Informace pro autory

Časopis se skládá ze dvou částí, v první, tvořené rubrikou Stati, studie, úvahy a analýzy, jsou uveřejňovány pouze recenzované příspěvky. O zařazení do recenzované části časopisu rozhoduje redakční rada na základě výsledků recenzního řízení, které je oboustranně anonymní. Redakce v tomto směru provádí potřebné kroky.

Autoři mohou nabízet příspěvky do obou částí, tj. do recenzované i nerecenzované části, s tím, že uvedou, do které.

Redakce přijímá pouze dosud nepublikované příspěvky v elektronické podobě.

Autor by měl připojit úplnou kontaktní adresu včetně telefonního čísla a e-mailové adresy.

Příspěvky zasílejte v elektronické podobě na e-mailovou adresu: helena.lisa@vupsv.cz.

Uveřejněné příspěvky jsou honorovány.

Formální požadavky

Rukopis příspěvku do recenzované části (nejlépe v členění souhrn /resumé, abstrakt/, úvod, současný stav poznání a odkazy na odbornou literaturu, zkoumaná problematika a použité metody, výsledky, diskuse, závěr) o rozsahu zhruba 25 tisíc znaků včetně mezer v editoru Word musí vedle vlastního textu obsahovat cca 20řádkové resumé a klíčová slova v češtině.

Citace a bibliografické odkazy musí být úplné a v souladu s příslušnou normou, příklady viz www.vupsv.cz.

Grafy a obrázky musí být přizpůsobeny černobílému provedení (ve formátu excel skupinový sloupcový, ne prostorový).

Připojeny musí být i jejich zdrojové soubory.

Redakce provádí jazykovou úpravu textu.

FÓRUM sociální politiky

odborný recenzovaný časopis

2/2010

Vydává Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Palackého nám. 4
128 01 Praha 2
IČO 45773009

Šéfredaktorka: Mgr. Helena Lisá
kontakt: helena.lisa@vupsv.cz
tel. 224 972 645

Redakce: Dagmar Maličká
kontakt: dagmar.malicka@vupsv.cz
tel. 224 972 654

Tisk: Vydavatelství KUFR, s. r. o.
Naskové 3, 150 00 Praha 5

Distribuce a předplatné: Postservis
Poděbradská 39, 190 00 Praha 9
Kontakt: e-mail postabo.prstc@cpost.cz
fax 284 001 847
tel.: 800 300 302 (bezplatná infolinka ČR)
www.periodik.cz

Prodej za hotové:
Knihkupectví Karolinum
Celetná 18, 116 36 Praha 1

Cena jednotlivého čísla: 50 Kč

Vychází: 6krát ročně

Dáno do tisku: 8. 4. 2010

Registrace MK ČR E 17566
ISSN 1802-5854 – tištěná verze
ISSN 1803-7488 – elektronická verze
© VÚPSV

Redakční rada:

Doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (předseda - VÚPSV)
Doc. Ing. Marie Dohnalová, CSc. (FHS UK)
Mgr. Danuše Fomiczewová (KÚ Pardubického kraje)
Doc. JUDr. Vilém Kahoun, Ph.D. (ČSSZ, ZSF JČU)
Prof. Ing. Vojtěch Krebs, CSc. (VŠE)
Mgr. Aleš Kroupa (VÚPSV)
PhDr. Věra Kuchařová (VÚPSV)
Prof. PhDr. Tomáš Sirovátka, CSc. (MU)

Vážení čtenáři,

v období, kdy jsou v důsledku krize příjmy státního rozpočtu nižší a výdaje na oblast sociálního zabezpečení vyšší, je těžké stát příliš nezadlužit a současně zabezpečit obyvatele před propadem do chudoby. S tímto nelehkým úkolem se v posledních letech musely vypořádat vlády krizí postižených zemí, které reagovaly řadou opatření, jimž jsme se v předchozích číslech věnovali. I tentokrát přinášíme článek o dílčích výsledcích výzkumného projektu ILO „Labour Administration and Labour Policy: Responding to the Economic Crisis“, z nichž vycházel seminář pořádaný ILO ve spolupráci s VÚPSV, v. v. i.

Obsahovou náplň recenzované části jsme koncipovali tak, aby odrážela význam některých faktorů, které mají na současnou situaci vliv. Články pojednávají o rodině, jejím postavení a rodinné politice, významu odhadování vzdělanostních potřeb pro uplatnění na trhu práce a hodnocení účinnosti programů aktivní politiky zaměstnanosti.

Autor článku „Rodina jako priorita: sociálně soudržná, ekonomicky konkurenceschopná“ se na základě komparace „ideálních typů“ prorodinných politik v zemích EU a v USA domnívá, že rodičovská péče je všude více či méně v kolizi s politikami zaměstnanosti. Domnívá se, že relativně nejúspěšnějším, i když ne ideálním řešením, je francouzský tržní etatismus. Důvod kolize rodičovské péče a zaměstnání spatřuje v tom, že rodina je v ekonomickém systému naší civilizace jen „závisle proměnnou“. Víze rovnosti rodiny v ekonomickém slova smyslu tvoří normativní část příspěvku. Rodina jako ekonomicky konkurenceschopná a sociálně soudržná instituce je pro přežití naší civilizace zásadní.

V příspěvku „Odhadování vzdělanostních potřeb“ autoři popisují způsob odhadování poptávky po pracovnících s určitým vzděláním v blízké budoucnosti. Tato poptávka se porovnává s adekvátní nabídkou práce. Výsledkem je odhad šancí absolventů škol na získání zaměstnání ve shodě se získanou kvalifikací a šance na získání vhodně vzdělaného zaměstnance. Porovnání budoucí nabídky a poptávky je potřebné pro kvalifikované ovlivňování struktury školství s ohledem na uplatnění absolventů a potřeby hospodářství. Vhodná volba oboru vzdělání může snižovat strukturální nezaměstnanost. Odhady vzdělanostních potřeb jsou ovšem závislé na mnohých vstupních dat.

V příspěvku „Hodnocení účinnosti programů aktivní politiky zaměstnanosti před příchodem finanční a ekonomické krize“ se autoři zabývají hodnocením účinnosti jednotlivých opatření APZ za období roku 2007. Cílem bylo zjistit zaměření programů na jednotlivé skupiny nezaměstnaných a jejich vliv na odchod účastníků z evidence úřadů práce. Programy byly hodnoceny s jistým časovým odstupem, neboť předchozí studie potvrdily významné posuny jejich účinků v čase. K účelu hodnocení programů byla využita data ze systému OKpráce. Sledováno bylo zaměření jednotlivých programů na příslušné skupiny nezaměstnaných, hrubé a částečně očištěné efekty z hlediska účasti v evidenci ve sledovaném období a další faktory, které mohou mít vliv na úspěšnost realizovaných programů APZ.

V nerecenzované části jsou v rubrice Statistika a analýzy zařazeny příspěvky zaměřené na hodnocení nového zákona o nemocenském pojištění z hlediska naplnění některých jeho cílů, analýzy přípravy bytů obývaných seniory jejich potřebám a na rozbor nabídek práce zveřejňovaných na integrovaném portálu MPSV. Do rubriky Poznatky z praxe je zařazen příspěvek seznamující s činností občanského sdružení Letní dům, informace o dílčích zjištěných výsledcích projektu ILO zaměřeného na zvládání ekonomické krize a také o nástrojích k monitorování integračního procesu cizinců z třetích zemí. Rubriku uzavírají poznatky o vzájemných vztazích seniorů a mládeže. Zajímavosti ze zahraničního tisku se krátce věnují vývoji nezaměstnanosti ve světě v roce 2009. Informační servis čtenářům má standardní obsahovou náplň.

Příloha seznamuje s dlouhodobou koncepcí výzkumu VÚPSV, v. v. i., na období let 2011–2017.

Helena Lisá
šéfredaktorka

Rodina jako priorita: sociálně soudržná, ekonomicky konkurenceschopná

Lubomír Mlčoch

Komparace „ideálních typů“ prorodinných politik v zemích EU a v USA ukazuje, že rodičovská péče je všude více či méně v kolizi s politikami zaměstnanosti. Autor argumentuje, že relativně nejúspěšnějším - ač jistě rovněž nikoliv ideálním řešením - je „Francouzský tržní etatismus“. Za diverzitou řešení se skrývá jeden společný důvod pro kolizi rodičovské péče a zaměstnání: rodina je v ekonomickém systému naší civilizace jen „závisle proměnnou“. Vize rovnosti rodiny v ekonomickém slova smyslu, jejíž předběžnou podmínkou je potřebná hodnotová proměna ve společnosti pozdního kapitalismu, tvoří druhou, normativní část studie. Podstatné zlepšení v daňovém systému, narovnávající dosud nerovné postavení rodiny, by mohlo podstatně ovlivnit reformu penzijních systémů. Rodina jako ekonomicky konkurenceschopná a sociálně soudržná instituce je *conditio sine qua non* pro přežití naší civilizace.

1. Úvod

1.1 Vymezení problému

Závěry dříve zpracovaných studií zaměřených na analýzu současné rodiny (Mlčoch, 2006, 2008, 2009) umožnily formulovat dvě zesilující se zpětné vazby, v jejichž důsledku je instituce rodiny stále hůře definována, prodělává vertikální dezintegraci a stává se stále závislejší, a to jak na pokušeních konzumní společnosti (primární smyčka), tak na pomoci státu (sekundární smyčka). Mikroekonomicky racionální chování rodiny jako aktéra na trhu pozdní modernity vede k poklesu celkové plodnosti a ke zmenšování velikosti rodiny. Demografická imploze na makroúrovni - s jejími vážnými důsledky pro fungování trhu práce i pro udržitelnost penzijních systémů - je jen důsledkem racionálního chování rodin na mikroúrovni. S takto vymezeným problémem se ve větší či menší míře setkáváme ve všech zemích Evropské unie, ve vážnější podobě ve většině postsovětských zemí, a v širším smyslu i v celé euro-americké civilizaci. Jednotlivé země se tomuto problému snaží čelit různými politikami na podporu rodiny, jež vycházejí z jejich odlišného historického vývoje, ale jen s relativním úspěchem. Bez ohledu na odlišný vývoj předstává otázka slučitelnosti rodiny a zaměstnání nadále naléhavou výzvu k řešení. Požadavky, jež klade trh práce na zaměstnance i podnikatele, a morální závazky rodičů jsou v mnoha ohledech konfliktní a kontroverzní. Jedním z nezamýšlených důsledků narušené mezigenerační solidarity jsou krizové projevy ve financování penzijních systémů, a to nejen průběžně financovaných, ale i soukromých, jež by měly garantovat soukromé subjekty a kapitálový trh. V poslední době se hledání uspokojivějších prorodinných politik dostává na rovinu celoevropských úvah (viz konference „Rodičovská péče o děti a politika zaměstnanosti. /Kolize nebo komplementarita“ organizovaná MPSV 5.-6. února 2009 v rámci Českého předsednictví Evropské unie v Kongresovém centru Praha).

Mou profesí je institucionální ekonomie; uvědomuji si však, že argumentaci v tomto příspěvku by prospělo obecnější teoretické pojednání o rodině, zejména s ohledem na strukturální změny v pozdně moderní společnosti, tak jak je identifikovali sociologové Beck, Bauman a mnozí další, včetně analýz sociální psychologické povahy. Ve sborníku, jehož hlavním zaměřením jsou procesy individualizace v soudobé společnosti (Šulová, L. - Gillernová, L., 2008) jsem se ve své vlastní stati pokusil o historickou periodizaci evoluce rodiny a jejích funkcí (Mlčoch, 2008). Na této argumentaci stavím i zde, aniž bych ji znovu explicitně reprodukoval. V následující části příspěvku jsou různorodé rodinné politiky na základě svých charakteristik rozčleněny do cca 10 klastrů. Z této komparace a zvážení zdrojů diverzity i možné konvergence prorodinných politik pak vychází pokus o návrh na ekonomické „zrovnoprávnění“ rodiny v ekonomickém systému, a to především ve vztahu k trhu práce a politice zaměstnanosti, vzdělávacímu systému a mezigenerační solidaritě ve financování penzijního systému. Zejména snaha o spravedlivý systém zdanění příjmu ve vztahu k rodině čerpá z návrhu O. Hampla a F. Bartoše (2009) - viz část 3 příspěvku. V částech 4 a 5 jsou přibližněny už jen ty alternativy prorodinných politik, u nichž se zdá, že by byly politicky průchodné. Oba klíčové koncepty jsou formulovány a hodnoceny z perspektivy „sociální soudržnosti“ a „ekonomické konkurenceschopnosti“. Je nesporné, že i tyto koncepty, včetně „ekonomického zrovnoprávnění rodiny“, mohou mít různý výklad a podléhají „různočení“ v závislosti na přijatých ideologiích.

1.2 Rozšíření konceptů sociální soudržnosti a ekonomické konkurence na rodinu

Pojem sociální soudržnosti je obecně - v sociologii - konceptem nepříliš sevřeně definovaným. Nicméně ani možné rozdíly v chápání sociální soudržnosti by neměly být důvodem k rezignaci na snahu o sociální soudržnost usilovat. V tomto kontextu jen odkazují na několikaletý výzkumný

projekt Jiřího Musila „Sociální a kulturní soudržnost v diferencované společnosti“ - viz Musil (2008).

Na základě výsledků dosavadního výzkumu na poli ekonomie zastávám názor, že sociální soudržnost začíná už na úrovni rodiny. Rodinu je třeba chápat i jako mikroekonomickou jednotku, podléhající tlaku na konkurenceschopnost. Jako taková je rodina v situaci objektivní nerovnosti - na trhu i vůči státu.

Sociální smír, sdílené hodnoty, nediskriminace, zamezování sociálního vyloučení, snižování sociálních a majetkových rozdílů a vzájemná solidarita začínají už na úrovni rodiny, mezi manžely, partnery a generacemi. Za nepříznivých okolností je rodina prvním nárazníkem, sociální záchranou sítí či trampolínou.

Ekonomická konkurenceschopnost jako koncept je také předmětem teoretických debat ekonomů, zejména pokud do našeho zorného úhlu zahrneme nejen „objektivně měřitelné“ ekonomické ukazatele, ale i „kvalitu života“ (M. Potůček, M. Paulus). Ekonomicky konkurenceschopná může být v dlouhodobé perspektivě jen kvalitní pracovní síla, vybavená neviditelnými aktivy sociálního kapitálu, důvěry a schopnosti kooperace. A „producentem“ takové kvalitní pracovní síly je jen rodina; v tomto smyslu platí, že ekonomická konkurenceschopnost obecně je přímo kriticky závislá na „ekonomické konkurenceschopnosti rodiny“. Přitom platí, že v krátkém časovém horizontu je možno spotřebovávat lidský i sociální kapitál na úkor rodiny, v delším časovém horizontu je však taková ekonomická konkurenceschopnost neudržitelná. Dnešní globální finanční a ekonomická krize je interpretována také jako krize důvěry. Deficity důvěry jsou neklamným příznakem už dlouho probíhajících sociálních a ekonomických procesů, v nichž „spotřeba důvěry“ dominuje nad „produkcí důvěry“. Léčit krizi důvěry znamená investovat více do „produkce důvěry“. A investice do „produkce důvěry“ může mít jistě více podob; tou primární a rozhodující „investiční příležitostí“ je však nepochybně rodina.

2. Vývojové trendy ekonomie rodiny a rodinných politik: zdroje diverzity a komparace

Přestože se ČR nachází v posttransformačním období, sociologové a demografové poukazují na to, že přizpůsobovací procesy ve vzorech rodinného a populačního chování dosud trvají. Chceme-li je ovlivňovat, pak je třeba naši národní strategii určit se znalostí zkušeností ostatních. K tomu účelu bylo použito vymezení jakýchsi „ideálních typů“ rodinných politik odvozených z klastřů kulturně, historicky a ideově spřízněných zemí. Volba klastřů je inspirována jinými autory, neřídí se však jimi striktně, protože je podřízena ekonomii rodiny a rodinným politikám. I když nepochybně obsahuje i subjektivní faktor, řada parametrů je měřitelná a více či méně srovnatelná.

2.1 Opuštěný reálně-socialistický model v česko-slovenské verzi byl založen na centrálním plánování a zahrnoval i trh práce, tedy i „nabídku pracovní síly“ ze strany domácností či rodin. Pod heslem „zrovnoprávnění žen“ se podařilo zvýšit jejich zaměstnanost. Československo se pyšnilo po léta nejvyšší mírou pracovní aktivity žen. K tomu sloužila „infrastruktura“ péče o děti zaměstnaných žen, představovaná jeslemi, mateřskými školami a družinami při základních školách. Nechtěné otěhotnění řešily tzv. potratové komise, jež braly v úvahu bytové, sociální, rodinné a osobní problémy žadatelek o potrat. Stát tak na jedné straně v rámci svých omezených možností štědře financoval „mateřské dovolené“, platil přídatky na děti a dával slevy na daních z příjmu podle počtu využívaných osob, na straně druhé „bezplatně“ organizoval ukončení nechtěných těhotenství. V 80. letech, kdy tento model kulminoval, dosahovaly počty umělých potratů řádově 100 000 ročně a v poměru k počtu živě narozených dětí byly často 1:1. Tento přístup vedl k tomu, že reprodukce obyvatelstva neklesala, a průběžné financování důchodů bylo obtížné udržitelné kvůli klesající makroekonomické výkonnosti systému, nikoliv z demografických důvodů. Model rodinné politiky byl tedy silně etatistický a podřízený logice fungování „ekonomiky nedostatku“. Historický materialismus jako ideologie světového ztrácel své vyznavače, ale každodenní materialismus společnosti dominoval.

2.2 Česká cesta transformace měla rodinu jen jako „závisle proměnnou“. S výjimkou posledních několika málo let nebyly proměny rodiny, ekonomie rodiny a rodinných politik po r. 1989 ovlivňovány nějakou předem promyšlenou koncepcí či strategií. Většina změn byla vyvolána proměnami ekonomiky v průběhu privatizace a restrukturalizace. Míra ekonomické aktivity žen poklesla, počty zařízení péče o děti se radikálně snížily, jesle téměř zanikly. Úhrnná plodnost dlouho klesala,

až pod 1,2 dítěte na ženu, poté se mírně zvýšila na 1,4 a generace žen narozených v letech normalizace se dostala do věku plodnosti. Ten se navíc posunul do vyššího věku a přiblížil se tak západním zemím. V rámci EU patříme k zemím s nízkou fertilitou, podle prognóz se snad přiblížíme průměru, který je ovšem rovněž neuspokojivý. Pozitivním jevem je růst očekávané doby dožití, což ovšem zesiluje hrozby budoucího kolapsu penzijního systému. Potratovost se v důsledku osvěty a modernějších antikoncepčních prostředků snížila. V poslední době roste míra nechtěných potratů, mj. jako důsledek odkládání narození prvního dítěte do věku za biologicky optimální hranici. Demografické ukazatele charakterizující rodinu naší doby (sňatečnost, rozvodovost, děti narozené mimo manželství, děti, o něž se musí starat stát) vykazují negativní trendy. Rodina trpí jinak než dříve, ale v některých směrech, např. v otázce slučitelnosti péče o děti a zaměstnání, i vážněji než dříve. Národní zpráva o rodině, Národní koncepce rodinné politiky (2004, 2005) a Soubor prorodinných opatření („Prorodinný balíček“, 2008) sice tyto problémy reflektují, nedostatek konsenzu - nejen v ideologické, ale i v odborné sféře - a výměny politické reprezentace však komplikují vytvoření strategie, která by překračovala hranice volebních cyklů.

2.3 Konzervativní kontinentální profamilismus našich sousedů by nám mohl být vzorem. Koncept sociálního tržního hospodářství však byl v české strategii transformace od počátku zaujatě odmítán, z ideologických a možná i nacionálních důvodů. Tento model se ale už na začátku 90. let začal dostávat do vážných problémů (krize sociálního státu) a právě v oblasti ekonomie rodiny a populační ekonomie je možná v nejobtížnější situaci. Systémy odpovídající situaci s jedním živitelem a matkou v domácnosti fungovaly vcelku úspěšně ještě v 60. letech. Poté se staly nákladnými a přitom málo efektivními. Dnes je podpora rodin v Rakousku a Německu daleko štedřejší než u nás (nejen absolutně, ale i relativně jako procento veřejných výdajů na podporu rodin /z HDP/, úhrnná plodnost je však nadále nedostatečná. Teprve v posledních letech se zdá, že se Německo tímto problémem začalo vážně zabývat (Ministerstvo pro rodinu, projekt „Aliance pro rodinu“). Budoucnost ukáže, zda politici i zaměstnavatelé myslí svou podporu rodin vážně. Inspirativní jsou některé příklady, např. „podnik jako širší rodina - i svých zaměstnanců“ či podnikatel vyplácující jakousi „rodinnou mzdu“ podle počtu dětí, které zaměstnanec má.

2.4 Liberální britská podpora (family allowance, family credit, family supplement) je české pravici v rámci EU zřejmě bližší, což by vysvětlovalo i absenci explicitní

rodinné politiky, protože i britská rodinná politika je spíše implicitní. Rodina je v anglosaském systému považována za instituci spíše soukromou, do níž nemá stát příliš intervenovat. Daňové úlevy existují, ale mají spíše charakter zmírňování chudoby. Neutrální populační politika se zdá vyhovovat i u nás myšlenkovému tanku založenému Václavem Klausem (viz M. Loužek). Nutno přiznat, že natalita je v UK i v jiných zemích s příbuznou liberální orientací přece jen vyšší než u našich nejbližších sousedů, i když nedosahuje úrovně prosté reprodukce. Spojené království však má dlouhou tradici soukromých podpůrných institucí občanské společnosti, přátelských vůči rodině.

2.5 Skandinávský sociálně demokratický defamilismus byl už před 40 lety blízký generaci reformních komunistů a také dnešní sociální demokracie se někdy „vidí“ ve Švédsku s jeho „sociálně-znalostním modelem“. Pro „společnost vědní“ se zdá být ekonomická konkurenceschopnost postavená na vysoké úrovni školství, vědy a výzkumu - základního i aplikovaného - a aktivní politiky zaměstnanosti tím hlavním „strategickým tahem“. Skandinávský model je spojen i s vysokou aktivitou zaměstnaných žen a vysoce překračuje cíl EU ve výši 60 % (až 75 % v Dánsku). Překvapivé je to, že tento trend je přitom slučitelný s relativně vysokou porodností (okolo 1,75 dítěte na ženu). Oproti letům 70., kdy v čase s rostoucí pracovní aktivitou žen klesala porodnost, dnes paradoxně platí (v průřezové analýze) pravý opak: středomořské země se vyznačují nízkou porodností i nižší mírou zaměstnanosti žen, sever Evropy má vyšší porodnost i vyšší zaměstnanost žen. Nicméně i tento model má své nedostatky, tj. vysokou rozvodovost, vysoký podíl nesezdaných párů a vysoký podíl dětí narozených mimo manželství (Švédsko 55 %, Estonsko a Island ještě více). Úspěšnost modelu podporujícího ženu-matku pozitivní diskriminací na státní útraty je zaplácena prohlubováním eroze instituce úplné rodiny. Proto Itál S. Zamagni užívá v této souvislosti pojem „defamilismus“. Skandinávie až dosud vykazovala vysokou úroveň sociálního kapitálu, nadprůměrný sklon k solidaritě a byla „producentem vzájemné důvěry mezi lidmi“. Je otázkou, zda tyto pozitivní složky sociálního kapitálu budou reprodukovatelné a udržitelné i při rychlém rozvolňování instituce rodiny. V podílu dětí narozených mimo manželství začíná ČR rychle dohánět Švédsko, již dnes se blížíme úrovni Dánska.

2.6 Středomořský model tradiční rodiny se zdá být v hluboké krizi. Veřejné výdaje na podporu rodiny jsou nejen v Itálii, ale i ve Španělsku, Řecku, na Maltě a Kypru srovnatelně nízké (zhruba 1 % HDP - oproti téměř 4 % v Dánsku). Podobně jako

v anglosaském modelu je zde rodina vnímána jako doména soukromí, do níž se stát nemá vměšovat. Tyto země se vyznačují tradiční religiozitou, relativní stabilitou manželství uzavřených „před Bohem“, tedy nižší rozvodovostí a nižším podílem dětí narozených mimo manželství. Současně bohužel nižší natalitou vůbec. Konzumní způsob života vítězí nad tradičními katolickými i ortodoxními hodnotami a bez intervence státu i nad dětmi. Formální religiozita ztrácí schopnost ovlivňovat kulturu života a práce a poukazuje na krizi křesťanství v části Evropy, kde kdysi dominovalo. V Itálii, Španělsku a Řecku je také největší rozdíl mezi střední chtěnou a skutečnou velikostí rodiny (zhruba „dvě děti místo jednoho“).

2.7 Americký religiální neokonzervativní model má své zastánce i u nás, patrný je zejména v aktivitách Občanského institutu v Praze (viz sborníček Ol č. 6/1995). Pokud jde o rodinu a rodinnou politiku, je tento zájem plně opodstatněný: USA mají momentálně úhrnnou plodnost 2,0 a jako prakticky jediná vyspělá země z našeho civilizačního okruhu se nepotýkají s demografickou implozí. Zde se také zrodila škola „family economics“ Gary Beckera. Shelly Lundberg a Robert A. Pollak (2007) ve svém bilancování podávají impozantní přehled vědecké literatury, kterou za uplynulých čtvrtstoletí tato škola vyprodukovala. Závěr jejich bilancování však není nikterak povzbudivý. Rostoucí heterogenita rodin a jejich menší stabilita i tam ukazuje na úpadek hodnoty manželství a klesající ochotu lidí uzavírat kredibilní dlouhodobé závazky. Modely maximalizačního chování a rovnováhy plně nevysvětlují současný stav americké rodiny a neumožňují ani činit prognózy (o. c. p. 24).

Allan Carlson (2004) se snaží na číslech doložit, že unikátnost populačního vývoje v USA není vyvolána vyšší natalitou u Afroameričanů či přílivem Hispánců. Vysvětlení vidí ve zvýšených odpočtech z daně z příjmu (real value of the personal income tax exemption). Po reformě z r. 1986 se tento odpočet skoro zdvojnásobil a podléhá indexaci podle míry inflace. O 10 let později byl zaveden tzv. „Child Tax Credit“ a celková plodnost vzrostla o 13 %. Zatímco „přídavky na děti“, jak je zná Evropa, nefungují, odpočty z daní v USA fungují, protože „dovolují rodině více si ponechat z toho, co vydělala, pokud se stará o děti“. Další důvod vidí v daleko hůře měřitelném faktu vyšší religiozity v USA v porovnání s Evropou. Zatímco faktor daňových odpočtů by mohl být relevantní i pro ČR, vliv druhého faktoru je málo nadějný. Také přenosnost v USA široce využívaného zaměstnávání pečovatelek o děti a pomocnic v domácnosti, často na principu neformální ekonomiky či dokonce neregulární migrace, je u nás stěží uplatnitelné.

2.8 Francouzský tržní etatismus v nábožensky sekularizované společnosti je z těchto důvodů zajímavější; ale nejen proto. Před 100 lety totiž byla ve Francii jedna z nejnižších plodností na světě, obrat nastal až po 2. světové válce a dnes je francouzská relativně úspěšná rodinná politika dávána mnohdy za příklad. Úhrnná plodnost se zde blíží prosté reprodukci (2 děti na jednu ženu) a ani prognóza do roku 2050 zde nepředvídá žádný větší demografický propad. I v této zemi ovšem existuje diskrepance mezi střední chtěnou a skutečnou velikostí rodiny (polovina rodin by si přála mít ne dvě, ale tři děti). Dostupnost péče o děti do tří let je na úrovni skandinávských zemí a předškolní je 100 %. Veřejné výdaje na podporu rodin překračují 3,5 % HDP s tím, že daňové úlevy a služby financované státem převažují nad přímými finančními příspěvky. Podle některých autorů lze Francii charakterizovat jako zemi, která kompenzuje rodinám (finanční) náklady na „produkci dětí“; výdaje rodin hradí stát, ale činí tak tržně konformním způsobem a „pravidly hry“ navíc motivuje ke stabilitě formálních svazků-manželství, na rozdíl od SRN, kde jsou pozitivně diskriminováni neúplné svazky. Významné jsou i další mimoekonomické faktory: stabilita „pravidel hry“ v čase, bez ohledu na politické cykly, což je dokonce interpretováno jako „národní zájem“. Ani zde se však nepodařilo vyřešit soužití s minoritními subkulturami přistěhovalců, u nichž rodiny fungují podle vlastních specifických pravidel, s nimiž obecně platná pravidla rodinné politiky kolidují.

2.9 Subkultury a „divoké karty“ ve sféře rodiny. Při koncipování rodinných politik je třeba brát v úvahu i existenci problémů spojených s problematikou „ideálních typů“ minorit, subkultur a jakýchkoli „divokých karet“ v oblasti rodin. S nimi se potýká ve větší či menší míře většina evropských zemí. V ČR považují za nutné upozornit na **romské etnikum**, u něhož hraje rodina v porovnání s většinovou populací velice významnou, ale dost odlišnou roli. Jde o samostatnou a velice složitou problematiku, ale řešení otázek ekonomie rodiny a rodinných politik se u nás bez jejího řešení neobejde.

„Pestré“ a „zelené rodiny“ rezignující na ekonomickou konkurenceschopnost představují podle H. Librové subkulturu hlásící se k jiným životním hodnotám vůbec, a v rodině zvláště. Odpor vůči logice konzumní společnosti má podobu jakési rezignace na ekonomickou konkurenceschopnost. Volba „dobrovolné skromnosti“ může vyústit v nedobrovolnou marginalizaci a exkluzi dětí z těchto rodin ve škole i jinde. Desetiletý odstup ve výzkumu osudů vzorku těchto rodin ukázal, že tento „ideální typ“ nevíteží v soutěži s většinovou kulturou a že tento životní model se zatím zdá být málo nadějný.

Křesťanské rodiny jako minorita ve většinové, převážně sekularizované populaci mohou být zařazeny mezi výše uvedené „pestré“ s tím, že hodnoty, k nimž se hlásí, vedou i k rodinnému a populačnímu chování, které se liší od většinové společnosti. Výzkumy Centra pro sociálně-ekonomické strategie na UK proto tuto menšinovou orientaci neopomíjejí, především ve výzkumu hodnot. Obraty v makrodemografických trendech však spojovány s touto minoritou nebývají.

Subkultura „singles“ je už dnes v sou sedním Německu daleko významnější minoritou a lze očekávat její rychlý nárůst i u nás. Tento projev individualismu, utilitarismu a konsekvenencialismu imperiální ekonomie rodiny se tak stává hrozbou pro demografickou budoucnost Evropy tím, že z rodiny činí „prázdnou množinu“. Tato subkultura vede v krátkém i středním období k vysoké ekonomické konkurenceschopnosti, dlouhodobě je však neudržitelná. Současně je tento krajní „ideální typ“ spojen s podlomením sociální soudržnosti, a to nejen v mikrovztazích uvnitř rodiny, která mizí, ale i na makroúrovni. Hodnoty, jež vyznává, se přiči solidaritě obecně, a solidaritě vůči rodinám s dětmi zvláště. Této strategii se špatně čelí, protože ji zrodila majoritní kultura konzumní společnosti.

3. Souvislosti ekonomie rodiny s oblastmi trhu práce, penzijních systémů a vzdělávání

3.1 Rodina, zaměstnanost a trh práce: zrovnoprávnění rodiny v ekonomickém systému

Ekonomii rodiny G. Beckera je možno odmítnout jako principiálně vadný ekonomický redukcionismus v rodinných vztazích. Tradiční etické limity rodiny však už byly trhem stejně prolomeny. Lze však dovést do důsledků argumentaci, která z tohoto přístupu plyne. Ekonomie zná ochranu soutěže na trhu, zná koncept „vyvažujících sil“ (countervailing power Johna Galbraitha). Předchozí analýza prokázala relativní slabost instituce rodiny vůči silám trhu i vůči koerci státní moci. Otakar Hampl a František Bartoš (Hampl, O. - Bartoš, F., 2009) argumentují, zejména pokud jde o postavení rodin s dětmi, nerovným postavením rodiny a umělou deformaci na trhu investic do jednotlivých faktorů rozvoje ekonomiky. Nerovností svého druhu trpí především investice do „lidského kapitálu“, do reprodukce pracovní síly. Pokud už dítě chápeme jako „normální produkt“, investici konkurující nákupu automobilu, pak si musíme položit otázku, proč každý podnikatel má možnost odečíst si náklady na nákup automobilu během 5 let ze základu daně a proč rodina nemá tutéž možnost odečítat si po celou dobu „investici do

dítěte“, která se týká horizontu 4x až 5x delšího a je tedy i daleko „rizikovější“. Tak lze shrnout diagnózu O. Hampla a F. Bar-toše, i návrhy na „zmírnění nerovnosti“ dosud panující.

Rodinné politiky jsou až dosud v kompetenci členských zemí EU, jejichž problémy jsou však, jak dokládá předchozí argumentace, v zásadě společné. Pro rodinnou politiku v EU se tak nabízí ambicióznější cíl, k němuž je však třeba docílit konsenzu jak na národní, tak nadnárodní úrovni a jež by měl na základě této analýzy vycházet z následujících východisek a principů.

3.1.1 Odvrácení demografické imploze je společným zájmem národních států i EU jako celku. Shoda na tomto přístupu je prvním a nezbytným krokem k obrácení dosavadních trendů. Příklad vývoje ve Francii dokládá, že to není nemožné ani nereálné.

3.1.2 Zkušenosti jednotlivých zemí jsou cenné, ale ne plně přenosné. Skupina expertů OECD se pokusila zkonstruovat jakýsi model optimálních rodinných politik, který by využil to nejlepší z politik jednotlivých zemí. Jejich přenos je však problematický vzhledem k odlišné historii a sdíleným hodnotám v jednotlivých zemích. Jednotlivé politiky mají navíc své „externality“ a „vedlejší efekty“. Nicméně využití zkušeností druhých nelze apriorně zamítnout. Je nesporné, že ČR by měla zvýšit svůj podíl HDP věnovaný na podporu rodin, ne však bez rozmyslu (viz dále). Podobně je vhodné vytvořit podmínky k rozšíření možností zkrácených pracovních úvazků, pružné a klouzavé pracovní doby a „práce doma“ pro zaměstnance pečující o děti. Muž a žena, otec a matka, tvoří stejně jako v tradiční rodině „komplementární lidská aktiva“, jejich komplementarita však už není dána tradičními rolami, ale je věcí tvůrčího hledání konkrétních specifických vlastností a potenciálů. Rodinná politika a konkrétní legislativa by k tomu měla co nejvíce otevírat prostor.

3.1.3 Vývoj v Evropě ukazuje na zjevnou prioritu „kapitálu finančního“ před „lidským“, důsledkem čehož je demografická imploze. Společným problémem zemí EU je tedy „narovnání“ tohoto vztahu. Někdejší heslo německého tržního hospodářství v době jeho rozkvětu „soukromé vlastnictví ve službách pracujícího člověka“ (A. Rauscher) by dnes mělo být nahrazeno sloganem „finanční kapitál ve službě rodině“. Růst založený na trvalém rostoucím zadlužování rodin je u konce. Ve většině bohatších zemí EU přestává podle empirických výzkumů subjektivně vnímané štěstí korelovat s neustálým tlakem na růst HDP na hlavu. Na druhé straně je nedobrovolná a zejména dlouhodobá nezaměstnanost prokazatelně a výrazně „negativní komponentou štěstí“. Motivace rychlého návratu matek do zaměstnání

savk nesmí být v rozporu s poznatky dětské psychologie. Narovnání vztahu mezi finančním a lidským kapitálem by mělo být součástí konverze kultury naší civilizace, která je ve zjevné krizi. V rámci EU by měly být proto vymezeny etické mantinely reklamě a marketingové komunikaci, zejména cílené na děti a mládež, rozdělu-jící rodinu na „cílové skupiny“.

3.1.4 Výchova „mediální gramotnosti“ a gramotnosti v marketingové komunikaci by se měla stát trvalou součástí vzdělávání na všech stupních škol. I „vzdělávání dospělých“ by mělo zprostředkovat varování před riskantním zadlužováním domácností a poučení o možných důsledcích a hrozbách exekucí. „Společnost svádění“ a snaha o rychlé zbohatnutí jsou stabilitě a budoucnosti instituce rodiny krajně nebezpečné.

3.2 Souvislosti ekonomie rodiny a penzijních systémů

Tradiční rodina v tradiční společnosti měla instituce, zvyky a obyčeje, v jejichž rámci se řešily mezigenerační vztahy, o nichž dnes pojednává „ekonomie rodiny“, „populační ekonomie“ a ekonomie penzijních systémů. Průmyslová revoluce 19. století a „demografická revoluce“ 2. poloviny 20. století tyto vztahy mezi generacemi radikálně proměnily a vyvolaly potřebu institucionálních řešení, jejichž selhávání dnes v teorii i praxi reflektujeme. Děti se staly předmětem volby, „produktem“, který přestává být pro rodiče „aktivem“ a mění se na (luxusní) statek dlouhodobé spotřeby, který je v konkurenčním vztahu se stále pestřejší nabídkou statků a služeb stále agresivněji nabízených. Děti jako záruka ekonomického zajištění na stáří byly nahrazeny penzijními systémy. Tato „institucionální změna“ však vyvolává pochybnost, zda je mezigenerační smlouva tak rozdílného typu vynutitelná. Otřesená důvěra v důvěryhodnost penzijních systémů v dlouhodobém horizontu logicky obrací pozornost k potenciálu zajištění formou cest jednou opuštěných.

3.2.1 Investování do obratu demografických trendů versus investice do penzijních fondů

Finanční krize jako krize důvěry v globální měřítku postihla různou měrou různé finanční instituty a nástroje. Soukromé penzijní fondy patří k těm nejvíce postiženým krizí důvěry. To platí obecně, jak pro země s vyspělým finančním sektorem, tak především pro země rozvojové a post-tranzitivní. Jestliže obecně platí, že finanční sektor bude po skončení krize menší svým rozsahem a bude více podléhat regulaci ze strany států i mezinárodních organizací, pro sektor soukromých penzijních fondů to bude platit ve větší míře. Z hlediska sociální soudržnosti a ekonomické konkurenceschopnosti byly

vždy respektovány vzájemné souvislosti rodinné politiky a důchodového zabezpečení, dnes se však relativní váha důležitosti rodinné politiky opět zvyšuje. Průběžné financování důchodů by mělo být předmětem obnoveného zájmu politiků, protože soukromé investování na stáří do soukromých penzijních fondů je příliš podmínováno krizí důvěry. Lze však očekávat silný ekonomický tlak ze strany jejich provozovatelů. Půjde vlastně o implicitní test relativního mocenského vlivu „kapitálu“ a „práce“ se zapojením politické sféry na straně „kapitálu“. Prosa-zování dosavadní strategie penzijních reforem bez ohledu na finanční krizi by znamenalo ignorování fundamentálního poznatku „ekonomie důvěry“, že k důvěře nelze nikoho přinutit, důvěru je pouze možné si získat.

3.2.2 Zrovnoprávnění lidského kapitálu je relativně méně finančně náročné pro veřejné rozpočty

Kompenzace výdajů rodinám s dětmi se může kritikům jevit jako neprůchodná pro svou fiskální náročnost. Ale „amortizace lidského kapitálu“ je skutečností a i když se nevyskytuje v „národních účtech“ ani v makroekonomických statistikách, je měřitelná a její důsledky lze poměrně přesně předvídat. Žádná sociálně ekonomická strategie nemůže v dlouhodobé perspektivě „podfinancování“ lidského kapitálu pominout. Politické cykly jsou na řešení zrovnoprávnění lidského kapitálu příliš krátké. Politika však musí být víc než jen uměním, jak převést dnešní vážné problémy na problémy daleko vážnější, ale s delším časovým horizontem. Budou-li politici muset umět zdůvodnit veřejné náklady na zmírnění finanční krize (v některých zemích i v řádu několika procent HDP), měli by se umět vypořádat s případným navýšením výdajů na podporu investic do lidského kapitálu.

3.3 Zrovnoprávnění rodiny v ekonomickém systému a vzdělávání

3.3.1 Potřeba proměny hodnotového systému

Profesorka Lynn Sharp Paine z Harvardu požadovala už před několika lety změnu hodnotové orientace (amerického) byznysu. „Value shift“, po němž volá, je hlubší než dnes už poměrně známý koncept „corporate social responsibility“. Potřebujeme „byznys přátelský vůči rodině“, nikoliv byznys rodinu přehlížející či dokonce na rodině parazitující. „Podnikový paternalismus“ nemusí být přežitkem a „podnik jako širší rodina“ by mohl přispět ke změně dosavadních demografických trendů v Evropě. Potřebujeme „solidární trh“ a „solidární finance“.

Byznys je součástí každé komunity, a nemůže se proto vyvázat ze společenské odpovědnosti vůči ní. Zvláštní odpovědnost by měli zaměstnavatelé mít vůči rodinám svých zaměstnanců. Zrovnoprávnění

rodiny potřebuje i „obec pozornou k rodině“. Nejde jen o infrastrukturu péče o děti, o tu se mohou dělit zaměstnavatel i obec. Jde i o infrastrukturu pro odpočinek a pro volný čas. S tím těsně souvisí podpora všech organizací, jimž jde o blaho dětí a mládeže včetně dohledu nad nimi. Občanská společnost „s rodinou a pro rodinu“ je přímo stvořená pro kreativitu všech, jimž jde o budoucnost naší rodiny. Už dnes lze nalézt mnoho pozitivních vzorů.

3.3.2 Rodina pro společnost vědění v „čase výchovy“

Rodina je místem, kde se vytváří sociální kapitál a „zásobník důvěry“ každé společnosti. K tomu je potřebná také vzájemná spolupráce rodiny a školy. Přínos rodin není dán jen počtem jejích členů, ale také jejich kvalitou, jejich potenciálním přínosem pro společnost. Proto prostá „produkce dětí“ není řešením evropské demografické imploze, tím méně pak „produkce dětí“ chápána jako zdroj obživy a možnost parazitovat na sociálních systémech.

3.3.3 Ekonomie potřebuje svůj zpětný korektiv: vzdělávání v ekonomické gramotnosti

Ekonomická motivace je nesporně velice účinnou silou v dynamice společnosti, současně však hrozí, že její význam přesáhne tradiční hranice, dokladem čehož je současná „financionalizovaná rodina“. Přestože podíl obyvatelstva s ekonomickým vzděláním v populaci se v porovnání s předchozími generacemi zvyšuje, ukazuje se deficit ve „vzdělávání dospělých“ v oblasti ekonomické psychologie a sociologie; Robert Lane hovoří o „zkušenosti s trhem“ (market experience). Tato potřeba je vyšší v postsocialistických zemích, kde se obyvatelstvo dosud nestačilo adaptovat na agresivní antropologii kapitalistické tržní ekonomiky. Proto má velký význam výuka finanční (ekonomické) gramotnosti, a to již na základních školách. V posledních letech narůstá zadlužování domácností a současně klesá jejich schopnost závazky splácet. Rychle roste počet návrhů na exekuce, pro rok 2009 se jejich počet odhadoval už na 500 000. Každá taková exekuce má na rodinu negativní dopad a v závažnějších případech se může stát testem sociální soudržnosti rodiny.

3.3.4 Společnost potřebuje obnovu „etické-ho vzdělávání“

Delší zkušenost, byť stále ještě jen na výběrovém principu, je u nás se zaváděním etické výchovy do základního školství. Zkušenost s výukou „business ethics“ na ekonomických a manažerských školách ukazuje, že začít s etickou výchovou až u lidí dospělých je příliš pozdě, a to přesto, že se už ustavily i specializované časopisy věnované pedagogice a metodice vzdělávání v tomto směru („Teaching business ethics“). Zajímavý je návrh ředitele fiskál-

ních systémů MMF na „investování do etické výchovy“ zavedením celoživotního etického vzdělávání. V perspektivě „ekonomie rodiny“ jako „business unit“, jejíž „choices“ zahrnují i rozhodování o přijetí či nepřijetí dítěte, vzniká zvláště naléhavá potřeba návratu „inženýrské ekonomie“ do morální filozofie, z níž vzešla.

3.3.5 Lidé potřebují „vědu o štěstí“: je to člověk, o kterého tu běží

Některé britské univerzity, které do svých učebních plánů zařadily jako předmět „vědu o štěstí“ (science of happiness), mají první zkušenosti s výsledky této výuky. Současní mladí lidé nemají jasno v hodnotové orientaci dnešní společnosti, což je vážným problémem obecně, a v hledání smyslu života a poslání rodiny zvláště.

Všechny tyto naznačené možnosti proměny v postavení rodiny v kapitalistické tržní ekonomice mají šanci na úspěch jen tehdy, budou-li podepřeny institucionálními změnami v ekonomickém, sociálním a daňovém systému. Návrh na zmírnění nerovného postavení rodiny v dosavadním ekonomickém systému je postaven na důsledném oddělení politik usilujících o zrovnoprávnění rodiny s dětmi od politik věnovaných zmírňování chudoby. Konstrukce kompenzace nákladů, jež rodinám s dětmi vznikají, v daňových odpočtech je pozoruhodná tím, že rodinu už od počátku pojímá jako sociálně soudržnou entitu. Tím jde ještě dále než společné zdanění manželů. Konstrukce O. Hampla a F. Bartoše je současně konzistentní i se systémem „rovné daně“. Zmírnění znevýhodnění rodin s dětmi touto cestou je také cestou nápravy nedostatečných investic do lidského kapitálu a nadějí pro udržení rodiny i jako ekonomicky konkurenceschopné instituce. Jde o verzi daňového systému přátelského vůči rodině, jednoduchého právě tím, že jde na kořen věci. Nutnou podmínkou toho, aby se rodina stala skutečnou, nejen proklamovanou prioritou, je existence evropské politické elity ochotné ke službě ve prospěch společného dobra.

4. Alternativy a důsledky rodinných politik v dlouhodobém výhledu

Spektrum „ideálních typů neideálních rodinných politik“ může posloužit jako základ pro formulování alternativ v dlouhodobém výhledu ČR. Alternativy, které připadají v úvahu jako politické strategie, vycházejí z naší historie a reflektují vnější integrační i globalizační omezení, by musely být podloženy důkladnou politologickou analýzou, což je nad možnosti této studie. Proto jsem zvolil jiný přístup. V souladu s výchozí analýzou ekonomie rodiny, která se pohybuje někde mezi Scyllou pokušení a tlaků trhu na straně jedné a Charybdou „postátnění rodiny“ na straně druhé, jsem se pokusil charakte-

rizovat obě zmíněné krajnosti a poté jako třetí variantu nastínit tu, která umožní mezi oběma úskalími proplout. Ve všech třech případech jde opět o „ideální typy“, tentokrát bez vazby na konkrétní hospodářsko-politické systémy a geografickou lokalizaci. Takový postup může být podroben kritice jako spekulativní. Pokusím se však ukázat, že použitá metoda může mít poznávací hodnotu, a to nejen v teoretické oblasti, ale i jako základ pro strategie vyjednávání politických aktérů.

4.1 Rodina v područí trhu

Rodina „pozdní modernity“ či „rodina neoklasická“ kalkuluje v modu „zobecněné ekvivalence“ či „rozšířené racionality“, která kromě volby optimálního koše spotřebních statků zahrnuje i „produkci dětí“ a dokonce i samotnou volbu partnerů chápe jako „ekonomický problém“. Reklamní manipulace už navodila závislost na spotřebě, což vede k neukojitelné potřebě trvalého růstu peněžních příjmů. Konflikt trvale omezených možností se řeší v rámci „měkkého omezení rodinného rozpočtu“ a rostoucím zadlužováním domácnosti. Zájem na růstu peněžního příjmu vede k vysoké pracovní aktivitě obou partnerů a k jejich ochotě pružně měnit pracovní místa, profese a bydliště. Na děti rodičům zbývá stále méně času, a tak je substituován „kapitálem“ v podobě placené péče a placených investic do vzdělání. Mezigenerační solidarita mizí a vede k potřebě zajišťovat se na stáří celoživotními investicemi do penzijních fondů. HDP „per capita“ trvale roste, což není vždy provázáno zvyšováním „kvality života“. „Subjektivně vnímané štěstí“ od určité (empirickým výzkumem potvrzené) hladiny životní úrovně přestává korelovat s „objektivně měřitelným blahobytem“, někde dokonce klesá (Easterlinův paradox). Hedonistický žentour jako psychologický mechanismus vysvětluje sebeklam rodiny, která se nechala ztročit trhem. Fikce svobody „suverénního spotřebitele“ je ohrožována rizikem, že rodina upadne do úvěrového a úrokového otroctví, další alternativní varianta „singles“ znamená zánik rodiny vůbec. Blíže k problematice „negativní komponenty štěstí“ tohoto typu viz Mlčoch (2007).

4.2 Rodina etatizovaná

Zatímco na scestí zavádějícím filosofickým a metodologickým východiskem rodiny podrobené trhu je fundamentalisticky pochopený koncept „suverénního spotřebitele“, je u počátku „rodiny etatizované“ špatně pochopený ideál „rovnoprávnosti žen“, jehož praktickou operacionalizaci na sebe bere stát, a to včetně pokusu o financování „smluvních záruk“ této „rovnoprávnosti“. Vědecká korektnost vyžaduje konstatování, že tento „ideální typ“ je až drhotnou reakcí na objektivní potíže slučitel-

nosti rodiny a zaměstnání, jež se manifestují v primární zesilující se smyčce rodiny trpící tlaky a pokušeními trhu. Proto také jde jen o alternativní model těžce konzumní společnosti. Tato sekundární zesilující se smyčka funguje takto: „Stát se cítí být odpovědný za růst hrubého domácího produktu a za zaměstnanost a ve jménu těchto cílů investuje zdroje do infrastruktury podporující zaměstnanost žen. Větší aktivita ženské části populace vyvolává problémy se slučitelností rodiny a zaměstnání, klesá fertilita a rodiny se rozpadají. Na to stát reaguje pozitivní diskriminací neúplných rodin, rozvedených a nesezdaných žen. Proces „od-rodiny“ vyvolává silnější závislost na státu, rostoucí sociální výdaje zvětšují riziko břemene veřejného dluhu. Zadlužený stát se cítí být tlačěn do větší podpory růstu hrubého domácího produktu a začarovaný kruh se uzavírá...“ (Mlčoch, 2009, str. 44). Jinými slovy, když přišla ideologie Beckerovské ekonomie rodiny („rodiny v područí trhu“) s tím, že dítě je „normální produkt“, odpovídá ideologie „rodiny etatizované“ požadavkem, ať stát ten produkt zaplatí, pokud ho potřebuje.

A stát „dítě potřebuje“, přinejmenším kvůli 1. pilíři penzijních systémů založených na průběžném financování. Pokud ekonomika roste, je demografická imploze státu nepřijemná i na trhu práce. Alternativní hledání potřebných pracovních sil za pomoci migrace také není pro veřejné výdaje státu „bez nákladů“. Soužití minoritních etnik s většinovou populací se navíc pro většinu vyspělých zemí stává problémem. Zátěž veřejných rozpočtů pak stoupá v situaci, kdy růst se zastavuje a ekonomika je v recesi. Pokles výkonu ekonomiky odhaluje i slabiny 2. a 3. pilíře penzijních systémů, ukazuje se totiž, že kapitál se bez pracovní síly neobejde. Pracovní síla musí být navíc vybavena neviditelnými aktivy sociálního a vzdělanostního kapitálu, neboť trhy práce „k okamžitému dodání“ (spot markets) nejsou pro soudobou ekonomiku řešením. Ani stát si totiž nemůže dovolit platit za „dítě jako produkt“ bez nároků na jeho vzdělanostní a sociální kapitál. Miloš Pick jako zastánce „sociálně-znalostní“ etatizované ekonomiky argumentuje pro to, aby stát na svá bedra bral i plné náklady na „aktivní politiku zaměstnanosti“ včetně financování rekvalifikace a celoživotního vzdělávání. Co však ve vizi sociálně znalostní společnosti zpravidla chybí, je rodina jako „kmenová buňka společnosti“, v níž dítě dostává základní výbavu „důvěry“ jako elementární výbavy do života ve vyspělé společnosti.

4.3 Rodina, již je zachována svoboda ekonomicky rovnoprávné volby

Protagonisté „Cesty na Sever“ (R. Liddle - F. Lerais - viz Europe's Social Reality, 2006) argumentují úspěšností „skandinávského modelu“ se slučitelností vysoké pracovní aktivity žen a relativně vysoké

fertility, opomíjejí však přitom dopady na rodinu samotnou (defamilismus). Také americký neokonzervativce Michael Novak v „konkurenčním“ ideovém protipólu vize pro Ameriku nemá ve své „Filosofii svobody“ instituci rodiny ani jako klíčové slovo. Svoboda kapitalistické tržní ekonomiky je pro něj svobodou podnikatele, politika, popřípadě vojevůdce, stává-li se válka pokračováním byznysu jinými prostředky. Perspektiva rodiny jako priority pro společnost i ekonomiku, dlouhodobá strategie rodiny sociálně soudržné a přitom ekonomicky konkurenceschopné, musí stavět na diagnóze příčin, jež způsobily, že dnes je rodina jen „závisle proměnná“ (S. Zamagni). Jen diagnóza reflektující sociální dynamiku obou zesilujících se zpětných vazeb (jak je popisují ve svých předchozích pracích), tedy postupně se utahující smyčky trhu a státu kolem rodiny, dává šanci na nalezení terapie, která by neléčila jen důsledky a pouze nemírnila bolesti dnešní rodiny. Rodinné politiky minulých desetiletí v řadě evropských zemí skutečně připomínaly paliativní medicínu tišící bolesti umírající rodiny.

Je skutečně paradoxem, že „sociální stát“, „asistenční stát“ či „Etat Providence“ ve svém vývoji dospěl až k diskriminaci rodiny a že „sociální transfery“ nedokázaly kompenzovat ekonomické a daňové znevýhodnění rodiny v pozdním kapitalismu. Stále rozšířenější přenášení váhy daňového břemene z daní přímých na daně nepřímé v řadě zemí způsobilo, že rodiny s dětmi nesou větší daňovou zátěž než ti, kdo na děti rezignovali. Jak ukazují analýzy penzijních systémů, i v nich je výchova a výživa dětí v rodině zohledňována zcela nedostatečně (viz příspěvky V. Rudolfová a V. Samek v analýze tzv. „child related“ penzijních systémů). Bezdětný daňový poplatník „sociálního státu“ si ani neuvědomuje, že v průběžném systému financování důchodů se vlastně „přizívuje“ na rodinách, které ještě na děti nerezignovaly.

Naštěstí jsou i pozitivní vzory, např. Francie. Bedřich Vašek (viz Vašek, 1924) ve své monografii o rodině píše o Francii po 1. světové válce jako o zemi s vyžilou kulturou, jejíž úpadek se projevuje mj. v nízké úrovni porodnosti, v té době snad dokonce nejnižší na světě. Dnes je Francie naopak jedinou evropskou zemí (kromě Albánie), která opět dosáhla demografické rovnováhy (2,02 dítěte na ženu v roce 2008, 2,10 v časově přizpůsobeném statistickém měření, což je prakticky „teoretický ideál“ demografické prosté reprodukce).

Pokusíme-li se najít vysvětlení úspěšnosti francouzské rodinné politiky, nabízí se nám hypotéza, kterou na nedávné konferenci v rámci Předsednictví ČR v Radě EU prezentovala trojice francouzských autorů (Héran - Letablier - Thévenon, 2009) a Catherine Hakim z London School of Economics (Hakim, 2009). V pestrosti řešení „fascinující laboratoře“ evropských

zemí je francouzská varianta rodinné politiky speciálním případem. Vliv vyšší fertility migrantek je prokazatelně jen omezený (řádově +0,1 % z ukazatele úhrnné plodnosti). Celkové veřejné výdaje na rodinu patří ve Francii k nejvyšším v rámci zemí OECD (3,5–4 % HDP), přičemž podíl „cash“ podpor, placených služeb a daňových úlev je relativně rovnoměrný. „Familialismus“ a „universalismus“ přístupu redukuje genderové nerovnosti a podporou rodin s více dětmi umožňuje sladění zaměstnání s rodinným životem. Všechny tyto charakteristiky jsou důležité, ale co tento model zvláště odlišuje, je princip reálné svobody volby, a to ve více směrech: mezi péčí o děti a prací v zaměstnání i mezi různými typy péče - bez ostrého dělení na „individualistická“ a „kolektivní řešení“. Rozhodující je filozofie svobodné volby a snaha snížit negativní dopady dlouhodobého přerušení profesní kariéry. Takto vzniklá demografická rovnováha zabezpečuje mezigenerační solidaritu, spíše však jako nezamýšlený pozitivní vedlejší produkt.

O křesťanské sociální nauce se někdy říká, že je „sociální či politickou láskou“. Tím se odlišuje od neinstitucionální „dobro-přejné lásky“ (caritas). Francie je považována za sekularizovanou zemi, ale její rodinná politika je dokladem, že zde je „láska vynalézavá“. Vychází z dlouhodobých zkušeností. Příkladem mohou být víceleté smlouvy s municipalitami, firmami, nemocnicemi, jež se zavazují k poskytování různých druhů péče o děti, nejen ze státních, ale i městských a soukromých zdrojů. Nejen rodiny, ale i firmy mají možnost daňových odpočtů. Pestrá je nabídka takových služeb, jako je doplňková péče o děti před a po ukončení školního vyučování, během doby oběda, jen vybraný den v týdnu apod. Výsledkem toho všeho je proměna hodnot, široká akceptace dětí a rodin s více dětmi. Princip svobody volby je realisticky přizpůsoben i příjmovému rozvrstvení rodin (řešení méně nákladná, ale dostupná), nicméně pestrost nabídky nepodporuje prohlubování sociálních rozdílů.

Při ocenění modelu „francouzského tržního etatismu“ je ovšem třeba dodat, že i on má své slabiny. Na to poukazuje Lenka Šulová (in Šulová, L. - Gillernová, I., 2009) na základě výzkumné studie porovnávající chování dětí s matkou a pečovatelkou ve Francii a v ČR. Vývojová psychologie raného dětství neposkytuje jednoznačné a konzistentní výsledky, pokud jde o spor, zda plnohodnotnou mateřskou péčí o dítě v rodině lze nahradit péčí v jeslích a od jakého věku dítěte. Rodiče by proto při svém rozhodování, kterou z možností péče o své dítě zvolí, měli vycházet z individuálních potřeb svého dítěte. I ekonom-teoretik by si měl být vědom toho, že podřizování této rodičovské „svobody volby“ kariérnímu růstu rodičů a jejich příjmům je krátkozraké a dlouhodobě se nemusí vyplatit ani emocionálně, ani ekonomicky.

5. Hypotézy o vlivu na sociální soudržnost a ekonomickou konkurenceschopnost

Joseph Schumpeter ve své knize „Kapitalismus, socialismus a demokracie“ došel k diagnóze té nehlubší příčiny možné krize kapitalismu, a to úpadku (decay) buržoazní rodiny. Příčiny tohoto úpadku vidí v postupném vzniku nového typu rodiny, který charakterizuje jako „rodinu v područí trhu“. Tato příčina je v jeho argumentaci ještě hlubší, než jev, který je v dnešní terminologii popisován jako „krize corporate governance“. Schumpeterova argumentace se mi jeví jako plně konzistentní s o 40 let pozdějším závěrem, který učinil ve své monografii „Morální dimenze ekonomiky“ A. Etzioni. Ten v úplném závěru knihy, jež nese v anglickém originálu podtitul „Towards a New Economics“, jako poslední ze seznamu nejdůležitějších tvrzení svého díla říká přibližně toto: „Čím více se bude chování lidí blížit neoklasickému ekonomickému chování, tím menší bude schopnost udržet kapitalistickou tržní ekonomiku.“ Zdroj tohoto ohrožení je možno podle něj lokalizovat do rodiny, protože právě tam „neúprosný ekonomický kalkul“ neoklasické ekonomie nejvážněji podlamuje (eroduje) společnost.

Je-li tato diagnóza správná, pak účinná náprava musí začít v rodině a v rodinné politice. Jen zdravá rodina, tj. sociálně soudržná a ekonomicky konkurenceschopná, může přispět k řešení „pozdního kapitalismu“. Proto je třeba, aby se rodina stala prioritou a ze „závisle proměnné“ se změnila v proměnnou, již všechny ostatní „proměnné“ mají sloužit. Tedy i proměnné a parametry politik trhu práce, zaměstnanosti, vzdělávání a zajištění na stáří (záměrně volím tento termín, abych zvýraznil jeho odlišnost od „penzijních systémů“ v podobě, do níž se vyvinuly, zejména v periodách „priority kapitálu před prací“).

Literatura:

- Carlson, A. Making Babies. The American Way. *The Family in America*, 2004, vol. 18, no. 3., s. 7-8.
 Derudder, B. - Van Gompel, J. *Public finances in the new Member States in the context of demographic uncertainty*. Economic Research Notes, 14, April 2007, KBC Asset Management, Brussels.
 Hampl, O. - Bartoš, F. Analýza nerovného postavení rodin s dětmi a možnosti zmírnění této nerovnosti. *Demografie*, 2009, roč. 51, č. 2, s. 115-126.
 Hakim, C. *Should Social Policy Support Parenthood and Family Work?* Presidential Conference on Parental Childcare and Employment Policy: Collision or Complementarity, Prague, 5-6 February 2009.
 Hérán, F. - Letablier, M.-Th. - Thévenon, O. The French approach of childcare policy in a comparative perspective. Tamtéž, Praha 5-6. února 2009, 20 s.
 Huilgol, G. S. Mothers in a Market Economy: A Modest Proposal. *The Family in America*, 2004, vol. 18, no. 3, March, s. 1-6.
 Kocourková, J. - Rabušic, L. (eds.). *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?* Praha: UK-Průrodovědecká fakulta 2006.
 Loužek, M. *Populační ekonomie a její důsledky pro účinnost pronatalitních politik*. Studie 1/2003 Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky.

Lundberg, Sh. - Pollak, R. A. The American Family and Family Economics, NBER, WP12908, February 2007.

Mlčoch, L. *Ekonomie a štěstí: proč více někdy není lépe. Politická ekonomie*, 2007, č. 2, s. 147-163.

Mlčoch, L. Family as an economic agent under the pressure of markets. In: Šulová, L. - Gillernová, I. *The Individual and the Process of Socialisation in the Environment of Current Society*. Praha: FSV UK-Matfyzpress, 2008, s. 87-114.

Mlčoch, L. Rodina z pohledu institucionální ekonomie. *Demografie*, 2009, roč. 51, č. 1, s. 41-49.

Mlčoch, L. Rodina jako priorita: sociálně soudržná, ekonomicky konkurenceschopná. *Rodičovská péče o děti a politika zaměstnanosti. Kolize nebo komplementarita*. České předsednictví v radě EU a MPSV ČR za podpory Evropské komise, Kongresové centrum Praha, 5.-6. února 2009. /viz <http://www.mpsv.cz/cs/6390> a <http://www.mpsv.cz/en/6391> /

Sociální experimenty a rodina. Současný stav politické diskuse. Studie OI č. 6. Praha: Občanský Institut, 1995.

Vašek, B. *Rodina dvacátého století. Studie sociologická*. Olomouc: Matice Cyrilometodějská, 1924.

Veřejně-politické a legislativní dokumenty

Europe's Social Reality, A Consultation Paper from the Bureau of European Policy Advisers, EC, Brussels 2006.

Families between flexibility and dependability. Perspectives for a life-cycle related family policy. Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth, 7th Family Report, Berlin, April 2006.

Green Book „Confronting demographic change: a new solidarity between generations“. EC KOM/2005/94 final, Brussels, March 16, 2005.

Národní zpráva o rodině, MPSV, 2004.

Národní koncepce rodinné politiky, MPSV, 2005.

Proposal for a Strategy of the EU for the Support of Couples and Marriage. A Working Document of the COMECE, Brussels, November 2007.

Současná a připravovaná opatření rodinné politiky v zemích střední Evropy. Projekt výzkumu a vývoje, /A. Vančurová a kol./, MPSV.

Sociální a kulturní soudržnost v diferencované společnosti. Závěrečná zpráva projektu 1J 028/04-DP2 podporovaného Národním programem výzkumu MPSV ČR. Svazek 4 Strategická doporučení pro veřejnou politiku /Musil, J., 2008/.

Soubor prorodinných opatření /„prorodinný balíček“/ schválený vládou ČR 19. 11. 2008.

Sekundární analýza statistických dat

Finanční situace rodin s dětmi v ČR /HR 154/06/ /V. Martinovský/, NCSS, únor 2007.

Sociodemografická analýza neúplných rodin s nezletilými dětmi /HR 135/05/, NCSS, prosinec 2005.

Autor působí na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy.

Finanční prostředky z Evropského fondu pro přizpůsobení se globalizaci (EGF) bude možné čerpat na zaměstnance propuštěné v důsledku hospodářské krize. ÚP zpracuje Cílený regionální program a předloží ho MPSV. To na něj po schválení vyčlení prostředky z APZ a zpětně bude moci požádat EK o příspěvek. Programy aktivizačních opatření zaměřených na pracovní uplatnění propuštěných mohou ÚP předkládat od dubna 2010 na období 2010-2011. Musí se týkat pracovníků jednoho podniku, který během 4 měsíců propustil nejméně 500 zaměstnanců, resp. stejného počtu osob propuštěných v průběhu 9 měsíců z malých a středních podniků. Započítat lze i propuštěné zaměstnance dodavatelských a odběratelských firem.

Článek popisuje odhadování poptávky po pracovnících s určitým vzděláním v blízké budoucnosti. Tato poptávka se porovnává s adekvátní nabídkou práce. Výsledkem je odhad šancí absolventů škol na získání zaměstnání ve shodě se získanou kvalifikací a šance na získání vhodně vzdělaného zaměstnance. Tyto výsledky mohou být v řadě případů velmi užitečné. Mohou pomáhat jak rodičům a studentům, zaměstnavatelům i pracovníkům rozhodovací sféry. Znalost šance na získání zaměstnání po skončení studia může vést k zodpovědnému výběru oboru studia a i jinak studenta motivovat. Pro velkého investora je nezbytné umět vyhodnotit investiční záměr z hlediska získávání vhodně kvalifikovaných pracovníků. Porovnání budoucí nabídky a poptávky po specificky vzdělaných pracovnících je potřebné pro kvalifikované ovlivňování struktury školství s ohledem na uplatnění absolventů a potřeb hospodářství. V dostupné ekonomické literatuře jsme se ujistili, že vzdělání obyvatelstva je faktorem, ovlivňujícím pozitivně bohatství společnosti. Vhodná volba oboru vzdělání může snižovat strukturální nezaměstnanost. Naše odhady vzdělanostních potřeb jsou ovšem závislé na množině vstupních dat. Patří mezi ně i odhad budoucí zaměstnanosti v sektorech hospodářství, jehož sestavení je v této době nemožné. Ukázali jsme, že naše metody a výsledky mohou být užitečné i v případě, že takový makroekonomický odhad nemáme k dispozici a místo něj užijeme své varianty optimistického a pesimistického odhadu vývoje zaměstnanosti v hospodářských sektorech.

Úvod

Intuitivně cítíme, že vzdělání má podstatný vliv na růst společenského blahobytu. Ekonomické studie tuto skutečnost potvrzují, i když nedávají vzdělanost populace na první místo mezi parametry ekonomického růstu. Vztah mezi vzděláním a ekonomickým růstem a jeho modelování pomocí matematicko-statistických metod se v ekonomické literatuře intenzivně studuje od devadesátých let minulého století. K tomuto rozvoji došlo zásluhou

Odhadování vzdělanostních potřeb

Ludvík Michalička, Oleksandr Stupnytsky, Jaromíra Kotíková

dostupnosti mezinárodních dat o ekonomice, zaměstnanosti, vzdělání, demografii, infrastruktuře z širokého výběru zemí. Tato data umožňují hledat korelace a vytvářet regresní modely pro výběr a testování faktorů, podmiňujících ekonomický růst. Ze zřejmých důvodů se regresní modely budují převážně pro země s rozvíjející se ekonomikou (a rostoucí úrovní vzdělanosti) a odděleně pro rozvíjené státy a města. V následující části uvádíme příklady prací, kde se sleduje vztah mezi vzděláním a ekonomickým růstem. D. Headley v /1/ uvádí aplikace regresních modelů včetně úskalí tohoto přístupu, spočívající ve velkém množství vstupních veličin, jež ovlivňují ekonomický růst. Používá faktorovou analýzu pro redukci počtu vstupních veličin a pro získání faktorů - skupin proměnných, které jsou navzájem vysoce korelované a pro samostatné užití v regresním modelu se nehodí. Na souboru zemí, kde byly zastoupeny rychle se rozvíjející východoasijské státy, jako jsou Jižní Korea, Čína, země s přírodním bohatstvím (Irán, Venezuela) a také chudé bývalé kolonie, bylo zjištěno, že ekonomický růst nejvíce vysvětluje faktor popisující stupeň finančního rozvoje země (úroveň půjček soukromému sektoru, finanční agregát M2) a vývoj soukromého obchodu a exportu. Druhým nejvýznamnějším faktorem je socioekonomická úroveň země. V tomto faktoru jsou s vysokými vahami obsaženy proměnné popisující vzdělanostní úroveň - počet osob s vysokoškolským, středoškolským a základním vzděláním.

Vícerozměrný regresní model vysvětlující růst HDP na obyvatele pomocí množství proměnných, popisujících bohatství země, otevřenost, kvantifikovanou „vládu práva“, vzdělanostní úroveň popsanou průměrným počtem let sekundárního a terciárního studia mužů, publikoval L. J. Barro v /2/. Na souboru bohatých zemí, chudých zemí i na celém souboru nachází vzdělanostní úroveň jako statisticky významnou.

Důležitá je také vhodná volba oboru vzdělání. V pojednáních o strukturální nezaměstnanosti autoři uvádějí, že odhadování potřeb trhu práce může strukturální nezaměstnanost snižovat. Ke strukturální nezaměstnanosti dochází tehdy, existuje-li nesoulad mezi volnými místy a nezaměstnanými co do kvalifikace nebo oblasti. M. Burda, Ch. Bean a J. Švejnar v /3/ poukazují na vývoji zemí střední a východní Evropy v nedávné minulosti, kdy zanikala zcela jiná pracovní místa, než jaká vznikala, na strukturální změny a potřebu předvídání vývoje trhu práce. Alka Obadice

v /4/ studuje míru strukturální nezaměstnanosti v regionech zemí s tranzitní ekonomikou a uvádí, že v období 1991-1994 činila míra strukturální nezaměstnanosti v ČR 38 % celkové nezaměstnanosti. Dále ve svém výzkumu, končícím v roce 2002, ukázala, že v našich regionech míra strukturální nezaměstnanosti rostla, a to i při nízké úrovni celkové nezaměstnanosti.

Lékem na strukturální nezaměstnanost je mobilita pracovní síly a vhodné vzdělání. To je možné poskytnout jen tehdy, studujeme-li poměry na pracovním trhu a dokážeme-li s předstihem odhadovat jeho vývoj a kvalifikační potřeby. Tak se tomu v posledních dvaceti letech v některých zemích děje.

Současné prognózování vývoje vzdělanostních potřeb v západních zemích plní dvě funkce: politickou a informační. Politická funkce spočívá ve využití výsledku modelování v rozhodovací sféře - ministerstvy, zaměstnanostními službami a agenturami, organizacemi sdružujícími zaměstnavatele, odbory a organizacemi poskytujícími vzdělání a rekvalifikace. Činitelé s rozhodovacími pravomocemi získávají prvotní odhad při plánování investic souvisejících se vzděláváním či včasnou výstrahu, varující před nerovnováhou na pracovním trhu. Zaměstnavatelské organizace mohou výsledků využít při prosazování svých cílů při jednání s partnery, totéž platí i pro odborové orgány. Informační funkce slouží především pro poradenskou činnost při výběru vzdělání a zaměstnání, a přináší také cenné informace zaměstnavatelům, když je upozorňuje na možné problémy s nájímáním pracovníků s požadovaným vzděláním.

Model Výzkumného centra pro vzdělání a trh práce při univerzitě v Maastrichtu byl v letech 1999 až 2001 upraven na podmínky České republiky pracovníky CERGE-EI v rámci mezinárodního projektu „Regular Forecasting of the Training Needs: Comparative Analysis, Elaboration and Application of Methodology“ (Pravidelné předvídání vzdělávacích potřeb: srovnávací analýza, vypracování a aplikace metodologie), s finanční podporou Evropské komise pod vedením Národního observatoře zaměstnanosti a vzdělávání Národního vzdělávacího fondu, o. p. s. Projekt probíhal za přímé účasti CERGE-EI (Centrum pro ekonomický výzkum a postgraduální vzdělávání Univerzity Karlovy), ROA (Výzkumné centrum pro vzdělávání a trh práce) Univerzity Maastricht, Nizozemsko a ESRI (Ústav pro ekonomický a sociální výzkum), Irsko. Výsledkem byl model se základními funkcemi odhadování poptávky po práci

a porovnávání s nabídkou práce v následujícím pětiletém období. Další rozvoj modelu probíhal ve VÚPSV, v. v. i. Zde byl model rozšířen a zdokonalen. Všechny tyto aktivity jsou chronologicky uvedeny ve zprávě Michalička, L. - Kotíková, J. - Stupnytsky, O. /5/. Současný stav modelu se vyznačuje podstatně zdokonaleným a zpřesněným odhadováním poptávky po práci a respektováním statistických vlastností Výběrového šetření pracovních sil, hlavní části vstupních dat.

Základní principy modelování vzdělanostních potřeb

Hlavní část modelování spočívá v odhadu budoucí poptávky po práci v příštích pěti letech. Tato poptávka se podle jejího charakteru dělí na poptávku náhradní (nahrazovací), expanzní (rozšiřovací) a substituční. Poptávka po práci se porovnává s nabídkou práce. Modelování se provádí za předpokladu ideální mobility na trhu práce, kdy jsou volná místa obsazována absolventy bez ohledu na jejich bydliště.

Náhradní poptávka je dána počtem uvolněných pracovních míst. Důvodem uvolnění pracovního místa mohou být např. odchod do důchodu, změna zaměstnání či jiné důvody. Podstatné je, že pracovní místa zůstávají zachována a jsou obsazována. Místa, která jsou po odchodu pracovníka určena ke zrušení, se do náhradní poptávky nezapočítávají. Postup pro stanovení náhradní poptávky pro vzdělanostní i zaměstnanecké skupiny je shodný. Náhradní poptávka je obvykle největší částí poptávky po práci.

Expanzní poptávka je dána vývojem počtu zaměstnaných v daném typu vzdělání či zaměstnání a předpokládá se, že tato změna je způsobena expanzí či naopak zmenšením oboru či odvětví. Expanzní poptávka je závislá na použitém makroekonomickém odhadu růstu nebo poklesu zaměstnanosti v hospodářských sektorech, daných prvním písmenem Odvětvové klasifikace ekonomických činností OKEČ. Je třeba na počátku upozornit na skutečnost, že se odhadováním vývoje zaměstnanosti v této struktuře u nás žádná instituce systematicky nezabývá. V posledních letech jsme používali scénář, vytvářený ad hoc pracovníky Národního vzdělávacího fondu a přijímaný po diskusi panelu odborníků. Tento nedostatek nahrazuje dostatečná flexibilita modelu, umožňující volit rozličné scénáře vývoje zaměstnanosti a zkoumat, jaký budou mít vliv na budoucí poptávku a vyhlídky absolventů na pracovním trhu.

Substituční poptávka upravuje oba výše zmíněné druhy poptávky. Popisuje běžnou situaci, kdy pracovníci s vyšším vzděláním volí práci vyžadující podobnou, avšak nižší kvalifikaci, tedy situaci, kdy se poptávka po pracovnících s daným vzděláním uspokojuje pracovníky s jiným, podobným typem vzdělání. K substituci dochází, když existuje převis nabídky určitého typu vzdělání, nebo tehdy, když existuje nedostatek lidí s určitým typem vzdělání. Tento jev je v současnosti velmi rozšířen.

Celkovou nabídku práce tvoří *přiliv absolventů škol* spolu s *krátkodobě nezaměstnanými*. Ta se, převedena do vzdělanostních skupin, na závěr porovnává s celkovou poptávkou. Dlouhodobě platí, že celkový počet absolventů klesá ve shodě s poklesem relevantních populačních ročníků a roste podíl absolventů terciárního vzdělání.

Vstupní data

Zdrojem informací pro analýzu vývoje poptávky podle zaměstnaneckých a vzdělanostních skupin je *Výběrové šetření pracovních sil* (VŠPS) Českého statistického úřadu. Panel zahrnuje každé čtvrtletí více než 70 000 respondentů, přičemž 20 % z nich se obměňuje.

Počet respondentů proporcionálně odpovídá velikosti okresů. Výběr domácností v každém okrese je náhodný, ve vybrané domácnosti jsou do šetření zahrnuti všichni členové. Tato náhodnost výběru zaručuje, že ve výběrovém šetření je každá vzdělanostní skupina proporcionálně zastoupena podle svého skutečného stavu. Váha respondenta odpovídá jeho reprezentaci v daném okrese, dané věkové skupině a daném pohlaví. Velikost výběru ale nezaručuje dostatečnou reprezentativnost dat pro malé podvýběry. Tento nedostatek napravujeme používáním robustních statistických metod a zjišťováním intervalu spolehlivosti pro některé výsledky.

Model pracuje s ročními průměry čtvrtletních souborů individuálních dat od roku 1994, v některých případech od roku 1995.

Statistiky počtu absolventů škol v potřebném složení jsou sestavovány pracovníky Ústavu pro informace ve vzdělávání (UIV). Nabídku práce tvoří absolventi škol, odcházející do praxe. Z celkového počtu absolventů je tedy třeba vyřadit ty, kteří pokračují v dalším studiu.

Podle posledního známého odhadu pro období 2009 až 2013 předpokládáme, že práci bude hledat přibližně 586 tisíc absolventů různých typů škol. Tento údaj nezahrnuje počet absolventů základních škol odcházejících do praxe, ale je to odhad počtu těch, kteří dokončí nějaké vyšší studium, nepokračují v dalším studiu a předpokládáme, že vstoupí na pracovní trh. Samotných absolventů je daleko více -

přibližně 747 tisíc. Tento počet bylo třeba snížit o absolventy gymnázií a středních škol s maturitou, kteří pokračují v terciárním studiu a podle nedávného výzkumu UIV setrvávají v tomto studiu alespoň jeden rok. Počet absolventů vysokých škol byl pro potřeby modelování očištěn o počet bakalářů pokračujících neprodleně v návazném studiu. Tato redukce počtu absolventů odcházejících na pracovní trh se děje za předpokladu, že se podíl pokračujících v návazném studiu a odcházejících do praxe mění pomalu, příslušný průzkum zjišťování těchto podílů se děje nepravdělně. Dále předpokládáme, že absolventi středních škol bez maturity odcházejí na trh práce všichni.

Vývoj počtu absolventů je charakterizován zmenšováním populačních ročníků a počtu studentů přijatých ke studiu, tedy i absolventů na jedné straně a posilováním kapacity vysokoškolského studia na straně druhé. Výsledkem této situace je snižování počtu absolventů středoškolského studia bez maturity i s maturitou ve všech uvažovaných vzdělanostních skupinách (až na absolventy gymnázií, jejichž počet se během odhadovaného období takřka nezmění) a posilování počtu absolventů vysokých škol, protože již absolvuji silné ročníky bakalářů. Tento stav se projektuje do výsledných odhadů modelu a zásadním způsobem je ovlivňuje.

Snižování počtu absolventů středoškolského studia bude bez ohledu na odchod do dalšího vzdělávání probíhat průměrnou rychlostí 2 % ročně. Počet středoškoláků bez maturity se během období 2009 až 2013 bude meziročně snižovat o 8,5 % ročně, počet středoškoláků s maturitou, kteří vstoupí na trh práce, se během let 2009 až 2013 bude meziročně snižovat v průměru o 3,5 %.

Počet absolventů vysokoškolského studia naproti tomu rychle roste. V roce 2013 bude absolvovat o 20 % vysokoškoláků více ve srovnání s rokem 2009.

Makroekonomický odhad vývoje zaměstnanosti v sektorech OKEČ je patrně nejkomplicovanějším a současně nejspornějším oddílem vstupních dat a celého modelu. Ani ve struktuře 4 základních sektorů - zemědělství, průmysl a stavebnictví, služby, vládní sektor - projekci vývoje žádná naše instituce pravidelně nevytváří. V minulých letech jsme měli k dispozici projekci zaměstnanosti v hlavních sektorech OKEČ, kterou sestavovali pracovníci Národního vzdělávacího fondu, o. p. s., po projednání s týmem expertů. Je zřejmé, že v současné hospodářské krizi je jakákoli prognóza zpochybnitelná, o to větší důraz je třeba klást na přípravu možných scénářů a následně na jejich promítnutí do modelu vzdělanostních potřeb.

Z technických důvodů bylo nezbytné omezit pro účely modelování **počet zaměstnaneckých a vzdělanostních kategorií**. Při sestavování zaměstnaneckých

kategorií jsme vycházeli ze 119 kategorií tříčíselného číselníku KZAM-R. Z nich bylo vybráno klastrovou analýzou kombinovanou s expertním míněním 30 zaměstnaneckých kategorií. S pomocí klastrové analýzy byly vybrány zaměstnanecké klastry tak, aby se v nich shlukovali pracovníci s podobným vzděláním, odlišným od vzdělání pracovníků jiných zaměstnaneckých kategorií. Používáme klastrování, navržené spolupracovníky v CERGE-EI, které je uvedeno v interním materiálu München, D. a kol. /6/.

Model rozlišuje 26 vzdělanostních kategorií stanovených tak, aby na sebe navazovaly při sestavování časových řad od roku 1994. Vedle kategorie „základní vzdělání“ a „bez vzdělání“ používáme 8 kategorií středoškolského vzdělání bez maturity, 9 kategorií středoškolského vzdělání s maturitou a 8 kategorií vysokoškolského vzdělání.

Složky modelu

Expanzní poptávka je dána změnou počtu zaměstnaných v daném typu vzdělání či zaměstnání. Expanzní poptávka může být kladná či záporná, podle růstu či poklesu poptávky. Ke stanovení expanzní poptávky ve všech 30 skupinách zaměstnání a 26 skupinách vzdělání v odhadovaném období potřebujeme znát predikci vývoje v 15 sektorech odvětvové klasifikace ekonomických činností OKEČ. Využíváme přitom, s ohledem na používané lineární metody, pouze hodnoty posledního roku.

Predikci zaměstnanosti v 15 sektorech OKEČ transformujeme do 30 povolání, na základě vývoje podílů každého povolání v odvětví. Využíváme přitom individuální data Výběrového šetření pracovních sil od roku 1994. Na závěr provedeme lineární extrapolaci vývoje do roku 2014. Extrapolované hodnoty podílů se znásobí předpokládanou zaměstnaností v odvětvích podle makroekonomických prognóz. Tak získáváme predikci zaměstnanosti podle povolání.

Predikci vývoje zaměstnanosti v 30 povoláních transformujeme do 26 vzdělanostních skupin podobným způsobem. Předpokládáme přitom, že vývoj struktury vzdělání lze ve skupině zaměstnání lineárně extrapolovat na příštích pět let.

Náhradní poptávka je dána počtem uvolněných pracovních míst z důvodů odchodu do důchodu, změny zaměstnání či odchodem z jiných důvodů. Předpokládá se přitom, že tato místa budou znovu obsazena. Náhradní poptávka se tak týká pouze těch volných míst, která jsou určena k obsazení. Ta místa, s nimiž se nadále nepočítá, se do náhradní poptávky nezahrnují. Metodika je popsána v publikacích pracovníků ROA, například v Willems, E., de Grip, A. /7/.

Při stanovování náhradní poptávky sledujeme změny věkového složení každé

skupiny zaměstnání a vzdělání. Sledujeme četnosti 11 věkových skupin: do 24 let, 25–29, 30–34, 35–39 ... 65–69, 70 a více let. Rozborem dat VŠPS od roku 1994 do roku 2009¹ můžeme stanovit četnosti všech těchto skupin ve všech sledovaných ročnících. Z těchto dat můžeme vytvořit 11 pěti-letých období, 1995–1999, 1996–2000 ... 2005–2009. Během každého z těchto období se většina lidí přesune, například z věkové skupiny 30–34 let do skupiny 35–39 let. Porovnáním těchto četností odhadneme, kolik lidí z věkové skupiny opustilo místo (nepřesunulo se), a tento počet zařadíme do náhradní poptávky. Mladší pracující opouštějí místa hlavně z důvodu změny zaměstnání, starší kvůli odchodu do důchodu. Tuto úvahu můžeme udělat pro všechny věkové skupiny, až na skupinu pracovníků, kterým je 70 a více let, o nichž předpokládáme, že odejdou do důchodu během pěti let všichni.

Naznačenou analýzu provádíme za účelem zjištění vzorců chování pracovníků v každé z uvažovaných věkových kohort, tedy zjištění změny velikosti každé věkové kohorty mezi lety 1995 a 1999, 1996 a 2000 ... , až 2005 a 2009. Máme tedy k dispozici řady podílů před a po pěti letech, a to v roce 2009, 2008 ... 1999, v roce 1999 měříme podíly kohort v roce 1999 a 1995. Je třeba tuto řadu podílů reprezentovat jedním údajem. Používáme k tomu buď aritmetický průměr nebo vážený průměr zjištěných hodnot s důrazem na poslední 3 členy, či lineárně extrapolujeme časovou řadu. Výběr z těchto 3 způsobů je volitelný a záleží na posouzení vývoje dat. Tento údaj používáme pro predikci změny zaměstnanosti mezi posledním známým rokem 2009 a koncovým rokem predikovaného období, jímž je rok 2014. Předpokládáme tedy, že se rozhodování zaměstnanců od roku 2006 do roku 2010 o čase odchodu do důchodu nezmění. Jsme si vědomi tohoto vážného omezení a model proto umožňuje „ruční“ vstup a tyto podíly pro všechny uvažované kohorty arbitrárně určit.

Index růstu pro věkovou skupinu a v zaměstnání o určíme takto:

$$f_{o,a}^t = \sqrt[5]{\frac{L_{o,a+5}^t}{L_{o,a}^{t-5}}} - 1,$$

kde $L_{o,a}^t$ je zaměstnanost ve věkové skupině a v zaměstnání o v čase t .

Predikci náhradní poptávky je třeba korigovat se zřetelem k probíhající fázi hospodářského cyklu. Náhradní poptávka může být ovlivněna hospodářským cyklem například tehdy, když začátek období, pro něž se určuje index růstu, spadá do období kladného hospodářského cyklu a konec intervalu spadá do období záporného hospodářského cyklu. V takovém případě by byla vypočtená náhradní poptávka vyšší než její skutečná hodnota, protože do odlivu ze zaměstnanosti je zahrnut také odliv

kvůli krátkodobému poklesu celkové zaměstnanosti. Vliv hospodářského cyklu na zaměstnanost se určuje na základě změny počtu nezaměstnaných.

Vyhodnocené indexy růstu se užijí pro odhadované období a odhadne se počet míst, která budou uvolněna v každé věkové kategorii ve všech zaměstnáních:

$$O_{o,a}^{t+5} = \min(0, L_{o,a+5}^{t+5} - L_{o,a}^t) = \min(0, L_{o,a}^t (1 + f_{o,a}^t)^5 - L_{o,a}^t).$$

Tento počet pracovních nazýváme odliv. Jejich součet pro všechny věkové skupiny dává celkový odliv pro dané zaměstnání.

Při snižování počtu zaměstnaných se nejprve neobsazují uvolněná místa. Jejich počet odhadneme pomocí expanzní poptávky na období 2010–2014. Je-li tato expanzní poptávka záporná, neobsadí se příslušný počet uvolněných míst, případně všechna. Je-li expanzní poptávka kladná, chápeme to tak, že žádné uvolněné místo zrušeno nebude. V případě negativní expanzní poptávky ji odečteme od celkového odlivu. Vzorec pro náhradní poptávku je potom tento:

$$RD_o = \sum_{a=1}^{11} O_{o,a}^{t+5} + \min(0, ED_o).$$

Substituční poptávka popisuje jev, kdy pracovníci s vyšším vzděláním vykonávají méně kvalifikovanou práci v oboru, méně často i jev opačný, když pracovníci s nižší kvalifikací nahrazují lépe kvalifikované. Model ROA-CERGE tyto skutečnosti postihuje.

Substituční poptávka je druh poptávky po pracovnících s daným vzděláním, kteří mohou zaplnit volná místa vyžadující jiný typ vzdělání. Substituce v našich úvahách nastává mezi podobnými vzděláními uvnitř jedné zaměstnanostní skupiny. Tam se nahrazují pracovníci s podobným typem vzdělání.

Aktuální metodika výpočtu substituční poptávky počítá se substitucí shora dolů. To znamená, že vzdělanostní skupina může být nahrazena jinou vzdělanostní skupinou jenom tehdy, když tato poslední skupina má stejnou nebo vyšší úroveň vzdělání.

Shift-share analýza umožňuje vysvětlit změnu zaměstnanosti danou expanzní poptávkou ve skupině zaměstnání či vzdělání. Rozkládá změnu zaměstnanosti na čtyři efekty: odvětví, povolání, vzdělání a interakce. Tyto čtyři efekty odpovídají vlivu změny zaměstnanosti v odvětví, vlivu změny profesní struktury, vlivu změny vzdělanostní struktury, pokud vysvětlujeme změny ve skupině zaměstnání, a interakci předchozích efektů.

Koeficienty napětí na trhu práce jsou syntetické ukazatele, v nichž jsou spojeny všechny složky modelu. Vyjadřují podíl kompletní nabídky práce a poptávky po práci. Model užívá dva koeficienty, IFLM a IFRM.

IFLM - indikátor budoucí situace na trhu práce (Indicator of the future labour market situation) - je koeficient vyjadřující šanci získat vhodné zaměstnání. Hodnoty kolem jedné znamenají podobný objem nabídky a poptávky pro danou vzdělanostní kategorii. Vyšší hodnoty indikují převahu nabídky nad poptávkou, tedy možné potíže s hledáním místa v souladu s kvalifikací. Nízké hodnoty koeficientu znamenají převahu poptávky nad nabídkou, tedy dobrou šanci získat odpovídající zaměstnání.

IFRM - indikátor budoucích problémů s najímáním pracovníků (Indicator of future recruitment problems) - je koeficient hodnotící poměry na pracovním trhu z hlediska zaměstnavatele. Vyjadřuje šanci najít vhodné kvalifikovaného zaměstnance. Hodnoty kolem jedné znamenají podobný objem nabídky a poptávky pro danou vzdělanostní kategorii. Vyšší hodnoty identifikují převahu nabídky nad poptávkou, tedy dobrou šanci získat vhodného zaměstnance. Nízké hodnoty koeficientu znamenají převahu poptávky nad nabídkou, tedy sníženou šanci při hledání vhodného pracovní síly.

Následuje exaktní definice obou indikátorů:

Označíme-li:

- e vzdělanostní skupina
 - E_{e09} průměrný počet zaměstnaných se vzděláním e v roce 2009 (nahrazuje se průměrným stavem z první poloviny r. 2009)
 - INS_{e10-14} počet absolventů se vzděláním e kteří přijdou na trh práce v odhadovaném období 2010 až 2014
 - U_{e09} průměrný počet krátkodobě nezaměstnaných v roce 2009 se vzděláním e (nahrazuje se průměrným stavem z první poloviny r. 2009)²
 - ED_{e10-14} odhad expanzní poptávky pro období 2010–2014
 - RD_{e10-14} odhad náhradní poptávky pro období 2010–2014
 - SD_{e10-14} odhad substituční poptávky pro období 2010–2014,
- potom je Indikátor budoucí situace na trhu práce IFLM pro vzdělanostní skupinu e

$$IFLM_e = \frac{E_{e09} + INS_{e10-14} + U_{e09}}{E_{e09} + \max(0, ED_{e10-14}) + RD_{e10-14} + SD_{e10-14}}.$$

Obdobně je definován Indikátor budoucích problémů s najímáním pracovníků IFRP, který situaci na trhu práce hodnotí z hlediska zaměstnavatele:

$$IFRP_e = \frac{E_{e09} + INS_{e10-14} + U_{e09}}{E_{e09} + ED_{e10-14} + RD_{e10-14} + SD_{e10-14}}.$$

Ve jmenovateli indikátoru IFRP se může vyskytovat i záporná expanzní poptávka. Zaměstnavatel může reagovat na rušení míst omezováním přijímání nových ucha-

zečů o práci, a tak se při záporné expanzní poptávce situace s najímáním nových pracovníků se vzděláním e z pohledu zaměstnavatele zlepšuje.

Z praktických důvodů se užívá slovní hodnocení vyhlídky na získání zaměstnání s danou kvalifikací. Vyrovnaná poptávka a nabídka je dána hodnotou 1 a jako další hranice jsme zvolili $1 \pm$ směrodatná odchylka získaná z množiny koeficientů pro všechny vzdělanostní klastry.

Koeficienty ILM a IFRP nejsou jedinými využitelnými výsledky modelování vzdělanostních potřeb. Velikost náhradní poptávky ve skupinách vzdělání a zaměstnání udává počet osob, jež bude třeba v následujících pěti letech nahradit, nejčastěji z důvodu odchodu do důchodu³. Tento počet, vztažený k poslednímu známému stavu, informuje také zaměstnavatele, jaká část jejich kolegů se obmění. Velikost expanzní poptávky informuje zaměstnavatele i státní úředníky o počtech požadovaných odborníků v budoucnosti či o počtu nadbytečných pracovníků. Model také dokáže určit, co má na velikost expanzní poptávky největší vliv, zda je to růst či pokles odvětví, kam pracovníci patří, či růst či pokles povolání, kam spadají pracovníci určitého vzdělání, či zájem o specificky vzdělané pracovníky. Velmi vypovídající jsou časové řady popisující vývoj vzdělanostní struktury skupin zaměstnání a zaměstnaneckou strukturu specificky vzdělaných.

Některé aplikace modelu

V současné ekonomické krizi neexistuje žádný věrohodný scénář makroekonomického vývoje na příštích pět let, tak by se o využití modelování vzdělanostních potřeb dalo pochybovat. Chceme ukázat, že některé výsledky modelování mají obecnější platnost, a na příkladě vysokoškolsky vzdělaných absolventů některých společenskovedních oborů ukazujeme, kdy model selhává a jak se to projevuje.

Důsledky různých scénářů vývoje zpracovatelského průmyslu

Průměrný počet zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu v prvním pololetí roku 2009 se proti průměrnému stavu roku 2008 snížil o 7 %. Předpokládáme, že pokles bude pokračovat. V prvním případě uvažujeme pokles o dalších 5 % v období příštích pěti let, do roku 2014. Ve druhém, velmi pesimistickém scénáři, uvažujeme pokles zaměstnanosti o 15 % ve stejném období. Sledujeme nabídku a poptávku po práci pro středoškolsky vzdělané absolventy strojího a elektrotechnického vzdělání. Dostaneme tyto výsledky:

- Absolventi středního vzdělání bez maturity v oboru Obsluha strojů a zařízení budou mít v období 2010–2014 při platnosti prvního scénáře cca sedmi-

procentní převis poptávky nad nabídkou práce, situace absolventů těchto oborů při hledání zaměstnání bude tedy stále velmi příznivá. Při platnosti druhého scénáře bude poptávka a nabídka práce vyrovnaná. Dá se tedy říci, že absolventů těchto oborů se pesimistický scénář vývoje zaměstnanosti příliš nedotkne, je však zřejmé, že celkově vyrovnaná nabídka a poptávka může znamenat značné lokální nerovnováhy a dojde ke zvýšení strukturální nezaměstnanosti.

- Absolventi středního vzdělání strojího či elektrotechnického s maturitou budou mít v období 2010–2014 při platnosti prvního scénáře cca čtyřprocentní převis poptávky nad nabídkou práce a při platnosti druhého scénáře bude poptávka a nabídka práce také takřka vyrovnaná, s mírným převisem poptávky. Je tedy možné prohlásit, že i velmi pesimistický scénář vývoje zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu neohrozí vyhlídky na získání zaměstnání těchto technicky vzdělaných absolventů.

Podobné závěry lze učinit také pro absolventy terciárního studia strojírenství a elektrotechniky.

Zaměstnanost vysokoškolsky vzdělaných absolventů některých společenskovedních oborů

Do skupiny terciárně vzdělaných, kterou pracovně nazýváme „Právo a ostatní společenské vědy“, řadíme absolventy studia práv, filozofie, sociologie a teologie. Počet absolventů tohoto studia rychle roste. V roce 2001 jich absolvovalo přibližně 4500 a mezi lety 2010 a 2014 jich bude absolvovat v průměru 11 tisíc ročně.

Model jim predikoval již v minulosti malou šanci na získání zaměstnání, protože převis nabídky práce nad poptávkou po práci již v minulé predikci na období 2009 až 2013 přesahoval 20 %. Přesto jsme dosud, do prvního pololetí roku 2009, nezaznamenali zvýšenou nezaměstnanost takto vzdělaných pracovníků. Při analýze jejich zaměstnanosti jsme zjistili, že se často uplatňují v oborech zaměstnání, kde dříve nepůsobili nebo působili jen omezeně, a také to, že se uplatňují v oborech zaměstnání, která se zmenšují, ale podíl a často i celkový počet absolventů práv nebo filozofie, sociologie či teologie, roste.

Týká se to těchto skupin zaměstnání:

- Vrcholové vedení velkých organizací, odborníci v oblasti matematiky a práva. Počet takto zaměstnaných roste a roste mezi nimi i počet absolventů skupiny Terciární vzdělání v oboru „právo a ostatní společenské obory“.
- Vedoucí dílčích celků a vedoucí malých podniků, zákonodárci. Velikost této skupiny klesá, roste v ní počet pracovníků s terciárním vzděláním v oboru „právo a ostatní společenské obory“.

- Vědci a odborníci v oblasti podnikání (převážně KZAM 241). Skupina roste a v ní roste i skupina s terciárním vzděláním v oboru „právo a ostatní společenské obory“.

- Učitelé základních, středních a vysokých škol. Skupina stagnuje, roste v ní skupina s terciárním vzděláním v oboru „právo a ostatní společenské obory“, a to absolutně i relativně.

- Umělečtí pracovníci, novináři, redaktori, archiváři a knihovníci. Velikost této skupiny roste a v ní roste i skupina s terciárním vzděláním v oboru „právo a ostatní společenské obory“, a to absolutně i relativně.

- Odborní administrativní, policejní a celní pracovníci. Skupina roste a v ní roste i skupina s terciárním vzděláním v oboru „právo a ostatní společenské obory“, a to absolutně i relativně.

Tam, kde roste i podíl absolventů oboru „právo a ostatní společenské obory“, dochází k nahrazování jinak vzdělaných pracovníků. Zdá se tedy, že dosud takto vzdělaní pracovníci, patrně díky své flexibilitě a „soft skills“, dokázali nalézt uplatnění, které se vymyká našemu pojetí modelování vzdělanostních potřeb.

Modelování posunu důchodového věku a jeho vliv na náhradní poptávku a na šanci absolventů najít vhodné zaměstnání

Při vyhodnocování náhradní poptávky používáme metodu posunutých věkových kohort. Zjištěné úbytky ve starších vzdělanostních skupinách můžeme považovat za odchody do důchodu. Pozorujeme je u různě vzdělaných pracovníků již ve věkových kohortách 50 až 54 let. Tito během pěti let přejdou do kohorty 55 až 59 let a jejich počet se sníží, neboť vedle uživatelů předčasných důchodů odcházejí do starobního důchodu některé ženy. U starších věkových kohort nacházíme silnější úbytky. Každou skupinu vzdělání a zaměstnání tak charakterizuje čtveřice úbytků (používáme relativní čísla), popisující odchody do důchodu během následujících pěti let věkových kohort 50 až 54 let, 55 až 59 let, 60 až 64 let a 65 až 69 let. Takto popsané relativně vyjádřené úbytky model používá k odhadu úbytků v odhadovaném období, v našem případě mezi lety 2010 až 2014.

Vhodnou změnou těchto úbytků můžeme simulovat případnou změnu důchodového věku a vliv této změny na náhradní poptávku a tím i na šanci absolventů najít vhodné zaměstnání. Potíž je v tom, že různě vzdělané a zaměstnané charakterizuje jiný věk odchodu do důchodu. Tento vzorec odcházení bude třeba při simulaci jiného důchodového věku příslušně změnit. To bude záležitost dalšího zkoumání; v tomto okamžiku je podstatné, že posun důchodového věku dokážeme do modelu zahrnout a odhadovat jeho vliv na poměry na trhu práce.

Závěr

Odhadování vzdělanostních potřeb v naší zemi čeká na systematické využívání. Takto získané informace by měly poskytnout vodítko při výběru povolání rodičům, studentům i profesionálním poradcům. Využívat by je měli i pracovníci s rozhodovací pravomocí, což nemusí být nutně pouze pracovníci centrálních orgánů. Podobné metody lze použít na regionální úrovni. Bude také možné nabízet využití metody při přípravě velkých, např. investičních akcí. K těmto úvahám nás vedou aplikace v zahraničí. Organizace CEDEFOP (European Centre for the Development of Vocational Training), agentura Evropské komise, aplikuje odhadování vzdělanostních potřeb na úrovni Evropské unie, jinde (například ve Velké Británii a Nizozemsku) odhadují vzdělanostní potřeby celostátně i v regionech. Vyskytly se případy dalšího užití, například při přípravě olympiády v Londýně.

Ukazuje se, že model lze použít i k testování variant událostí, které mohou nastat při vývoji ekonomiky nebo po přijetí politických rozhodnutí. Modelování vzdělanostních potřeb může být pomůckou pro snižování strukturální nezaměstnanosti.

Model pro aplikaci v regionech vyvíjíme. Chceme, aby byl maximálně flexibilní a umožňoval volbu skupin zaměstnání a vzdělání podle místních potřeb. Bude také třeba zajistit, aby snadno respektoval názor expertů na lokální vývoj hospodářství.

1 Data za rok 2009 jsou nahrazena daty za první pololetí roku 2009.

2 Předpokládáme, že nezaměstnaní déle než 1 rok nebudou na trhu práce konkurovat absolventům a krátkodobě nezaměstnaným.

3 Současný nedostatek zubních lékařů se zde patrně indikoval již před deseti a více lety, v poslední době bijí na poplach ze stejného důvodu energetici.

Literatura:

1. Headey, D. The Principal Components of Growth in the Less Developed Countries. *Kyklos*, vol. 61, 2008, no. 4, s. 568-598.
2. Barro, R. J. Dokument OECD, 2001 <http://www.oecd.org/dataoecd/5/49/1825455.pdf>.
3. Burda, M. - Bean, Ch. - Švejnár, J. Unemployment, Labour Markets and Structural Change in Eastern Europe. *Economic policy*, vol. 8, 1993, no. 16, s. 102 - 137.
4. Obadić, A. Theoretical and empirical framework of measuring mismatch on a labour market. *Zb. rad. Ekon. fak. Rijeka*, vol. 24, 2006, sv. 1, s. 55-80.
5. Michalička, L. - Kotíková, J. - Stupňovský, O. *Prognóza vzdělanostních potřeb - vývoj modelu LEON, současný stav a aktuální prognóza na období 2009 až 2013*. Praha: VÚPSV, 2009.
6. Münich, D. et al. *Technická studie rozšíření a zkvalitnění současných programů implementace modelu ROA-CERGE-EI*. Praha: CERGE-EI KU, 2007.
7. Willems, E. - de Grip, A. Forecasting Replacement Demand by Occupation and Education. *International Journal of Forecasting*, vol. 9, 1993, s.173-185.

Autoři působí ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i.

Hodnocení účinnosti programů aktivní politiky zaměstnanosti před příchodem finanční a ekonomické krize

Ondřej Hora, Tomáš Sirovátka,
Helena Tomešová-Bartáková, Jiří Vyhliďal

V této stati se zabýváme hodnocením opatření aktivní politiky zaměstnanosti na národní úrovni v České republice za období roku 2007. Poznávacím cílem práce je zjištění zaměření programů na jednotlivé skupiny nezaměstnaných a jejich efektů na opuštění evidence u opatření uskutečněných v roce 2007. Programy jsou hodnoceny s jistým časovým odstupem, abychom mohli sledovat nejen krátkodobé, ale také střednědobé efekty, neboť předchozí studie potvrdily významné posuny těchto efektů v čase. Přes časový odstup (hodnotíme programy realizované v roce 2007) jsou naše zjištění stále relevantní, neboť strategie zaměstnanosti se nemění příliš zásadně v krátkých obdobích, neboť je výsledkem jejího dlouhodobějšího formování. Je ovšem třeba brát v úvahu změny v kontextu (cyklický vývoj ekonomiky), stejně jako změny v rozsahu realizovaných opatření. K účelu hodnocení programů využíváme data z administrativního systému pro sledování nezaměstnanosti (OKpráce), která zahrnují údaje za všechny nezaměstnané a všechny typy programů realizovaných za účasti či prostřednictvím úřadů práce v celé České republice. Analýzu provádíme ve třech rovinách – sledujeme zaměření jednotlivých programů na příslušné skupiny nezaměstnaných, hrubé a částečně očištěné efekty z hlediska účasti v evidenci ve sledovaném období a další faktory, které mohou mít vliv na úspěšnost realizovaných programů APZ.

Mezi programy aktivní politiky zaměstnanosti (dále též APZ) analyzované v této studii zařazujeme: rekvalifikační kurzy (REK), veřejně prospěšné práce (VPP), společensky účelná pracovní místa (SÚPM), programy zřízení chráněných pracovních míst a prostředky na provoz chráněných dílen (CHRD), programy podpory samostatné výdělečné činnosti (SVC) a projekty realizované v rámci programu Evropského sociálního fondu (ESF). Z těchto opatření výrazně převažují rekvalifikace. Dále v příspěvku sledujeme také poradenský nástroj individuální akční plány (IAP). Přestože se nejedná o nástroj APZ, považujeme jeho zařazení za významné z jiných hledisek (např. aktivace a podpora nezaměstnaných).

Analýzu provádíme ve třech základních rovinách: 1) zaměření jednotlivých programů na sledované skupiny nezaměstnaných, 2) hrubé a částečně očištěné efekty z hlediska účasti v evidenci ve sledovaném období a 3) další faktory, které mohou mít vliv na úspěšnost realizovaných programů APZ. Uvedený postup je srovnatelný s některými předchozími výzkumnými studiemi provedenými v zahraničí (Alan, Hainsbro, Mooney, 1999; studie shrnuté v OECD, 2005) i v České republice (Kulhavý, Sirovátka, 2007, 2008a, 2008b). V následující části textu nejprve budeme diskutovat zahraniční kontext realizace a hodnocení aktivní politiky zaměstnanosti, následuje metodologická část a vlastní výsledky analýzy: nejprve hodnocení zaměření programů a dále hodnocení

efektů na setrvání v evidenci ve sledovaném období.

Efekty aktivačních opatření a programů aktivní politiky zaměstnanosti podle zahraničních studií

Realizace opatření APZ jakožto i pokusy o zhodnocení „efektů“ mají nejen v Evropě, ale také v USA již poměrně dlouhou tradici. Řada zahraničních studií (De Koning, 2001; Douglas, 2002 a Kinnear et al., 2003) referuje o nízkých čistých efektech dopadů opatření aktivní politiky zaměstnanosti. Jiné studie efektů aktivačních opatření a programů aktivní politiky zaměstnanosti provedené v posledních letech (OECD, 2005) odkryly nové metodické aspekty hodnocení a dospěly v mnoha případech k poněkud jiným (spíše slibnějším) výsledkům než studie předchozí. Tato pozitivnější zjištění, zdá se, souvisejí s celkovým posunem na trzích práce a politik zaměstnanosti směrem k aktivačním opatřením, i když aktivační opatření sama o sobě podle těchto studií v dlouhodobějším časovém horizontu nemají příliš silný efekt.

Nejvýznamnějším očekávaným efektem programů APZ je získání či vytvoření (příměného) zaměstnání. Podle OECD (2005) se zdá, že různé typy programů jsou více účinné v různých časových obdobích. Mikroekonomické studie ukazují rozdíly v efektech jednotlivých opatření. Pomoc při hledání zaměstnání či „work-

first“ strategie často mají značný efekt, jejich cena je přitom nízká. Naproti tomu tvorba míst či pracovní příprava mají často v krátkém období jen malý nebo dokonce negativní čistý efekt. Jestliže je problémem pro administrativu mít dobrý přehled o hledání práce a kontrolu nad nezaměstnanými, jsou veřejně prospěšné práce často nejlepším nástrojem pro ochranu nezaměstnaných před chudobou a současně před rizikem vyplácení dávek těm, kteří mají alternativní zdroj příjmu.

Zatímco work-first orientované programy mají značný krátkodobý účinek, jenž

během doby oslabuje, pozitivní účinky programů spojených zejména s pracovní přípravou se objevily až po dvou letech (v Kanadě i v UK), tedy v prvních dvou letech byly negativní nebo jen malé (Friedlander a Burtless, 1995; Holtz et al., 2000). V Rakousku program výcviku v hledání zaměstnání redukoval trvání nezaměstnanosti až o třetinu (Weber a Hofer, 2004). Povinná účast v déle trvajících programech může mít motivační efekt k hledání zaměstnání. Intenzivní služby zaměstnanosti, individuální „case management“ a smíšené strategie s povinnou selektivní

účastí v déle trvajících programech mají největší dopady. Studie z USA ukazují, že právě kombinace intenzivních služeb zaměstnanosti s pracovní přípravou a tvorbou míst má největší účinek (až 30% zvýšení zaměstnanosti). Navíc, v kombinaci s komplexními změnami v politikách (legislativa - nároky na hledání práce a pobídky) referují některé studie (OECD, 2005) o tom, že dochází ke snížení závislosti na dávkách až dvoji- či trojnásobně. Ukazuje se současně, že dopady programů jsou přinejmenším na stejné úrovni u znevýhodněných skupin nezaměstnaných; podpora při hledání práce měla větší význam pro růst výdělků v následném zaměstnání u více znevýhodněných skupin (Michalopoulos a Schwarz, 2001). Podpory k tvorbě pracovních míst v soukromém sektoru často mají pozitivní efekt na zaměstnanost i po ukončení období vyplácení subvence.

Snaha o evaluaci opatření APZ se setkává s řadou dílčích problémů. Zatímco nejčastěji jsou měřeny efekty na setrvání v evidenci, menší pozornost je věnována skrytým procesním aspektům realizace APZ (např. mechanismy cílenosti, vliv procesu aktivace). Dalším problémem je, že vyřazení z evidence nemusí znamenat nutně získání zaměstnání, a závažné je také riziko opakovaných návratů do evidence. V posledních deseti letech byl v řadě evropských zemí zaznamenán přesun dříve nezaměstnaných osob do kategorií ekonomicky neaktivních, nejvíce pak u starších osob s výraznějšími zdravotními problémy či u osob v předdůchodovém věku.

Metodologické poznámky k realizaci výzkumu

Studie tematicky, využitými daty i časově metodologicky navazuje na předchozí práce pracovníků ÚPSV (viz výše). Pracujeme s výběrovým souborem 635 831 osob, které na základě údajů OKprace byly v evidenci nebo se účastnily programu APZ v průběhu roku 2007. Principem tvorby souboru je požadavek, aby zahrnul všechny nezaměstnané, kteří měli teoretickou možnost se v roce 2007 zúčastnit některého z programů aktivní politiky zaměstnanosti – tedy jsou zahrnuti nejen ti, kteří byli na začátku roku v registru, ale i ti, kteří ve sledovaném roce vstoupili do registru.

Do analýzy cílenosti, struktury a kvality opatření jsme zahrnuli všechny účastníky programů realizovaných mezi 1. 1. 2007 a 31. 12. 2007. Pokoušíme se kvaziexperimentálně porovnat postavení účastníků programu s osobami, které se programu nezúčastnily. Nezaměstnané zde sledujeme jako kohortu osob, které byly nezaměstnané v roce 2007 alespoň jeden den nebo které ukončily alespoň jeden program APZ v roce 2007. Naše data zahrnují údaje o evidenci nezaměstnaných od 1. 1. 2007 do 30. 6. 2008 (období roku 2008 využíváme ke sledování efektů). Bereme přitom

Tabulka č. 1: Struktura nových účastníků programů realizovaných v roce 2007 (a srovnání s neúčastníky)

POHLAVÍ	REK	VPP	SÚPM	CHRD	SVČ	IAP	ESF	Ú. APZ	N. APZ
ženy	62,6	38,7	57,5	62,1	49,9	54,4	65,8	58,5	50,4
muži	37,4	61,3	42,5	37,9	50,1	45,6	34,2	41,5	49,6
celkem N	39 130	7 154	11 188	581	1 831	7 459	28 210	74 701	552 019
VZDĚLÁNÍ	REK	VPP	SÚPM	CHRD	SVČ	IAP	ESF	Ú. APZ	N. APZ
základní	15,1	41,8	13,2	28,9	5,4	21,8	19,6	19,8	25,6
vyučen/a	40,2	47,8	42,6	52,5	43,7	40,3	38,7	41,6	43,3
střední (mat.)	39,3	9,6	39,2	17,6	42,4	34,0	36,5	34,0	25,1
VŠ	5,4	0,8	5	1	8,4	3,9	5,2	4,6	6,0
celkem N	39 130	7 154	11 188	581	1 831	7 459	28 210	74 701	551 415
VĚKOVÉ SK.	REK	VPP	SÚPM	CHRD	SVČ	IAP	ESF	Ú. APZ	N. APZ
do 18 let	1	0,5	1,4	0	0,5	4,6	1,1	1,4	2,6
19–24 let	15	7,2	33,3	2,4	19	41,6	13,5	18,9	18,5
25–34 let	27,6	17,6	20,3	16,5	34,5	20,1	26,2	24,7	25,6
35–49 let	36,4	34,6	21,2	37,9	36	20,5	36,9	32,7	27,3
nad 50 let	20	40,1	23,9	43,2	9,9	13,3	22,3	22,3	26
celkem N	39 113	7 151	11 176	581	1 831	7 458	28 201	74 662	551 702
ZDRAV. STAV	REK	VPP	SÚPM	CHRD	SVČ	IAP	ESF	Ú. APZ	N. APZ
dobrý	76	70,1	78,1	3,1	87,4	82	70,6	74,6	75,1
zdrav. omez.	12,5	12	8,3	2,2	7,6	10,3	14,5	12,1	11,3
OZP	2,7	2,9	3	23,7	1,6	1,8	3,3	2,9	1,7
CID plus ID	8,8	15	10,6	70,9	3,4	5,8	11,5	10,4	12
celkem N	38 729	7 129	11 023	578	1 808	7 413	27 960	73 987	543 433
PŘED. EVID.	REK	VPP	SÚPM	CHRD	SVČ	IAP	ESF	Ú. APZ	N. APZ
0–180 dnů	22,9	7,2	28,8	15,2	23,8	40,5	19,2	22,6	-
181–360 dnů	14,9	8,4	15,6	11,4	18,8	14,3	12,8	13,7	-
361–720 dnů	20	17,2	20,1	19,2	23,2	16,7	18,2	19	-
721+ dnů	42,2	67,2	35,5	54,2	34,2	28,5	49,7	44,8	-
celkem N	39 128	7 139	11 105	572	1 831	7 459	28 175	74 537	-
OPAK. NEZAM.	REK	VPP	SÚPM	CHRD	SVČ	IAP	ESF	Ú. APZ	N. APZ
sledov. evid.	27,9	8,3	37,5	20	31,9	36,2	26,1	27,6	36,3
1 před. evid.	23,5	12,8	23,5	24,3	25,4	22	23,3	22,1	21,9
2 před. evid.	17,3	14,7	14,8	18,9	16,5	15,7	17,4	16,6	14,7
3 před. evid.	11,3	14,2	9,5	13,4	10,2	9,8	12,1	11,3	9,6
4 před. evid.	7,4	11,6	5,7	6,9	6,9	6,1	7,6	7,5	6,2
5+ před. evid.	12,7	38,4	9	16,5	9,1	10,2	13,6	14,8	11,3
celkem N	39 113	7 151	11 176	581	1 831	7 458	28 201	74 662	551 702

Zdroj: data OKprace za rok 2007

Vysvětlení zkratk: rekvalifikační kursy (REK), veřejně prospěšné práce (VPP), společensky účelná pracovní místa (SÚPM), programy zřízení chráněných pracovních míst a prostředky na provoz chráněných dílen (CHRD), programy podpory samostatné výdělečné činnosti (SVČ), individuální akční plány (IAP), projekty realizované v rámci programu Evropského sociálního fondu (ESF), účastníci APZ (Ú. APZ), neúčastníci APZ (N. APZ).

Pozn.: V jednotlivých řádcích zobrazujících kategorie jednotlivých proměnných jsou zobrazeny sloupcová procenta, v řádcích celkem N pak počet případů (= 100 %). Nesouhlasící počty účastníků jednotlivých programů a neúčastníků jsou ovlivněny chybějícími údaji (např. o zdravotním stavu), kdy případy s chybějícími údaji nebyly do analýzy zahrnuty. Protože délka předchozí evidence je sledována vzhledem ke dni nástupu do APZ, nelze ji stanovit pro skupinu neúčastníků.

v úvahu vliv charakteristik respondentů (pohlaví, věk, vzdělání, zdravotní stav, celková délka evidence na úřadu práce) a strukturální výhody či omezení, které mohou intervenovat do úspěšnosti či neúspěšnosti účastníků programu (ty indikuje region bydliště).

Zaměření opatření s počátkem realizace v roce 2007 na jednotlivé skupiny

V roce 2007 podle dat OKpráce nastoupilo do programů APZ 74,7 tisíce účastníků, kteří se celkově nově účastnili více než 96 tisíc programů (někteří totiž byli ve více programech). Pro sledování vztahu charakteristik respondentů a typů opatření APZ jsme využili kontingenční tabulky (tabulka č. 1) a binární logistickou regresi pro účast v jednotlivých programech a pro APZ jako celek (tabulka č. 2). Podíl účastníků na počtu nezaměstnaných lze orientačně stanovit na cca 12 %, je však třeba brát v úvahu, že zde nezapočítáváme programy, započaté v předchozích letech a skončené v roce 2007, a také, že analýza dat systému OKpráce může zahrnovat výběrovou chybu související s chybějícími daty. V tabulce č. 2 je koeficientem $\text{Exp}(\beta)$ vyjádřen poměr pravděpodobnosti zařazení určité kategorie nezaměstnaných do některého typu APZ v porovnání s referenční kategorií (muži, základní vzdělání, věková skupina 19–24 let, dobrý zdravotní stav, současná evidence, region Praha). Do regresních modelů pro jednotlivé typy APZ vstoupily výše uvedené proměnné (pohlaví...) a model jsme doplnili o několik proměnných zahrnujících příslušnost k rizikovým skupinám z hlediska uplatnění na trhu práce a kraj/region, ve kterém byl nástroj APZ realizován. Celkově lze konstatovat, že sledované znaky jsou relevantními indikátory pro vysvětlení účasti nezaměstnaných v programech, byť explanační síla uvedených modelů je poměrně nízká.

S využitím kombinace obou technik analýzy lze konstatovat, že APZ je více směřována k ženám, zvláště to platí o rekvalifikacích a projektech ESF (méně naopak o VPP a podpoře SVČ). Nejčastější skupinou účastníků programů z hlediska vzdělání jsou osoby vyučené, vzhledem k zastoupení mezi nezaměstnanými z programů APZ nejvíce profitují středoškoláci, na které jsou více cíleny rekvalifikace, SÚPM a projekty ESF. Nízké je s výjimkou VPP zapojení osob se základním vzděláním. Z hlediska věku je zjevná snaha směřovat SÚPM a IAP více k mladším nezaměstnaným, naopak rekvalifikace a projekty ESF jsou více cíleny na osoby ve věku 35–49 let. Patrná je střední či nižší podpora osob nad 50 let (výjimkou jsou opět VPP, chráněné dílny a pracoviště a částečně SÚPM). Z hlediska zdravotního stavu jsou jednoznačně nejvíce podporovanou kategorií osoby se zdravotním postižením (OZP), tedy zřejmě se středním rozsahem zdravotních problémů. Neza-

Tabulka č. 2: Logistická regrese vysvětlení vlivu znaků na cílenost programů

typ programu	REK	VPP	SÚPM	CHRD	SVČ	IAP	ESF	Ú. APZ
sledované kategorie	$\text{Exp}(\beta)$	$\text{Exp}(\beta)$	$\text{Exp}(\beta)$	$\text{Exp}(\beta)$	$\text{Exp}(\beta)$	$\text{Exp}(\beta)$	$\text{Exp}(\beta)$	$\text{Exp}(\beta)$
muži	POHLAVÍ (REFERENČNÍ KATEGORIE)							
ženy	1,452	0,645	1,339	1,561	0,835	1,181	1,660	1,311
základní	VZDĚLÁNÍ (REFERENČNÍ KATEGORIE)							
vyučen/a	1,594	0,689	1,862	1,289	3,803	n.s.	1,240	1,284
střední (maturita)	2,967	0,379	2,573	1,634	6,174	1,289	2,281	2,041
VŠ	2,119	0,172	1,862	n.s.	5,553	n.s.	1,850	1,483
19–24 let	VĚKOVÉ SKUPINY (REFERENČNÍ KATEGORIE)							
do 18 let	n.s.	n.s.	0,551	n.s.	n.s.	1,190	1,156	0,932
25–34 let	1,088	0,828	0,438	n.s.	1,422	0,283	n.s.	0,721
35–49 let	1,364	1,540	0,413	n.s.	1,484	0,258	1,272	0,895
nad 50 let	n.s.	2,495	0,596	n.s.	0,562	0,224	n.s.	0,789
dobrý	ZDRAVOTNÍ STAV (REFERENČNÍ KATEGORIE)							
zdravotní omezení	1,230	0,752	0,848	5,359	0,730	1,091	1,544	1,158
OZP	1,473	n.s.	1,828	281,145	n.s.	1,226	2,043	1,699
CID plus ID	0,877	0,880	n.s.	183,584	0,372	0,805	1,237	n.s.
doč. prac. neschop.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
jen sled. evidence	POČET EVIDENCÍ (REFERENČNÍ KATEGORIE)							
1 předchozí evidence	1,210	2,271	1,196	1,586	n.s.	1,233	1,270	1,279
2 předchozí evidence	1,319	3,691	1,202	1,744	n.s.	1,450	1,418	1,460
3 předchozí evidence	1,354	5,226	1,265	1,864	n.s.	1,499	1,544	1,585
4 předchozí evidence	1,421	6,297	1,237	1,551	n.s.	1,537	1,565	1,683
5+ předchozích eviden.	1,482	10,566	1,187	2,189	0,759	1,608	1,714	2,011
RSK: absolventi	0,546	0,493	1,305	n.s.	0,585	n.s.	0,438	0,812
RSK: těhotné ženy	0,405	0,063	0,011	n.s.	n.s.	0,518	0,445	0,315
RSK: péče o děti	1,450	1,205	1,224	n.s.	1,181	1,412	1,535	1,490
RSK: zvláštní pomoc	0,666	0,579	0,497	n.s.	0,248	0,366	n.s.	0,662
RSK: azylant	2,091	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	4,837	2,378	2,024
Praha (45 416 nezam.)	REGION APZ (REFERENČNÍ KATEGORIE)							
Středočeský (1,35)	1,554	10,137	8,231	n.s.	30,302	1,523	1,889	2,381
Jihočeský (0,77)	2,480	7,235	15,837	n.s.	129,459	1,444	2,157	3,398
Plzeňský (0,68)	1,989	4,978	11,314	n.s.	62,978	1,961	1,563	2,278
Karlovarský (0,49)	0,881	2,058	5,483	n.s.	15,317	0,345	0,672	n.s.
Ústecký (1,54)	2,761	14,012	13,751	n.s.	72,192	3,719	2,242	4,216
Liberecký (0,61)	0,571	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,205	0,493	0,566
Hradecký (0,66)	2,571	9,538	8,002	n.s.	40,623	0,626	1,474	2,873
Pardubický (0,67)	2,441	12,355	13,619	n.s.	90,383	6,365	1,847	3,187
Vysočina (0,66)	2,876	10,300	15,574	n.s.	134,180	15,610	2,427	4,744
Jihomoravský (1,72)	2,079	6,857	11,221	n.s.	108,703	n.s.	1,716	2,601
Olomoucký (0,91)	2,283	7,020	12,516	n.s.	120,169	5,445	1,454	3,049
Zlínský (0,81)	2,636	7,563	14,950	n.s.	85,449	6,237	0,510	3,200
Moravskoslezský (2,13)	2,767	6,982	15,135	n.s.	141,916	10,867	1,797	4,077
konstanta	0,010	0,001	0,001	0,000	0,000	0,004	0,009	0,024
(N)	625 611	625 611	625 611	625 611	625 611	625 611	625 611	625 611
-2 Log likelihood	275 692,781	68 025,813	104 878,143	6 456,243	22 891,459	71 026,570	216 732,069	431 828,619
Nagelkerke R ²	0,063	0,134	0,058	0,302	0,077	0,124	0,060	0,069

Zdroj: data OKpráce za rok 2007

Vysvětlení zkratk: rekvalifikační kursy (REK), veřejně prospěšné práce (VPP), společensky účelná pracovní místa (SÚPM), programy zřízení chráněných pracovních míst a prostředky na provoz chráněných dílen (CHRD), programy podpory samostatné výdělečné činnosti (SVČ), individuální akční plány (IAP), projekty realizované v rámci programu Evropského sociálního fondu (ESF), účastníci APZ (Ú. APZ). Příslušnost do speciálních kategorií „Absolventi“, „Ženy těhotné a kojící“, „Péče o dítě do 15 let věku“, „Zvláštní pomoc“, „Azylant“ (RSK ...). Definice těchto skupin do proměnných v systému OKpráce zřejmě vychází ze znění § 31 (odstavec 1) zákona č. 435/2004 Sb.

Pozn.: koef $\text{Exp}(\beta)$ vyjadřuje poměr pravděpodobnosti zařazení určité kategorie nezaměstnaných do určitého programu v porovnání s „referenční kategorií“. Vliv ostatních proměnných modelu je přítom kontrolován. Všechny zobrazené koeficienty jsou (podle signifikance Waldovy statistiky) statisticky významně odlišné od referenčních kategorií na hladině významnosti nižší než 0,05. Statisticky nevýznamné koeficienty nejsou zobrazeny (jsou nahrazeny zkratkou n.s.).

městnaní s méně závažnými problémy jsou více zařazováni do programů vedoucích k uplatnění na otevřeném trhu práce, osoby se závažnějšími zdravotními problémy jsou nejvíce zařazeny v programech chráněných dílen a pracovišť.

Zároveň platí, že APZ je více směřována k osobám s opakovanou evidencí na ÚP, nejvíce je tento trend patrný u VPP, ale platí i u ostatních programů (rekvalifikace a projekty ESF jsou více směřovány k osobám ve 3.–4. evidenci). Z hlediska celkové délky evidencí před zařazením uchazeče do prvního programu APZ v daném roce jsou programy směřovány převážně k nezaměstnaným s minimálně půlroční (více roční a delší) celkovou evidencí na úřadu práce (výjimkou jsou IAP). Z osob zařazených ve sledovaných rizikových skupinách je APZ více směřována k osobám v kategorii „pečující o děti do 15 let“. Také skupina „azylanti“ se více účastní

některých programů APZ. U čtyř skupin nacházíme relativně menší účast v opatřeních APZ, jsou to absolventi, osoby vyžadující zvláštní pomoc, osoby se základním vzděláním a osoby nad 50 let. Zatímco v případě absolventů je tato skutečnost způsobena malým rozsahem problémů této cílové skupiny, u ostatních tří kategorií je patrné, že APZ není směřována k lidem s nejzávažnějšími problémy.

Do analýzy jsme zahrnuli cílenost programů do jednotlivých regionů. V prvním sloupci je v závorkách uveden rozsah nezaměstnanosti v jednotlivých regionech ve srovnání s Prahou. APZ je svým rozsahem výrazně vázána ke strukturálním problémům a velikosti jednotlivých regionů (výjimkou jsou chráněné dílny a pracoviště). Z hlediska realizace APZ jsou dobře patrné tzv. „silné“ regiony: Vysočina, Ústecký a Moravskoslezský kraj. Jednotlivé regiony se výrazně odlišují také

počtem realizovaných programů ESF a opět je na čele sledovaných regionů kraj Vysočina. Celkově nízká je realizace APZ naopak v Libereckém kraji.

Účastníci programů APZ nejsou vybíráni náhodně nebo univerzalisticky, ale výběr je podmíněn určitými mechanismy selekce, ve kterých je uplatňována zjevná logika (ve výsledcích jsou patrné stopy kompetenčního modelu)². Efektivita výběru ovšem většinou nemá jasná, univerzálně stanovená kritéria a dosti se liší u členů jednotlivých skupin na trhu práce. Z tohoto důvodu jsou v některých případech upřednostňováni mladší nezaměstnaní (vysoká perspektiva, ale menší životní orientace a chybějící specifické kompetence), ženy (ztráta dovedností při dlouhodobém odchodu z trhu práce) či opakovaně nezaměstnaní (nízké kompetence a nízká šance na uplatnění na otevřeném trhu práce vedou ke snaze o jakékoli uplatnění). Relativně znevýhodněná v přístupu k opatřením APZ je kategorie osob nad 50 let, jedná se přitom o kategorii, která bude i v budoucnu vyžadovat významnou podporu. Celkově je ovšem cílenost programů realizovaných v roce 2007 výrazně lepší než v analýzách provedených obdobným postupem v předchozích letech pro období realizace APZ 2003–2006. Programy se daří více cílit na osoby se střední úrovní očekávaných či reálných problémů a handicapů. Poněkud stranou zůstávají osoby se závažnými problémy.

Efekty programů aktivní politiky zaměstnanosti na odchod z evidence

Pro zhodnocení efektů na odchod z evidence opět využijeme regresní analýzu (tabulka č. 3). Zjišťujeme, zda osoby jsou v evidenci po uplynutí 90, 180, 270 a 360 dnů od ukončení programu/počátku evidence v roce 2007. Pro každý z modelů uvádíme dvě varianty: v první variantě zahrneme pouze vliv účasti v APZ, ve druhé variantě také další proměnné využívané v předchozí analýze. Příslušnost k některé z rizikových kategorií vede často k výrazně horším šancím na odchod z evidence ve sledovaných obdobích. Účastníci většiny programů APZ mají větší šance na odchod z evidence ve sledovaném období než neúčastníci. Zvláště účinné jsou v tomto ohledu specifické programy chráněných dílen a pracovišť a program podpory podnikání a dobré jsou také výsledky SÚPM, byť zde efekt postupně klesá. Účast v programech snižuje účast v evidenci na konci sledovaného období i u kategorií, kde v kontrolní skupině zůstává vysoké zastoupení v evidenci. Nejlepší odhadnuté efekty lze sledovat u osob se základním vzděláním, osob nad 50 let a zdravotně handicapovaných.

Prezentovaný regresní model ovšem může podhodnocovat či nadhodnocovat efekty APZ, neboť srovnává účastníky programu se všemi neúčastníky programu včetně účastníků ostatních programů.

Tabulka č. 3: Logistická regrese vysvětlení vlivu znaků na odchod z evidence

typ modelu (dnů)	M1 (90)	M2 (90)	M1 (180)	M2 (180)	M1(270)	M2 (270)	M1 (360)	M2 (360)
sledované kateg.	Exp(β)	Exp(β)	Exp(β)	Exp(β)	Exp(β)	Exp(β)	Exp(β)	Exp(β)
POHLAVÍ (REFERENČNÍ KATEGORIE)								
muži	-	-	-	-	-	-	-	-
ženy	-	0,688	-	0,639	-	0,695	-	0,807
VZDĚLÁNÍ (REFERENČNÍ KATEGORIE)								
základní	-	-	-	-	-	-	-	-
vyučen/a	-	1,607	-	1,706	-	1,766	-	1,575
střední (maturita)	-	1,771	-	1,829	-	1,973	-	1,945
VŠ	-	2,388	-	2,286	-	2,485	-	2,272
VĚKOVÉ SKUPINY (REFERENČNÍ KATEGORIE)								
19-24 let	-	-	-	-	-	-	-	-
do 18 let	-	0,744	-	0,604	-	0,568	-	0,464
25-34 let	-	0,611	-	0,557	-	0,555	-	0,545
35-49 let	-	0,475	-	0,419	-	0,402	-	0,354
nad 50 let	-	0,352	-	0,322	-	0,327	-	0,323
ZDRAVOTNÍ STAV (REFERENČNÍ KATEGORIE)								
dobrý	-	-	-	-	-	-	-	-
zdrav. omezení	-	0,377	-	0,345	-	0,337	-	0,400
OZP	-	0,360	-	0,328	-	0,328	-	0,389
CID plus ID	-	0,279	-	0,257	-	0,260	-	0,334
doč. prac. neschop.	-	0,300	-	0,229	-	0,365	-	0,331
POČET EVIDENCÍ (REFERENČNÍ KATEGORIE)								
jen sled. evidence	-	-	-	-	-	-	-	-
1 předchozí evid.	-	n.s.	-	n.s.	-	0,975	-	0,928
2 předchozí evid.	-	n.s.	-	n.s.	-	n.s.	-	0,908
3 předchozí evid.	-	n.s.	-	1,049	-	1,041	-	0,919
4 předchozí evid.	-	1,051	-	1,100	-	1,065	-	0,899
5+ předch. evid.	-	1,147	-	1,264	-	1,186	-	0,828
POSLEDNÍ ABSOLOVOVANÝ PROGRAM (ref. kategorie Bez programu)								
rekvalifikace	n.s.	0,987	1,023	1,010	1,065	1,038	1,120	1,080
veř. prosp. práce	1,050	1,119	1,232	1,323	1,213	1,264	1,315	1,354
SÚPM	3,905	4,105	3,275	3,361	2,973	2,845	2,824	2,518
chr. dílny a pracov.	7,322	25,139	4,928	16,912	5,657	17,896	7,877	19,970
podpora podnikání	4,373	4,205	3,391	3,199	3,322	3,049	3,688	3,294
indiv. akční plány	1,112	1,085	1,085	1,052	1,083	1,043	1,115	1,062
ESF	1,026	1,056	1,014	1,044	1,018	1,041	1,053	1,064
konstanta	1,021	2,800	1,615	5,662	1,950	6,456	1,851	6,114
(N)	625237	615125	625237	615125	532221	523829	424266	418152
-2 Log likelihood	848 896,792	753 596,499	811 154,054	706 208,314	665 432,547	577 116,854	535 930,936	477 040,179
Nagelkerke R ²	0,035	0,197	0,025	0,213	0,019	0,211	0,020	0,179

Zdroj: data OKpráce za rok 2007

Pozn.: koef EXP(β) vyjadřuje poměr pravděpodobnosti odchodu určité kategorie nezaměstnaných z evidence v porovnání s „referenční kategorií“. Vliv ostatních proměnných modelu je přitom kontrolován. Všechny zobrazené koeficienty jsou (podle signifikance Waldovy statistiky) statisticky významně odlišné od referenčních kategorií na hladině významnosti nižší než 0,05. Statisticky nevýznamné koeficienty nejsou zobrazeny (jsou nahrazeny zkratkou n.s.).

Proto jsme provedli 28 logistických regresí, které vždy sledují pouze jeden určitý program ve srovnání a) s kontrolní skupinou bez účasti, b) se skupinou účastníků jiných programů. Z kapacitních důvodů neprezentujeme celé regresní modely, ale jen koeficienty týkající se efektů u jednotlivých programů (tabulka č. 4). Jedná se tedy o stejnou analýzu jako v tabulce č. 3, zde jsme ovšem více způsoby rekodovali data proměnné o účasti v programech do nových proměnných, tak abychom mohli od sebe odlišit neúčastníky programů a účastníky ostatních programů (při srovnání s účastníky konkrétního programu). Pak platí, že všechny provedené regrese mají v dané proměnné stejnou referenční kategorii, a to neúčastníci programu. Velmi silný odliv z evidence v důsledku programu nacházíme u osob účastnících se programů podpory SVČ, SÚPM a chráněných dílen a pracovišť. Také veřejně prospěšné práce prokazují v období jednoho roku zřejmou účinnost na odchod z registru. Individuální akční plány jsou z hlediska výskytu v evidenci v prvním období podprůměrné, dlouhodobě jsou mírně nad průměrem všech programů. Podle očekávání jsou z hlediska efektu na snížení výskytu v evidenci méně účinné rekvalifikace a také programy ESF. U rekvalifikací je patrné, že hlavní nevýhodou z hlediska odchodu z evidence je vysoký nárůst evidencí bezprostředně po skončení programu. Tento handicap je srovnán po cca 120 dnech a v dalším období jsou účastníci rekvalifikačních programů v evidenci méně zastoupeni než účastníci kontrolní skupiny. Vliv na odliv z registru je ale významný až po 9 až 12 měsících po ukončení rekvalifikace (a předpokládáme, že ještě roste v dalším období). Tyto programy ale není možné bez zhodnocení efektů na kvalifikaci, orientaci, motivaci atp. ale také bez posouzení rozsahu, délky a ceny programů jednoduše porovnávat v účinnosti například se SÚPM.

Jedním ze základních problémů analýzy efektů aktivní politiky zaměstnanosti je nepřesnost výsledků spojitelná s nestejností charakteristik a podmínek účastníků programu a účastníků kontrolní skupiny. Pro odstranění těchto problémů se někdy využívá srovnání obdobných případů technikou párování případů na základě tzv. propensity score (Caliedo a Kopeing, 2005). V principu jde o dosažení obdobné velikosti a složení účastníků kontrolní skupiny jako u účastníků programu. Tento přístup přináší kromě výhod také některé slabiny (mj. přetrvává problém skrytých proměnných, hrozí riziko omezení vzorku). Nicméně je vhodné jej využít pro srovnání takto získaných výsledků s výše prezentovanými zjištěními průměrných výsledků. V našem případě jsme provedli výpočet propensity score (pro účast v programu) logistickou regresí na základě základních 5 znaků, které jsme sledovali v předchozích oddílech. Všechny uvedené proměnné měly statisticky významné koeficienty

Tabulka č. 4: Regresní koeficienty pro jednotlivé typy programů

typ modelu (dnů)	M3 (90) Exp(β)	M3 (180) Exp(β)	M4 (270) Exp(β)	M5 (360) Exp(β)
BEZ PROGRAMU	(kvazikontrolní skupina) REFERENČNÍ KATEGORIE			
chráněné dílny a prac.	24,578	16,675	17,844	19,988
ostatní účastníci APZ (1)	1,816	1,843	1,845	2,065
SÚPM	16,825	11,302	8,103	6,355
ostatní účastníci APZ (2)	1,330	1,450	1,477	1,762
podpora podnikání	74,832	33,020	28,495	35,895
ostatní účastníci APZ (3)	1,791	1,830	1,834	2,051
veřejně prospěšné práce	1,569	3,060	2,561	3,369
ostatní účastníci APZ (4)	1,892	1,781	1,853	2,068
rekvalifikace	,994	1,102	1,263	1,575
ostatní účastníci APZ (5)	3,319	3,196	2,738	2,856
Evropský sociální fond	1,370	1,331	1,364	1,663
ostatní účastníci APZ (6)	2,019	2,091	2,135	2,307
individuální akční plány	1,793	1,445	1,360	1,564
ostatní účastníci APZ (7)	1,860	1,924	1,953	2,175

Zdroj: data OKpráce za rok 2007

Všechny zobrazené koeficienty jsou (podle signifikance Waldovy statistiky) statisticky významně odlišné od referenčních kategorií na hladině významnosti nižší než 0,05.

pro vysvětlení účasti v programu, ale jejich celková kapacita vysvětlit účast v programu byla nízká (Nagelkerke $R^2 = 0,029$). Výsledné propensity score se pohybovalo v rozmezí 0,61053... - 0,96409... pro skupinu účastníků a 0,62544... - 0,98795... pro kontrolní skupinu.

V druhém kroku jsme hledali mezi účastníky programu a ostatními nezaměstnanými případy s obdobnou šancí na účast v programu na základě zvolených charakteristik. Protože v našem výzkumu máme na základě velikosti obou skupin dobrou šanci na nalezení shodných párů, nemuseli jsme pro analýzu využívat obdobné případy. Na základě identického propensity score jsme vytvořili 62 122 párů účastníků a neúčastníků programu (85 procent původně sledovaných účastníků programů). Výsledné propensity score spárovaných případů se pohybovalo v rozpětí 0,62544–0,96409.

Ve třetím kroku jsme provedli analýzu efektů na odchod z evidence pro spárované případy (tabulka č. 5). Lépe definovanou kontrolní skupinu využíváme pro srovnání skupin párů účastníků jednotlivých programů APZ a neúčastníků se stejným propensity score (sk. kontrolní na bezprostředně následujícím řádku). Srovnáním posledních 4 řádků tabulky je zřejmé, že výsledky obou postupů (s využitím a bez využitím párování případů) jsou velmi podobné a potvrzují předchozí zjištění. V případě některých programů je možné při srovnání obou skupin se stejnými charakteristikami sledovat významně vyšší a dřívější efekty na odchod z evidence u účastníků programu oproti neúčastníkům. Také využití samostatných kontingenčních tabulek (zde je neprezentujeme) pro jednotlivé znaky zahrnuté do konstrukce propensity score (např. na věk či zdravotní stav) potvrdilo, že ve všech kategoriích přetrvávají rozdíly v odchodu

z evidence, naopak u nezaměstnaných s handicapem se tyto rozdíly spíše prohlubují, neboť šance na odchod z evidence bez participace na programu je u těchto osob nízká. Analýza s využitím propensity score tedy celkově přinesla pouze málo odlišné výsledky než prosté srovnání účastníků a neúčastníků. Do budoucna je možné zvažovat konstrukci lépe definovaného propensity score a pokusit se takto výsledky ještě více zpřesnit.

Závěr

Cílem této statí bylo zhodnocení opatření aktivní politiky zaměstnanosti v roce 2007: zaměřili jsme se přitom na zaměření opatření na jednotlivé skupiny a na jejich efekty na odchod z evidence v různých časových intervalech od ukončení účasti v opatření (1 měsíc až 1 rok). Realizaci APZ v tomto roce výrazně ovlivnil na jedné straně pozitivní vývoj na trhu práce a na straně druhé nebyvalý rozsah realizovaných opatření, který mohl pomoci relativně významnému počtu nezaměstnaných osob v roce 2007. Využitá data OKpráce se jeví pro podobné analýzy jako vhodná. Řada dílčích problémů v hodnocení je však dosud zapříčiněna neúplností dat a nedostatkem dalších informací. Při případném odstranění těchto problémů lze do budoucna očekávat další zpřesňování výsledků. Je ovšem také třeba brát v úvahu, že provedená analýza je výsledkem řady voleb v designu šetření, které mohou prezentované výsledky ovlivňovat. Hlavním problémem zůstává zhodnocení významu odchodu z evidence (není jasné, zda jde o odchody do zaměstnání nebo do ekonomické neaktivity), jiným podstatným problémem je odhad čistých efektů pomocí kontrolní skupiny (nebude v úvahu nezahrnuté proměnné, které ale mohou hrát významnou roli). Na analýzu, která by

Tabulka č. 5: Jednotlivé programy, složení kontrolní skupiny - účast v evidenci po X dnech (v %)

	N(Y)+30	N(Y)+60	N(Y)+90	N(Y)+120	N(Y)+150	N(Y)+180	N(Y)+210	N(Y)+240	N(Y)+270	N(Y)+300	N(Y)+330	N(Y)+360
chráněné dílny a prac.	12,0	12,8	12,8	13,9	13,7	12,0	12,0	10,2	9,1	8,7	7,4	6,3
sk. kontrolní	81,1	76,0	72,6	70,0	67,9	65,1	63,3	62,7	62,3	61,4	58,0	57,8
SÚPM	6,2	6,3	6,3	6,3	6,1	5,7	5,7	5,7	5,7	6,0	6,4	6,8
sk. kontrolní	60,6	52,0	47,6	42,7	39,0	35,4	33,3	31,9	30,3	29,9	30,0	30,8
SVČ	1,2	0,9	1,1	1,3	1,6	1,7	1,7	1,8	1,5	1,5	1,3	1,2
sk. kontrolní	59,3	48,9	44,7	40,0	37,5	33,4	30,6	30,0	28,4	27,7	26,7	25,6
VPP	51,1	49,7	45,0	36,5	26,6	21,0	17,9	20,2	19,2	17,6	16,3	15,3
sk. kontrolní	68,1	59,8	54,7	48,9	45,8	42,7	41,3	39,7	37,3	36,8	37,3	39,5
rekvalifikace	66,6	57,2	49,9	44,4	39,7	36,1	32,8	29,9	27,7	26,1	25,0	23,3
sk. kontrolní	63,6	55,0	50,7	45,9	42,6	39,2	37,3	35,7	34,3	33,8	33,7	34,1
ESF	55,9	50,5	45,9	42,2	38,5	35,5	33,2	31,0	29,6	28,1	26,9	25,0
sk. kontrolní	66,9	58,0	53,8	48,9	45,5	42,2	40,4	38,5	36,7	36,2	36,1	36,5
IAP	38,7	35,3	32,5	30,1	28,1	26,4	24,7	23,8	22,9	22,2	21,3	19,8
sk. kontrolní	58,8	51,0	47,5	42,2	38,9	35,4	33,7	32,2	30,9	30,7	30,5	30,9
CELKEM (propens. score)												
sk. Ú. APZ	45,5	40,6	36,2	32,4	28,7	26,0	23,7	22,4	21,0	20,2	19,7	18,7
sk. kontrolní	63,6	54,9	50,6	45,7	42,4	39,0	37,1	35,6	33,9	33,5	33,6	34,3
CELKEM (bez p.s.)												
Ú. APZ	44,5	39,5	35,2	31,5	27,9	25,3	23,1	21,7	20,3	19,5	19,0	18,1
kontrolní	62,4	53,8	49,6	45,1	41,6	38,3	36,6	35,4	34,0	33,9	34,2	35,2

Zdroj: data OKpráce za rok 2007

lépe tyto problémy řešila, by zřejmě bylo třeba využít specifické šetření.

Analýza cílenosti ukázala, že do programů APZ jsou vybíráni lidé se středním stupněm očekávaných problémů v pracovním uplatnění, což relativně odpovídá také jejich zastoupení ve struktuře nezaměstnaných. Výrazně méně jsou ovšem programy APZ cíleny na osoby, u nichž očekáváme nejzávažnější problémy. Lze se jen domýšlet, zda jde o důsledek creaming efektu či o uplatnění nějaké formy kompetenčního modelu (racionální volby vzhledem k očekávaným výsledkům). Některé indikace těmito úvahám o důvodech zmíněného profilu cílenosti odpovídají, např. silné zastoupení osob se základním vzděláním a s opakovanou evidencí v programech VPP. Z analýzy zaměření programů nicméně většinou nevyplývá, že by se programů APZ účastnili jen nezaměstnaní s „lepšími“ charakteristikami, než mají účastníci kontrolní skupiny, a ukazuje se, že postupně dochází k zlepšování cílenosti (znevýhodněné skupiny nejsou až příliš podprezentovány).

Stejně jako v předchozích studiích se potvrdilo, že důležitým efektem programů APZ je vysoký pokles (návratů) evidencí bezprostředně po absolvování programu (na méně než polovinu). Výjimkou jsou v tomto ohledu rekvalifikační programy, které v počátečním období přinášejí spíše vysoký návrat do evidence. V následujícím období jsou pak odchody z evidence ve většině případů přibližně vyrovnané či mírně vyšší v případě účastníků APZ (záleží ale opět na typu rekvalifikačního programu). Pozitivní přínos rekvalifikací se (dle typu) projevuje spíše až v delším časovém období (poprvé přibližně po půl roce). Srovnání jednotlivých programů je

nicméně v tomto ohledu obtížné, neboť jejich cílové skupiny, faktický obsah opatření, jejich očekávaný přínos, ale i jejich ekonomická náročnost pro veřejné rozpočty jsou výrazně odlišné.

Ukázaly se tedy v zásadě pozitivní přínosy programů, ovšem sledované v roce 2007 a hlavně v prvním pololetí 2008, tedy v období ekonomického růstu, před nástupem hospodářské krize. Je třeba vzít v úvahu, že v období recese mohou být výsledky poněkud jiné. Na jedné straně se ztžuje uplatnění na trhu práce pro všechny nezaměstnané, na druhé straně právě u nejvíce znevýhodněných může být čistý efekt opatření s ohledem na jejich jinak minimální šance ještě o něco vyšší než v období růstu.

- 1 Využíváme-li v textu pojem nezaměstnaní, máme na mysli uchazeče o zaměstnání evidované na úřadech práce (ve smyslu zákona č. 435/2004 Sb.).
- 2 Kompetenčním modelem zde rozumíme přiřazování účastníků do jednotlivých programů a) na základě posouzení/odhadu kompetencí nezaměstnaných pro úspěšné absolvování programu, b) na základě odhadu přínosu programu pro uplatnění či zvýšení šance na uplatnění jednotlivých nezaměstnaných na trhu práce.

Literatura:

- Alan, J. - Hainsbro, J. - Mooney, P. Pathways to Employment: The final evaluation of ESF Objective 3 in Britain (1994-1999). Research report 164. Norwich: Department of Education and Employment, 1999.
- Douglas, K. *Research and Evaluation of Labour Market Assistance*. Pp presentation to the Jobs Australia conference in Adelaide 23-25 October, 2002. (www.workplace.gov.au – Job Network – performance statistics – performance and evaluation reports archive).
- Caliendo, M. - Kopeinig, S. *Some Practical Guidance for the Implementation of Propensity Score Mat-*

ching. Discussion paper No. 1588. Bonn: Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, 2005.

De Koning. Aggregate Impact Analysis of Labour Market Policy: A Literature Review. *International Journal of Manpower*, 2001, vol. 23, no. 8, s. 707-734.

Friedlander, D. - Burtless, G. *Five Years After: the Long-term Effects of Welfare - to - Work Programs*. New York: Russel Sage Foundation, 1995.

Hotz, V. - Imbens G. - Klerman, J. *The Long-term Gains from GAIN: a Re-Analysis of the Impacts of the California GAIN program*. NBER Working Paper No 8007. New York: National Bureau of Economic Research, 2000.

Kinnear, P. - Grant, G. - Olivek, K. *Welfare Reform in Australia. An Evidence-Based Approach*. Paper presented to the National Social Policy Conference, July 9-11, 2003. University of New South Wales (www.sprc.unsw.edu.au/ASPC_2003/papers/Paper_231.pdf)

Kulhavý, V. - Sirovátka, T. *Programy aktivní politiky zaměstnanosti v ČR v roce 2005: Hodnocení efektů na nezaměstnanost v roce 2006*. Praha: VÚPSV, 2007.

Kulhavý, V. - Sirovátka, T. *Hodnocení efektivity programů APZ a doprovodných nástrojů a projektů politiky zaměstnanosti v roce 2007*. Praha: VÚPSV, 2008a.

Kulhavý, V. - Sirovátka, T. *Efekty programů zaměstnanosti v roce 2007*. *Fórum sociální politiky*, 2008b, roč. 2, č. 6, s. 15-20.

Michalopoulos, C. - Schwartz C. *What Works Best for Whom: Impacts of 20 Welfare-to-Work Programs by Subgroup*, prepared by MDRC (Manpower Demonstration Research Corporation), US Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families and Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation and US Department of Education, Washington, DC, 2001 (www.mdrc.org/publications/34/full.pdf).

OECD Labour Market Programmes and Activation Strategies: Evaluating the Impacts. In *Employment Outlook*, 2005, Chapter 4. s. 173-208.

Weber, A. - Hofer, H. Are Job Search Programs a Promising Tool? A Microeconomic Evaluation for Austria. *IZA Discussion Paper No. 1075*, 2004. Institute for the Study of Labour, Germany.

Všichni autoři působí na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity.

Hodnocení nového zákona o nemocenském pojištění z pohledu naplnění některých jeho cílů

Božena Michálková

Po několikaletých přípravách byl v roce 2006 přijat a k 1. 1. 2009 nabyl účinnosti nový zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZNP). Po více než 50 letech tak došlo k zásadní změně systému nemocenského pojištění, a to jak z hlediska vlastního obsahu právní úpravy, tak i jejího praktického provádění. S odstupem více než jednoho roku od náběhu nového systému a přechodu do stabilního, rutinního způsobu aplikace je možné na základě získaných poznatků přistoupit k prvotnímu rozboru stavu, popř. směřování k naplnění zamýšlených cílů.

Cíle nové právní úpravy a zhodnocení jejich naplnění

ZNP nahradil dosavadní roztržštěnou úpravu nemocenského pojištění komplexní kodifikací. Učinil tak nejen po stránce organizace a provádění pojištění, samotné stránce hmotněprávní, posuzování zdravotního stavu, ale i po stránce řízení ve věcech pojištění, a to včetně správního trestání. Přestože v některých ohledech doznal celý systém řady velkých i menších změn, je nutné v obecné rovině a zejména z pohledu samotných pojištěnců připomenout, že zde v žádném případě nevznikl úplně nový a starému zcela nepodobný systém, s jedinou výjimkou - přesunem provádění nemocenského pojištění zaměstnanců velkých organizací na příslušné správy sociálního zabezpečení. Z pohledu klientů zůstaly zachovány dávky, na něž byli zvyklí (na tomto místě nerozlišujeme mezi nemocenským a náhradou mzdy v době prvních 14 dnů pracovní neschopnosti), i postup při jejich uplatňování. Z pohledu zaměstnavatelů došlo k podstatným změnám v povinnostech souvisejících s prováděním nemocenského pojištění jejich zaměstnanců a tím i k nutnosti vyrovnat se s novými úkoly. Česká správa sociálního zabezpečení (dále jen ČSSZ) a její podřízené složky mohou v současnosti po zhruba roční zkušenosti konstatovat, že se podařilo na novou zákonnou úpravu přejít úspěšně a nastavený systém je funkční. K jednotlivým zásadním změnám v nemocenském pojištění a k cílům nové právní úpravy pak lze vyjádřit následující konkrétní první postřehy a zkušenosti.

Jednotný systém nemocenského pojištění

Vznikl jednotný systém nemocenského pojištění, který je kodifikován v jediném zákoně a který zahrnuje tři do té doby platné a účinné systémy nemocenského pojištění - pojištění zaměstnanců, příslušníků ozbrojených sil a osob samostatně výdělečně činných.

Z pohledu pojištěnců jde nepochybně o významné posílení jejich právní jistoty. ČSSZ spolupracuje s ostatními orgány nemocenského pojištění a předává jim své dosavadní zkušenosti s prováděním pojištění. Právní úprava přestala být roztržštěná ve více zákonných a podzákonných předpisech, kdy neúnosnou byla zejména existence některých ustanovení patřících do zákonné normy v prováděcích vyhláškách. Nová úprava je obecně vzato přehlednější už tím, že je souhrnně obsažena v jednom zákoně. Je však problematické konstatovat, zda tím došlo k jejímu zjednodušení. Z pohledu praxe je text zákona o nemocenském pojištění komplikovanější a méně přehledný než předešlá právní úprava, je náročné vyznat se zejména v odkazech mezi jednotlivými ustanoveními. Pochopit právní úpravu ve všech vzájemných souvislostech je leckdy náročné i pro zaměstnance okresních správ sociálního zabezpečení (dále jen OSSZ), resp. zaměstnance ČSSZ.

Solidarita v systému nemocenského pojištění

Každý systém sociálního zabezpečení je založen na větší či menší míře některého z druhů solidarity. V nemocenském pojištění je třeba zdůraznit především solidaritu mezi zdravými a nemocnými a dále též solidaritu mezi osobami s vyššími a nižšími příjmy, byť cílem nové právní úpravy bylo posledně uvedenou solidaritu do určité míry omezit. To se podařilo především změnou výpočtových parametrů dávek nemocenského pojištění, pokud se jedná o nemocenské pojištění zaměstnanců. V praxi toto doložily mimo jiné četné případy žen se středními až vyššími příjmy, které oddálily nástup na peněžitou pomoc v mateřství z konce roku 2008 na leden 2009, právě kvůli příznivější výši dávky. Na druhou stranu je otázkou, zda lze u zaměstnanců stále ještě mluvit o existenci solidarity v situaci, kdy neplatí žádné pojistné na nemocenské pojištění (podle účinné právní úpravy zákona č. 589/1992 Sb., v platném znění,

totiž zaměstnanci odvádějí pouze pojistné na důchodové pojištění ve výši 6,5 % ze svého vyměřovacího základu).

Jiná situace je v oblasti pojištění osob samostatně výdělečně činných (dále jen OSVČ). Z pohledu nemocenského pojištění OSVČ nebyl cíl omezení solidarity mezi osobami s vyššími a nižšími příjmy zcela naplněn. Podle účinné právní úpravy není nemocenské pojištění OSVČ vázáno na dosahované příjmy. OSVČ si platbou určuje výši měsíčního vyměřovacího základu bez ohledu na výši příjmů. Jelikož obecně platí, že OSVČ má nárok na nemocenské po uplynutí 3 měsíců účasti na pojištění, je možné za současné právní úpravy dosáhnout na maximální výši nemocenské dávky při uhrazení přibližně 3000 Kč.

Posílení pojistných prvků

Nová právní úprava ZNP odstranila některá existující znevýhodnění a neodůvodněně rozsáhlé ochranné prvky. S ohledem na skutečnost, že zaměstnanci neplatí pojistné na nemocenské pojištění, se systém může jevit částečně spíše jako zabezpečovací, nikoli pojišťovací. Podmínky nároku na dávky nemocenského pojištění a výše dávek jsou pak v některých případech nastaveny tak, že vznikající neopodstatněné rozdíly mezi pojištěnci a neodůvodněné nespravedlnosti, kdy vznik nároku na dávku závisí na pouhé náhodě (např. zaměstnanec vykonávající tzv. zaměstnání malého rozsahu, který v měsíci vzniku dočasné pracovní neschopnosti nedosáhl příjmu 2000 Kč, nemá nárok na nemocenské, i když např. v posledním roce měl pravidelně příjmy ve výši násobně přesahující částku 2000 Kč a bylo tedy za něj odváděno i pojistné, to platí dokonce i v situaci, kdy dočasná pracovní neschopnost (DPN) vznikne hned první den v měsíci.

Finanční vyrovnanost systému

Systém (nejen) nemocenského pojištění by měl být nastaven tak, aby příjmy

z pojistného na nemocenské pojištění a výdaje na dávky byly v zásadě vyrovnané. V prvním roce fungování nového systému příjmy z pojistného na nemocenské pojištění činily 23,3 miliardy Kč, zatímco výdaje na dávky nemocenského pojištění 26 miliard Kč. Nepříznivě se projevila a stále projevuje nejen vliv trvalé finanční krize, ale hlavně původně nepředpokládaného dalšího snížení pojistného na nemocenské pojištění (výměnou za ponechání nesnížené výše daně z příjmů), díky kterému zaměstnanci od 1. 1. 2009 již neplatí pojistné na nemocenské pojištění (do 31. 12. 2008 platili zaměstnanci pojistné na nemocenské pojištění ve výši 1,1 % ze svého vyměřovacího základu).

Účast na nemocenském pojištění

Nový ZNP vyloučil z okruhu osob podléhajících nemocenskému pojištění společníky a jednatelé společností s ručením omezeným spolu s komanditisty komanditních společností, studenty a žáky. Tyto změny měly své opodstatnění. V praxi se však ukazuje jako problematické úplné vyloučení společníků a jednatelů společností s ručením omezeným z nemocenského pojištění, když se nemohou k této účasti přihlásit ani dobrovolně. Byly a jsou zaznamenávány negativní reakce těchto osob, kritizována je neodůvodněnost jejich vyloučení z účasti na nemocenském pojištění, zaznívají hlasy požadující např. opětovné zavedení nemocenského pojištění společníků a jednatelů společností s ručením omezeným, a to alespoň možnost dobrovolného pojištění.

Vynětí studentů a žáků z účasti na nemocenském pojištění praxe uvítala, neboť jejich pojištění nemělo opodstatnění.

Zavedení možnosti dobrovolné účasti na pojištění tzv. zahraničních zaměstnanců

Jedná se o případy zaměstnanců zaměstnavatelů sídlících v tzv. „nesmluv-

ní“ cizině a dobrovolně nemocensky pojištěnou skupinu zaměstnanců, kteří konají v ČR práci přímo pro tyto zaměstnavatele.

K 31. 12. 2009 bylo účastno nemocenského pojištění zahraničních zaměstnanců 8 osob, a je třeba si klást otázku potřeby existence této úpravy.

Podmínky účasti na nemocenském pojištění

Nová právní úprava prodloužila minimální dobu trvání zaměstnání, jež zakládá účast na nemocenském pojištění, z původních osmi kalendářních dnů na patnáct (tj. pokud zaměstnání alespoň po tuto dobu trvalo nebo mělo trvat). Hraniční příjem, který podmiňuje účast na nemocenském pojištění, se zvýšila ze 400 Kč v kalendářním měsíci na částku 2000 Kč (tzv. rozhodný příjem) a současně byla zavedena automatická valorizace výše tohoto rozhodného příjmu. Pokud sjednaná částka nedosahuje rozhodného příjmu nebo započitatelný příjem není sjednán vůbec, jde o zaměstnání malého rozsahu a zaměstnanec je pojištěn pouze v těch kalendářních měsících, v nichž započitatelný příjem dosáhl této výše. Byla opuštěna podmínka sledování výše započitatelných příjmů pro účast na nemocenském pojištění v konkrétních kalendářních měsících u některých druhů zaměstnání (např. u zaměstnanců činných na základě dohody o pracovní činnosti, u členů družstev apod.).

Je třeba poznamenat, že nová právní úprava tzv. zaměstnání malého rozsahu je z pohledu aplikační praxe komplikovaná a obtížně pochopitelná. Zaměstnavatelům a OSSZ činí zejména potíže rozlišit, kdy se jedná o zaměstnání malého rozsahu a kdy nikoliv. Problematické je vycházet v otázce účasti na pojištění z textu pracovních smluv a dohod o pracovní činnosti, které v praxi bývají nedostatečně nebo nesprávně formulované, odlišně od toho, jak je skutečně práce konána.

Změna obecných podmínek vzniku nároku na dávky

Nárok na dávku i nadále vzniká, pokud jsou podmínky pro jeho vznik splněny v době pojištění nebo v tzv. ochranné lhůtě. Ochranná lhůta nyní neplyne pro ošetřovné. Pro nemocenské ochranná lhůta činí tolik dnů, kolik trvalo zaměstnání zakládající účast na pojištění, nejvýše však 7 dnů (platí také pro peněžitou pomoc v mateřství u muže a dále u žen, jejichž zaměstnání neskončilo v době těhotenství). Ochranná lhůta pro peněžitou pomoc v mateřství činí u žen, jejichž zaměstnání skončilo v době těhotenství, tolik dnů, kolik trvalo zaměstnání zakládající účast na nemocenském pojištění, nejvíce však 180 kalendářních dnů (nevyčerpaná ochranná lhůta se staví, pokud za jejího trvání dojde znovu ke vzniku pojištění, a připočítává se k ochranné lhůtě z nového pojištění). Neplatí tedy již pravidlo, že ochranná lhůta nezáleží na délce trvání zaměstnání. Nárok na dávku také nově nevznikne, pokud se podmínky splní v době, kdy uplynula ochranná lhůta, avšak pojištěnec ještě pobírá některou dávku nemocenského pojištění.

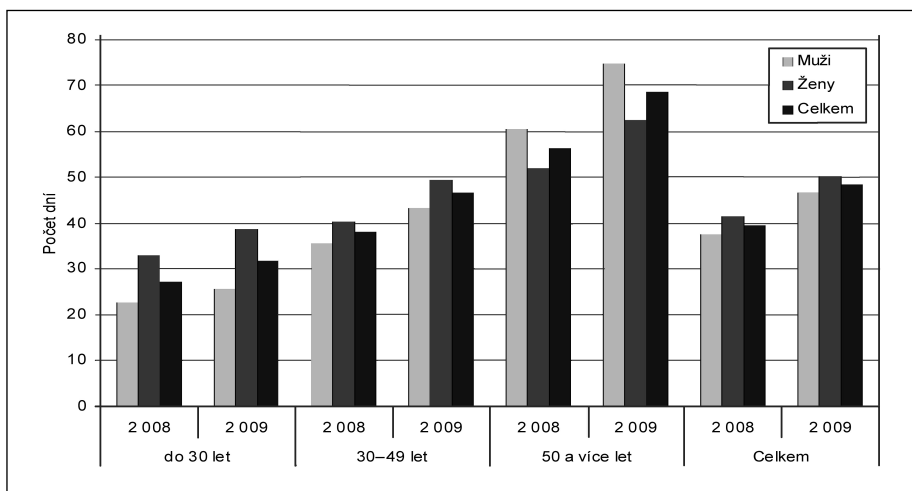
S účinností nového ZNP dále došlo ke zpřísnění podmínek nároku na dávky, což na jedné straně může být ochranným prvkem proti zneužití, na druhé straně však může znamenat nepříznivý dopad na pojištěnce. Stejně jako u následujících bodů týkajících se nároku na dávky pak je nutno konstatovat, že klientům pochopitelně nějaký čas trvá, než se přizpůsobí změnám, a ještě delší časové období je nutné k tomu, aby se novinky staly součástí obecného právního vědomí.

Změna podmínek nároku na nemocenské, poskytování náhrady mzdy

Naprostou novinkou v systému nemocenského pojištění je, že část zabezpečení v případě DPN byla z tohoto systému převedena na zaměstnavatele, a to především z důvodu ochrany proti zneužití dávky, resp. nedůvodným výdajům. Po dobu prvních 14 dnů pracovní neschopnosti je zaměstnanec zabezpečen formou náhrady mzdy od zaměstnavatele. Nemocenské jako dávka nemocenského pojištění náleží až od 15. dne trvání pracovní neschopnosti, a to i u osob samostatně výdělečně činných. Zde lze nalézt jedno z úskalí nové úpravy, neboť náhrada mzdy zaměstnavatelem nepočítá s ochrannou lhůtou, proto pokud klient již není zaměstnancem, ocitá se bez dávky až do doby, kdy mu začíná být poskytováno nemocenské.

Z porovnání údajů roku 2008 a roku 2009 (viz graf č. 1) je patrné, že počet případů DPN se v roce 2009 snížil oproti období roku 2008 o 31,38 %. Nelze však jednoznačně uvést, že toto snížení znamená, že pojištěnci „neutíkají“ do pracovní

Graf č. 1: Průměrné trvání jednoho případu DPN podle věku v letech 2008 a 2009



Pramen: ČSSZ

neschopnosti bezdůvodně. S ohledem na průměrnou délku DPN, která se prodloužila na více než 48 dní, lze usuzovat, že pojištěnci se snaží „přechodit“ méně vážná onemocnění či je řeší jiným způsobem (čerpání dovolené, neplaceného volna). To kritizuje zejména lékařská veřejnost, která upozorňuje, že takové chování může mít za následek daleko delší a komplikovanější průběh následného léčení.

Podle nové právní úpravy se dávky nemocenského pojištění již neposkytují osobám vedeným v evidenci uchazečů o zaměstnání, u nichž dojde ke splnění podmínek po uplynutí ochranné lhůty. Dříve se jednalo o peněžitou pomoc v mateřství. Zrušení této nelogické dávky praxe uvítala, neboť tato dávka neměla v systému opodstatnění.

Souběh dávek

ZNP rovněž upravuje nová pravidla pro případy souběhu dávek z více pojistných poměrů (s výjimkou vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství). Stanoví se pouze jedna dávka, která se vypočte ze souhrnného denního vyměřovacího základu ze všech zaměstnání. Pokud dojde k souběhu více různých dávek, platí, že úhrn všech dávek dohromady za kalendářní den nesmí být vyšší, než by činila výše nemocenského vypočteného z vyměřovacího základu ve výši třetí redukční hranice. Stanoví se pravidla, která dávka má za jakých podmínek přednost.

Změny v organizaci systému nemocenského pojištění

Nemocenské pojištění mohou provádět nově pouze orgány nemocenského pojištění. Cílem tohoto opatření bylo jednak snížit administrativní zátěž zaměstnavatelů a zbavit je povinnosti výpočtu a výplaty dávek nemocenského pojištění včetně odpovědnosti za hospodaření s prostředky nemocenského pojištění, jednak zabezpečit provádění nemocenského pojištění odbornými pracovníky.

Nemocenské pojištění všech pojištěnců tak nyní provádí orgány nemocenského pojištění a rovněž zajišťují výplatu všech dávek. Zaměstnavatelé mají za úkol hlásit skutečnosti potřebné pro provádění pojištění a stejně jako doposud u nich pojištěnci uplatňují nárok na dávky. Cíle snížit administrativní zatížení zaměstnavatelů související s nemocenským pojištěním však nebylo zcela dosaženo. Zaměstnavatel má v nemocenském pojištění řadu povinností, při jejichž plnění se bez důkladné znalosti ZNP neobejde. Jediné ulehčení pro zaměstnavatele spočívá v tom, že nadále již nejsou povinni zajišťovat výpočet a výplatu dávek nemocenského pojištění. Na druhé straně musí však předávat orgánu nemocenského pojištění podklady nezbytné pro výpočet dávek nemocenského pojištění.

V souvislosti s novým ZNP se zvýšily také nároky na kontrolní činnost ze strany OSSZ, jejichž pracovníci kontrolují plnění povinností zaměstnavatelů při provádění nemocenského pojištění. Je nutné kontrolovat požadovanou evidenci, kterou mají v pojištění zaměstnavatelé vést, plnění ohlašovací povinnosti, údaje pro účely poskytování a likvidaci dávek nemocenského pojištění a v neposlední řadě i poskytování náhrady mzdy v období prvních 14. kalendářních dnů trvání DPN v návaznosti na odvod pojistného. Tím se neúměrně prodlužuje doba potřebná k provedení kontroly. Zjednodušení by v budoucnu mohl přinést projekt, který ČSSZ dosud nemohla z důvodů velkých finančních nákladů zavést, tj. systém měsíčního sběru vyměřovacích základů a vyloučených dnů za všechny zaměstnance.

Snížení administrativní zátěže v nemocenském pojištění OSVČ

Jedním z cílů nového ZNP byla snaha o snížení administrativy nejen u zaměstnavatele, ale i v oblasti provádění nemocenského pojištění OSVČ. Významným prvkem bylo oddělení nemocenského pojištění OSVČ od povinnosti platit zálohy na důchodové pojištění. Skutečnost, že nemocenské pojištění OSVČ zaniká prvním dnem kalendářního měsíce, za který nebylo ve stanovené lhůtě nebo výši uhrazeno pojistné, a že tedy u OSVČ nemůže vzniknout dluh na nemocenském pojištění, je ze strany orgánu provádějícího nemocenské pojištění vnímána jako podstatné snížení administrativy. Na druhou stranu, striktní splatnost pojistného a na ní navázaný zánik nemocenského pojištění OSVČ přináší nárůst počtu případů OSVČ, které žádají o odstranění tvrdosti zákona.

Hodnocení tohoto cíle není zcela jednoznačné. Z pohledu právní úpravy lze konstatovat, že v oblasti nemocenského pojištění OSVČ došlo spíše ke snížení administrativy, právě s ohledem na skutečnost, že u OSVČ nevzniká dluh na nemocenském pojištění a tudíž ani žádná další administrativa spojená s event. vymáháním či řešením dluhu v pojistném vztahu. Na druhou stranu, OSVČ platí pojistné na nemocenské pojištění na jiné číslo účtu než pojistné na důchodové pojištění a OSSZ musí řešit časté žádosti OSVČ o převod plateb.

Změny v řízení ve věcech nemocenského pojištění

Po předchozí zásadní změně pojetí správního procesu v podobě přijetí zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, znamenaly změny v oblasti řízení a rozhodování ve věcech nemocenského pojištění, uskutečněné přijetím ZNP, další zvýšené nároky na zaměstnance správ sociálního zabezpečení jak po odborné, tak i po admini-

strativní stránce. Některé instituty řízení byly sice přejaty z předchozí právní úpravy, došlo však i k zakotvení zcela nových či novému pojetí stávajících. Už samotné převedení výplaty dávek z velkých organizací na OSSZ znamenalo v této oblasti větší pracovní zátěž v souvislosti s rozhodováním ve zkráceném řízení (ust. § 153 ZNP), kdy zákon upravuje zcela nově jejich postup představující značnou administrativní náročnost.

Praxe OSSZ přinesla v průběhu roku 2009 i určité poznatky o problémech spojených s právní úpravou některých institutů řízení a rozhodování, jako např. postupů v návaznosti na povolení placení přeplatku na dávce nemocenského pojištění ve splátkách, kdy ZNP neřeší způsob zrušení rozhodnutí o povolení v důsledku nedodržení splátkového režimu ze strany povinného. Za tímto účelem byla ze strany ČSSZ navržena změna právní úpravy, aby pro účely zjednodušení celého procesu řízení a rozhodování ve věcech splátek, ať již jde o jejich povolení či zrušení, byl postup zcela upraven v ZNP a nevztahoval se na něj zákon č. 500/2004 Sb., správní řád.

Zhodnocení dopadů nového způsobu řízení a rozhodování ve věcech nemocenského pojištění si vyžádá určitý čas a teprve v delším horizontu bude možné objektivně tyto změny posoudit.

Změny v právní úpravě správního trestání

Zcela zásadní změnu přinesl ZNP v pojetí správního trestání. Nový zákon rozdělil okruh protiprávního jednání v oblasti nemocenského pojištění podle subjektů, které se jej dopustily, a to na fyzické osoby a právnické osoby. Přitom v případě fyzických osob podřadil zákon rozhodování právní úpravě přestupků – zákona č. 200/1990 Sb., čímž došlo ke značnému zneprůhlednění oblasti řízení a rozhodování ve věcech nemocenského pojištění, neboť vedle speciální právní úpravy (ZNP) a právní úpravy správního procesu ve správním řádu působí v této oblasti další právní norma (zákon o přestupcích), jejíž zejména procesní postupy jsou od uvedených značně odlišné. Toto pojetí tak rovněž přineslo značnou náročnost pro OSSZ především s dopadem na nezbytné zvýšení odbornosti jejich zaměstnanců na úseku rozhodování včetně zvýšené administrativní náročnosti. S ohledem na tyto aspekty ČSSZ iniciovala změnu právní úpravy tak, aby rozhodování v souvislosti s protiprávním jednáním fyzických osob nepodléhalo právní úpravě přestupkového zákona.

Právní úprava **správních deliktů** zaměstnavatelů je při posuzování jednotlivých konkrétních porušení plnění povinností stanovených jim v ZNP velice administrativně náročná a z pohledu zaměstnavatelů-fyzických osob a zaměstnavatelů-právnických osob se jedná i o nesterilné

a nejednotné procesní projednávání včetně lhůt pro možnost uložení pokuty. K tomu se ještě přidává ukládání pokut v režimu zákona č. 582/1991 Sb. při neplnění povinností v oblasti důchodového pojištění a při výběru pojistného.

Zhodnocení nové právní úpravy ZNP z pohledu nemocenského pojištění zaměstnanců

Obecně lze říci, že zejména z počátku účinnosti ZNP, tj. v prvních týdnech roku 2009, bylo třeba zvládnout velké množství dotazů ze strany jak laické, tak i odborné veřejnosti. Klienti si v některých případech nevěděli rady ohledně nároku na dávky, dotazovali se na termíny výplat, účast na pojištění, měli potřebu několikrát ověřovat dříve získané informace, potřebovali radu při vyplňování nových formulářů atd. Tento jev však není v souvislosti se zavedením tak velké změny ničím výjimečným a bylo třeba s ním počítat. V následujících měsících bylo možné zřetelně vysledovat, že očekávání zaměstnavatelů a ošetřujících lékařů ohledně zjednodušení administrativy se z jejich pohledu nenaplnilo. Co se týče příjemců dávek, z jejich strany je pochopitelný jistý negativní postoj v otázce změny výplaty dávek, neboť nová zákoná úprava neumožňuje dávky vyplácet ve výplatním termínu zaměstnavatele, jak byli většinou zvyklí.

V souvislosti s převedením poskytování a výplaty dávek nemocenského pojištění na příslušné OSSZ se dále předpokládalo, že se sníží i administrativní činnosti u zaměstnavatelů při provádění nemocenského pojištění. Avšak zaměstnavatelé, kteří do 31. 12. 2008 vypláceli dávky nemocenského pojištění, podle nové právní úpravy ZNP mají povinnost poskytovat pro účely rozhodování a výplaty dávek nemocenského pojištění příslušné OSSZ požadované údaje. Navíc mají zaměstnavatelé podle zákoníku práce novou povinnost vyplácet zaměstnancům náhradu mzdy v období prvních 14 kalendářních dnů trvání DPN.

Problémem jsou statistické údaje, podle kterých by bylo možné podrobněji zhodnotit dosavadní náběh nové zákonné úpravy ve srovnání se stavem do 31. 12. 2008. K tomuto mnohdy nejsou k dispozici ani srovnatelné výchozí soubory, ani nelze použít stejná porovnávací kritéria z důvodu odlišností v novém dávkovém systému. Chybí zejména relevantní statistické údaje o dávkách nemocenského pojištění vyplácených přímo zaměstnavateli – organizacemi z období před 1. 1. 2009. Leckdy je obtížné data správně zhodnotit, neboť je lze interpretovat různým způsobem a nelze jednoznačně říci, že by hodnověrně vypovídala o určitých tendencích k jinému chování pojištěnců apod.

Např. nemocenské se vyplácí až po 15. dni trvání pracovní neschopnosti, za první tři dny trvání nenáleží náhrada mzdy, a proto bývá často uváděno, že lze vysledovat tendenci, kdy si pojištěnec, pokud má možnost, vybere raději ošetřovné, než aby zůstal doma na neschopence. Tuto tendenci však nelze statistickými údaji prokázat ani vyvrátit.

Nesporný je nárůst administrativy na OSSZ, který lze doložit počty vyplacených dávek nemocenského pojištění. Zatímco v roce 2008 vyplácely OSSZ dávky měsíčně cca v 90 000 až 100 000 případech, v roce 2009 vyplácely měsíčně cca 200 000 až 260 000 dávek nemocenského pojištění. Celkový objem vyplacených dávek za rok 2008 činil 31 881 609 416 Kč, za rok 2009 pak 26 033 350 334 Kč.

Zřejmý je vliv nové právní úpravy na počty a délku případů dočasné pracovní neschopnosti. V období roku 2009 bylo ukončeno o 31,38 % méně případů DPN a bylo prostonáno o 15,87 % dnů méně než za stejné období roku 2008. Oproti roku 2008 však vzrostla průměrná délka trvání jedné pracovní neschopnosti o 8,93 dnů, tj. o 22,61 %.

Zhodnocení nové právní úpravy ZNP z pohledu nemocenského pojištění OSVČ

Nový ZNP přinesl zpočátku také problémy v souvislosti se změnou placení pojistného na nemocenské pojištění, které se za měsíc leden 2009 a následující měsíce již přestalo platit současně se zálohou na důchodové pojištění a bylo nutno pojistné zaslat odděleně na nové účty s odlišnými variabilními symboly.

Současně došlo ke změně splatnosti pojistného, a to od 1. do 20. dne kalendářního měsíce, který následuje po kalendářním měsíci, za který se toto pojistné platí, a také ke zkrácení lhůty pro zánik účasti na nemocenském pojištění ze tří měsíců na jeden měsíc, pokud bylo zapláceno po uplynutí lhůty nebo ve stanovené lhůtě, ale v nižší částce, než mělo být zapláceno. Po provedení této úpravy se, mimo jiné, jeví lhůta pro oznámení zániku účasti OSVČ na nemocenském pojištění v trvání 30 dnů jako nereálná.

Největší problémy v této oblasti přinesla aplikace ust. § 181 ZNP (Přechodná ustanovení). Uvedené ustanovení v odst. 2) sice stanoví, že OSVČ, která je účastna pojištění k 31. 12. 2008, je účastna pojištění i nadále, pokud nepodala odhlášku z pojištění k 1. 1. 2009, ale současně v odstavci 3) uvádí, že OSVČ, která dluží pojistné k 1. 1. 2009 a dlužné pojistné včetně penále z něho nedoplatí do 31. 1. 2009, zánik účasti na pojištění od 1. 1. 2009. Z důvodu nedoplatení penále (často v nepatrné výši) ve stanoveném termínu tak došlo k mnoha zánikům účasti na

nemocenském pojištění, které bylo třeba následně řešit cestou odstranění tvrdosti zákona, neboť takový důsledek zákon nezamýšlel.

Závěr

S ohledem na výše uvedené je nutné především konstatovat, že u řady zamýšlených cílů zatím uplynulo příliš krátké období na to, aby bylo možné jednoznačně posoudit a popřipadě i statisticky doložit dopady nové právní úpravy nemocenského pojištění a její přímý vliv na některé vývojové tendence. Rovněž je potřeba počítat s tím, že systém nemocenského pojištění včetně řady jeho ukazatelů je ovlivňován i vnějšími okolnostmi, jako je např. současná globální ekonomická krize, zadlužení zaměstnavatelů i domácností, vzrůst nezaměstnanosti apod. To může mít za následek i odlišné výsledky v jednotlivých regionech České republiky.

Je nicméně zcela patrné, že přijetí nového zákona o nemocenském pojištění vedlo k výraznému snížení počtu případů pracovní neschopnosti v důsledku přímého finančního zainteresování zaměstnavatelů a naopak snížení hmotného zabezpečení pojištěnců v prvních dnech pracovní neschopnosti.

V dalším časovém období bude nutné zabývat se dopady právní úpravy obsažené v novém ZNP a částečně i dalších předpisech (např. pokud jde o otázky náhrady mzdy nebo pojistného) podrobněji a následně podle výsledku provedené analýzy přikročit k případným novelizačním právní úpravě.

Seznam použitých zdrojů:

1. Důvodová zpráva k zákonu o nemocenském pojištění.
2. Kahoun, V. a kol. *Sociální zabezpečení. Vybrané kapitoly*. Praha, Triton 2009. 447 s. ISBN 978-80-7387-346-2.
3. *Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění*, v platném znění.
4. Ženíšková, M. - Příb, J. *Zákon o nemocenském pojištění s komentářem a příklady*. 2. vydání. Olomouc, ANAG 2008. 255 s. ISBN 978-80-7263-488-0.

Projekt „Vzdělávání k profesionalitě v sociálních službách“, který vznikl na základě podnětu České Asociace Pečovatelské Služby (ČAPS) a jehož cílem je zkvalitnit a rozšířit pečovatelskou službu, práci v terénu a přímou péči v rodinách, získal celkovou dotaci ve výši 8 576 356 Kč ze státního rozpočtu České republiky a z ESF. Během dvou let bude proškolen celkem 320 pracovníků. Výuka zahrnuje 120 hodin teoretické přípravy a 30 hodin praxe. Celkem se bude konat 16 kursů, na jejichž realizaci se má podílet 140 lektorů v 8 krajích. Projekt byl akreditován MPSV a je uznáván i jako kurs rekvalifikační.

Více na <http://www.caps-vzdelavani.cz>

O bydlení seniorů

Eva Grollová, Hana Janečková

Česká populace stárne a důsledky změn v demografické struktuře obyvatelstva se projevují v celé řadě oblastí. Na celospolečenské úrovni například stárnutí populace vyvolává problémy s financováním důchodového systému, zdravotních a sociálních služeb apod. Do života jednotlivců a jejich rodin stárí přináší změny, potřebu přizpůsobit životní podmínky tak, aby lidé i ve vyšším věku mohli plnohodnotně a kvalitně žít. Na vlastní stárí by se měl každý připravit, počítat s postupným úbytkem fyzických i psychických sil. Výrazně k tomu může přispět odpovídajícím způsobem přizpůsobené bydlení. Zjistit, do jaké míry odráží bydlení dnešních seniorů měnící se potřeby související s vyšším věkem a potenciálním zhoršením smyslových a pohybových schopností, bylo cílem projektu Bydlení seniorů¹, uskutečněného Diakonií ČCE. Součástí výstupu projektu byl i dokumentární film O bydlení seniorů a stejnojmenná informační brožura. S některými údaji o bydlení starších osob seznamujeme v následujícím textu.

Průzkum v 600 domácnostech osob starších 65 let ukázal, že většina těchto osob (71 %) žije samostatně, ve svých vlastních bytech či domech. Jími obývané byty však neposkytují dostatek bezpečí v případě, že se jejich pohybové a smyslové schopnosti zhorší. Do pobytových zařízení sociálních služeb se tak často dostávají lidé předčasně, v době, kdy jejich zdravotní stav ještě nevyžaduje stálou péči, ale jejich vlastní bydlení není patřičně vybaveno a přizpůsobeno změnám, které se týkají zejména mobility a orientace.

Podle ČSÚ žije v ČR v současnosti zhruba 1 600 000 seniorů nad 65 let. Graf č. 1 ukazuje, jakým způsobem se s věkem mění soběstačnost.

Důležité je, zda starý člověk žije sám nebo ne. Osaměle žilo 46 % respondentů, z nich většina ve vlastním domě či bytě (75 %) nebo v podnájmu (18 %). Se svými dětmi žilo 12 % respondentů, většina v domě či bytě svých dětí (55 %), méně často žily děti se svým rodičem v jeho vlastním domě (37 %). Pokud žili s manželem či partnerem, pak v 85 % ve vlastním domě. V podnájmech a v domech s pečovatelskou službou najdeme především osoby, které žijí samy.

Velmi záleží také na tom, nakolik je člověk schopný žít nezávisle. Pokud jde o mobilitu, 60 % respondentů se pohybovalo bez opory, 30 % s oporou, 4 % potře-

bovala vozík a 3 % tvořily ležící osoby. Vzhledem k tomu, že se průzkum zaměřil na bydlení seniorů v přirozeném prostředí, žila i většina z osob odkázaných na transportní vozík či upoutaných na lůžko ve vlastním domě či bytě. Se stupněm postižení přibývá těch, kteří žijí u svých dětí nebo v institucionálním zařízení. Ukazuje se, že lidé využívající transportní vozík jsou častěji schopni žít ve vlastním bytě.

Vztah mezi omezením soběstačnosti a tím, kde osoba s postižením žije, ukazuje graf č. 2.

Dalším faktorem, ovlivňujícím nezávislost ve vyšším věku, je bezbariérová úprava jednotlivých obytných prostor. Ukázalo se, že zhruba dvě třetiny respondentů bydlí v bytech s bariérami (s prahy a nedostatečně širokými dveřmi). Koupelen bylo bezbariérových pouze 28 %. I když vybavenost domácností seniorů sprchovými kouty je poměrně vysoká, jen 13 % z nich je bezbariérových.

Bezpečnost pohybu mohou ovlivnit rovněž podlahové krytiny. Z průzkumu vyplynulo, že nejméně bezpečné jsou z tohoto hlediska koupelny a WC, případně též kuchyně. Pouze 23 % WC má protiskluzovou úpravu podlahy, u koupelen je situace o něco lepší - v 38 % z nich jsou použity protiskluzové úpravy podlah nebo neklouzavé předložky. V tomto směru jsou bezpečnější byty ve městech než na venkově.

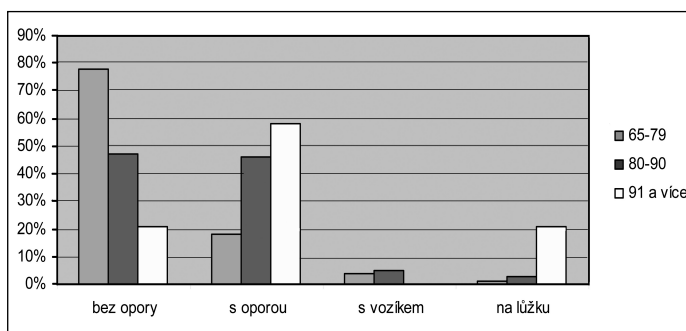
Bezpečnému pohybu by měl být přizpůsoben i nábytek, který by měl být pevný a bez ostrých hran. Tato kritéria splňovaly ložnice v 47 %, obývací pokoje pak v 73 % případů.

Při fyzicky náročných aktivitách by měli mít senioři možnost si sednout. Zatímco ve většině koupelen si mohou odložit věci na židli, případně si na ni při mytí sednout, jen málo přes 50 % předsíní umožňuje, aby si senior při obouvání sedl. Sedátko do vany či sprchy je v domácnostech seniorů spíše vzácností. V případě vozíčkářů bylo sedátkem vybaveno 40 % koupelen a pouze 16 % sprchových koutů. Osoby, které se pohybují pouze s oporou, měly sedátko ve vanách v 32 %, ve sprchách pouze v 13 % případů. Vybavenost sedacími pomůckami v závislosti na mobilitě je patrná z grafu č. 3.

Podobně je nutné, aby byly domácnosti přizpůsobeny charakteru postižení. Ukázalo se, že například vybavenost madly je nízká (např. madla má pouze každá 3. vana, každé 4.-5. WC a každý 6.-7. sprchový kout). Z 25 vozíčkářů v našem souboru měli pouze 4 k dispozici madla ve sprše, pouze málo přes polovinu jich mělo madly vybavené WC a vany.

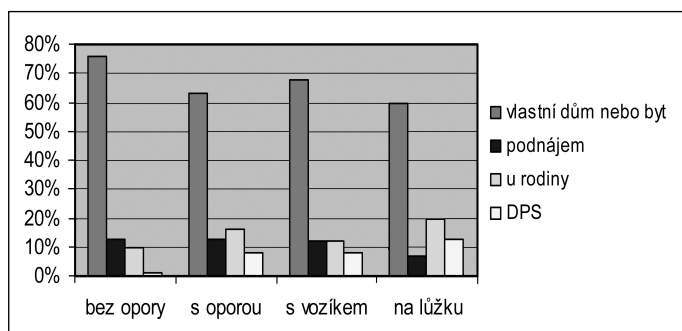
Kromě těchto pomůcek je pro mobilitu i pro případnou péči v domácím prostředí důležitá vzdálenost WC od lůžka a jeho snadná dostupnost. Zjistilo se, že WC snadno dostupné od lůžka bylo pouze v 55 % bytů.

Graf č. 1: Vztah mezi omezením soběstačnosti a věkem



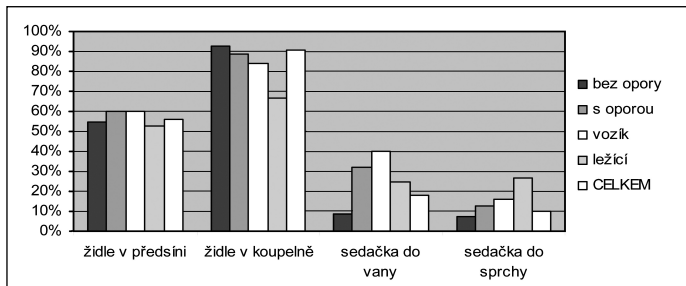
Zdroj: Průzkum Diakonie ČCE v rámci projektu Bydlení seniorů 2009

Graf č. 2: Vztah mezi omezením soběstačnosti a místem bydliště seniora



Zdroj: Průzkum Diakonie ČCE v rámci projektu Bydlení seniorů 2009

Graf č. 3: Vybavenost sedacími pomůckami v závislosti na mobilitě



Zdroj: Průzkum Diakonie ČCE v rámci projektu Bydlení seniorů 2009

K pocitu bezpečí a k rychlému přivolání případné pomoci slouží moderní komunikační prostředky. Zatímco vybavenost mobilními telefony je přibližně stejná na venkově i ve městě (s mírnou převahou na venkově), pevnou telefonní linkou jsou výrazně lépe vybaveny domácnosti ve velkoměstech (83 %). Internetem je celkově vybaveno 16 % domácností seniorů. Nejlépe jsou na tom senioři žijící ve velkoměstech, kde má přístup k internetu téměř čtvrtina seniorů (24 %). V případě potřeby rychlé pomoci má velký význam viditelné vyznačení tísňových linek. Takovou pomůcku najdeme pouze v pětina zkoumaných domácností, častěji ve městech, zejména menších (25 % respondentů). Vlastnictví terminálu pro tísňové volání je

v ČR okrajovou záležitostí. V našem souboru se vyskytovalo pouze u 4 % respondentů, častěji ve velkoměstech, kde vlastnilo terminál 10 % zde žijících seniorů.

Vybavenost domácností telekomunikačními technologiemi v závislosti na místě bydliště ukazuje tabulka č. 1.

Z provedeného průzkumu vyplývá, že přestože převážná část populace starší 65 let žije ve vlastních domech či bytech, nejsou ve většině případů přizpůsobeny potřebám starších osob. Ani všechny domácnosti osob se sníženou pohyblivostí nejsou vždy vybaveny odpovídajícími pomůckami. Stáří postupně přináší zhoršení pohybových schopností, proto by se na tuto situaci měli lidé včas připravit a přizpůsobit své domovy tak, aby se

Tabulka č. 1: Vybavenost telekomunikačními technologiemi v závislosti na místě bydliště (absolutně, v %)

Celkem	N	Samota	Vesnice	Město	Velkoměsto
N	600	11	220	249	120
%		2%	37%	41%	20%
Z toho:	N	%			
- mobilní tel. vlastní	432	72%	65%	72%	71%
- pevnou tel. linku vlastní	344	57%	27%	49%	83%
- telefon se speciální úpravou	46	8%	-	5%	10%
- internet	95	16%	18%	13%	24%

mohli ve svém prostředí bezpečně a samostatně pohybovat a kvalitně žít až do vysokého věku. Záleží na iniciativě a odpovědnosti každého z nás, zda a jak se na stáří připraví.

Obdobně by měl stát výrazněji podpořit výstavbu a rozšířit tak nabídku bezbariérového bydlení, plánovat rozvoj terénních zdravotnických a sociálních služeb a stimulovat využívání vhodných technologií a kompenzačních pomůcek. To, co v současné době asi nejvíce chybí, jsou specializované poradenské služby, které by lidem pomohly se na tuto situaci připravit.

1 Projekt uskutečnila v roce 2009 Diakonie ČCE za finančního přispění Ministerstva pro místní rozvoj.

Autorky působí v Diakonii ČCE.

Rovný přístup k zaměstnání?

Eva Liberdová

Podle zákona o zaměstnanosti má zaměstnavatel povinnost vést evidenci pracovních míst vyhrazených pro osoby se zdravotním postižením a hlásit úřadu práce místa pro ně vhodná. Příspěvek vychází z analýzy zveřejněných nabídek volných pracovních míst pro osoby se zdravotním postižením na integrovaném portálu MPSV a zaměřuje se na přístupnost těchto pracovních nabídek osobám se sluchovým postižením. Vzhledem k tomu, že zaměstnavatelé v řadě případů požadují, aby si s nimi uchazeč o zaměstnání sjednal případnou schůzku pouze telefonicky, je taková podmínka daná zaměstnavatelem vůči uchazečům se sluchovým postižením - z hlediska přístupu k zaměstnání v porovnání s ostatními skupinami osob se zdravotním postižením - nepřímo diskriminační.

Osobám se zdravotním postižením se podle zákona o zaměstnanosti poskytuje na trhu práce zvýšená ochrana. Definici těchto osob obsahuje ustanovení § 67 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. Osobami se zdravotním postižením jsou osoby, které jsou orgánem sociálního zabezpečení uznány invalidními v třetím stupni (osoby s těžším zdravotním postižením) či uznány invalidními v prvním nebo druhém stupni, a nebo rozhodnutím úřadu práce uznány zdravotně znevýhodněnými (osoby zdravotně znevýhodněné). Skutečnost, že je osobou invalidní, dokládá uchazeč o zaměstnání potvrzením nebo rozhodnutím orgánu sociálního zabezpečení. Skutečnost, že je osobou zdravotně znevýhodněnou, dokládá rozhodnutím úřadu práce.

Zaměstnavatelé jsou povinni vést evidenci pracovních míst vyhrazených pro osoby se zdravotním postižením a na vyžádání úřadu práce vybrat z hlášených volných pracovních míst místa pro ně vhodná. Úřad práce těmto osobám věnuje zvýšenou péči při zprostředkování zaměstnání. Při uplatňování práva na zaměstnání je zakázána nejen přímá, ale také nepřímá diskriminace z důvodu zdravotního stavu. Za nepřímou diskriminaci zákon o zaměstnanosti považuje takové jednání, kdy zdánlivě neutrální rozhodnutí nebo postup znevýhodňuje osobu vůči jiné. Z důvodu zdravotního stavu se za nepřímou diskriminaci považuje rovněž opomenutí přijmout opatření, která jsou v konkrétním případě nezbytná, aby osoba se zdravotním postižením měla přístup k zaměstnání.¹

Analýza

Cílem analýzy nabídek pracovních míst pro osoby se zdravotním postižením bylo ověřit, jaký postup uplatňují zaměstnavatelé s ohledem na to, aby šanci na přístup k zaměstnání pro osoby se zdravotním postižením měli i uchazeči, kteří mají postižení sluchu. Osoby, které neslyší od narození nebo ztratily sluch před rozvinutím mluvené řeči, nebo osoby s úplnou či praktickou hluchotou, které ztratily sluch po rozvinutí mluvené řeči, a osoby těžce nedoslýchavé, u nichž rozsah a charakter sluchového postižení neumožňuje plnohodnotně porozumět mluvené řeči sluchem,² mají oproti ostatním uchazečům se zdravotním postižením nerovný přístup k zaměstnání. K analýze byla vybrána nabídka volných pracovních míst přímo

určená pro osoby se zdravotním postižením, která je dostupná na portálu MPSV.³ Ke dni 5. března 2010 bylo nalezeno ve všech okresech ČR těchto nabídek celkem 580.

Výsledky

Analýza ukázala, že z hlediska přístupu k zaměstnání je 21 nabídek pracovních míst pro osoby se zdravotním postižením vůči osobám se sluchovým postižením nepřímo diskriminační. Ačkoliv 15 zaměstnavatelů v kolonce „komu se hlásit“ uvádí telefon i email, požadují tito zaměstnavatelé po uchazeči v „poznámce k volnému místu“ telefonicky si schůzku předem domluvit (v některých případech je dokonce tento požadavek v nabídce zdůrazněn několika vykřičníky). Největší četnost tohoto požadavku k volnému místu se objevila u nabídek, kde zaměstnavatel požaduje minimálně ÚSO - vyučení nebo bez vyučení. Zbývajících 6 zaměstnavatelů uvádí v nabídkách pouze telefonní kontakt a rovněž v poznámce požaduje hlásit se předem telefonicky za účelem sjednání schůzky. Přehled je v tabulce č. 1.

Závěr

Vzhledem k tomu, že osoby se sluchovým postižením nemohou splnit požadavek sjednat si s potenciálním zaměstnavatelem schůzku telefonicky z důvodu sluchové vady, lze považovat 21 nabídek, které se na portálu MPSV vyskytly, za diskriminující tyto uchazeče se sluchovým postižením. Uchazeči se sluchovým postižením tak mají na rozdíl od ostatních osob se zdravotním postižením nerovný přístup k zaměstnání.

Dojde-li při uplatňování práva na zaměstnání k porušování práva na rovné zacháze-

Tabulka č. 1: Volná pracovní místa pro osoby se zdravotním postižením s požadavkem telefonické domluvy

Číslo volného místa	Zaměstnavatel	Úřad práce	Minimální stupeň vzdělání
1 510 760 742	Obec	Praha-východ	ÚSO (vyučení s maturitou)
1 506 290 788	Firma	Praha-východ	VŠ
1 495 410 783	Firma	v Mostě	ÚSO (vyučení s maturitou)
1 495 590 718	Firma	v Mostě	ÚSO (vyučení s maturitou)
1 496 000 737	Firma	v Mostě	Střední odborné (vyučení)
40 340 749	Občanské sdružení	v Liberci	Střední odborné (vyučení)
1 488 920 707	FIRMA	Praha-východ	Základní + praktická škola
1 262 760 745	FIRMA	v Mostě	ÚSO s maturitou (bez vyučení)
1 475 880 706	Firma	Praha-východ	Vysokoškolské
1 470 880 744	Firma	Praha-východ	ÚSO (vyučení s maturitou)
1 471 200 747	Firma	Praha-východ	ÚSO s maturitou (bez vyučení)
1 326 080 793	Firma	v Českých Budějovicích	Základní + praktická škola
1 392 030 705	Firma	Praha-východ	ÚSO (vyučení s maturitou)
373 700 746	Občanské sdružení	v Liberci	Střední odborné (vyučení)
1 447 660 787	Město	Praha-východ	ÚSO s maturitou (bez vyučení)
1 436 490 752	Firma	v Hradci Králové	ÚSO s maturitou (bez vyučení)
1 430 420 783	Firma	Praha-východ	Vysokoškolské
1 282 090 711	Firma	v Liberci	Střední odborné (vyučení)
1 318 120 779	Firma	Praha-východ	Střední odborné (vyučení)
1 287 690 715	Poskytovatel soc. sl.	Praha-východ	ÚSV
1 283 330 759	Firma	Praha-východ	Základní + praktická škola

ní nebo k diskriminaci, má osoba se sluchovým postižením právo se domáhat, aby bylo upuštěno od tohoto porušování a aby byly odstraněny následky tohoto porušování.⁴ Pokud jde o rovný přístup k zaměstnání, úřady práce by na podporu a dosažení rovného zacházení s osobami se sluchovým postižením měly přijmout takové opatření (tj. přikázat zaměstnavateli doplnit kontakt na sebe, zejména email a přikázat odstranit v poznámkách k pracovní nabídce požadavek jen telefonické domluvy schůzky), aby zaměstnavatelé svým požadavkem v pracovních nabídkách nemohli nadále odírat

přístup k potenciálnímu zaměstnání uchazečům se sluchovým postižením.

- 1 Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti
- 2 Zákon č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob
- 3 Hledání volných míst [online]. Integrovaný portál MPSV [cit.5.3.2010]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/sz/obcane/vmjedno/>
- 4 § 4, odst. 10 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Autorka pracuje jako sociální pracovník v NNO ve službách pro osoby s mentálním postižením a zabývá se problematikou sluchového postižení.

Poznátky z praxe

Letní dům přispívá k prevenci sociálního vyloučení dětí a mladých lidí z dětských domovů

Martina Bromová, Andrea Blahovcová

Občanské sdružení Letní dům podporuje sociální začleňování dětí a mladých lidí z dětských domovů do běžné společnosti realizací dvou projektů. Prvním je Sociální rehabilitace - registrovaná sociální služba¹, která nabízí dětem vícedenní sociálně-terapeutické pobyty mimo ústavní prostředí. Druhý projekt nazvaný Spolu o krok dále nabízí individuální doprovázení při odchodu z dětského domova a pobyty v tréninkovém bytě v Praze, kde se mladí lidé starší třinácti let připravují na samostatný a soběstačný život.

Cílem poskytovaných aktivit je posílení souboru psycho-sociálních schopností a praktických dovedností, které mladým lidem po ukončení ústavní výchovy umožní adaptovaný a plynulý přechod do samostatného života.

Pracovníci Letního domu se snaží ve spolupráci s dětskými domovy a dalšími zapojenými subjekty předcházet selhávání mla-

dých lidí po odchodu z dětských domovů. Dětem a mladým lidem nabízejí služby, které na sebe navazují a které je doprovází od odchodu do dětského domova až do doby jejich osamostatnění. Služby poskytované Letním domem pomáhají překonávat jejich nepříznivou situaci a jsou prevencí jejich doživotní závislosti na sociálních službách - tedy prevencí jejich sociálního vyloučení.

Sociálně-terapeutické pobyty

Dětem starším šesti let nabízí Letní dům sociálně-terapeutické pobyty, které probíhají cíleně mimo ústavní prostředí o prodloužených víkendech a prázdninách. Prostřednictvím týmu zaměstnanců a mnoha dobrovolníků se uskuteční průměrně 11 pobytů za rok. Od svého založení v roce 1997 zorganizoval Letní dům již více než šest set



pobytových dní pro děti a mladé lidi ze čtyř spolupracujících dětských domovů.

Programy sociálně-terapeutických pobytů mají odbornou a volnočasovou část. Metodickými východisky odborného programu jsou zejména artefaktika a techniky expresivních terapií, např. arteterapie, muzikoterapie, tvořivá dramaterapie nebo práce s tělem v psychoterapii. Odborný program je vždy vyvážen nabídkou volnočasových aktivit. Jde zejména o výlety a procházky, nejrůznější sportovní aktivity, deskové hry apod. Výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti jsou jako celek zaměřeny na učení se samostatnosti, zodpovědnosti, schopnosti zvážit situaci a rozhodnout se. Vedou k rozvíjení znalostí a rozumových i kreativních schopností.

„Klíčovým pojmem pro odborný program je tvorba. Letní dům dětem vždy nabízí nějaké téma, které pro ně může být různým způsobem aktuální a může se stát vodičem k osobním tématům, zkušenostem a zážitkům, které je třeba vyslovovat, a tím pádem zpracovávat, nějak kompenzovat. Tvorba je tu prostředkem a způsobem, jak vyslovit, pojmenovat vnitřní obsahy. Tvorba, jak je koncipována v Letním domě v rámci odborného programu, spadá do kontextu tvořivé expresivity nebo tvořivé expresivních činností.“ (Hajdušková, L., 2009, str. 25).²

Prostřednictvím expresivních programů jsou děti a mladí lidé vychováni, vzděláváni a aktivizováni v tvořivém přístupu ke svému životu a k vnímavosti vůči světu. Prvořadým cílem programů není vytvoření uměleckého díla. Základní důrazy jsou kladeny na sebevyjádření, rozvíjení tvořivosti a schopnosti komunikovat. Expresivní metody práce umožňují předběžně zachytit, řešit nebo vyřešit řadu sociálních problémů klientů. Slouží k povzbuzování duševních sil a umožňují předcházet pozdějšímu psychickému nebo sociálnímu selhávání.

Letní dům se snaží utvářet dětem a mladým lidem bezpečný prostor pro uvědomění si a vyjádření pocitů, pro zpracování osobně významných témat, odstranění nebo zmírnění jejich nežádoucích dopadů. Pracovníci nabízejí dětem bezpodmínečné přijetí, prostor pro vzájemné porozumění, sdílení zážitků a emocí, zároveň přítom-

nost jasných hranic a pravidel. Bezpečný prostor patří spolu s podporou vztahových vazeb a dlouhodobým individuálním přístupem k dětem a mladým lidem mezi základní hodnoty organizace.

Nedílnou součástí nabízených sociálně-terapeutických pobytů jsou pravidelné návštěvy dětí a mladých lidí ve spolupracujících dětských domovech, komunitní slavnosti pořádané ve spolupráci s dětskými domovy a výstavy obrazů ze sociálně-terapeutických pobytů.

Komunitní slavnosti pořádá Letní dům od roku 1999. Jejich cílem je mimo jiné informovat veřejnost o problematice ústavní péče. Děti a mladí lidé z dětských domovů se na přípravě těchto akcí podílejí.

Příprava na samostatný život v tréninkovém bytě

Na službu sociální rehabilitace navazují aktivity projektu Spolu o krok dále, jež rozvíjí praktické dovednosti mladých lidí starších 13 let. Jedná se o pobyty v tréninkovém bytě s tématem (hledání zaměstnání, bydlení, orientace ve městě, hospodaření s penězi, aj.) a individuálním doprovázením. Tím napomáhá k začleňování této sociální skupiny do většinové společnosti a jejímu lepšímu uplatnění na trhu práce.

Pro představu, jak tyto činnosti chápou sami klienti tréninkového bytu, uvádíme několik jejich výpovědí z června 2009. Eliška³ na otázku, k čemu je tréninkový byt, odpověděla „Připravujeme se do vlastního života. Učíme se třeba, jak si založit účet, jak se vyplňuje formulář, životopis, vyzkoušeli jsme i pohovor.“ Pavel považoval za důležité naučit se do života „jak hospodařit s penězi, sehnat si byt, práci.“ Vendula přiblížila témata bydlení: „Brali jsme byty podle rozměrů, jak má vypadat smlouva na byt, že tam je koupelna, kuchyň a záchod...“

Projekt tréninkového bytu je podle Koordinátorky projektu Jany Plessingerové doplňkem toho, co dělá dětský domov. Služba má na jeho práci navazovat a doplňovat to, co kdo zrovna potřebuje. Oblasti, které je třeba rozvíjet, se různí. Často pro klienty bývá problematické například vyjít s penězi. Na pobytu o hospodaření se proto věnujeme rodinnému rozpočtu, tomu, jak a na čem lze ušetřit, jdeme do banky a mluvíme i o půjčkách. Zkoušíme si různé způsoby placení a probíráme priori-

ty v oblasti materiálního zázemí. V tématu bydlení mladí lidé například sepsovali, kde se dá bydlet - jaké má výhody a nevýhody bydlení na ubytovně, u rodičů, v podnájmu, v bytě v osobním vlastnictví, venku, v azylovém domě nebo s kamarády.

Další aktivitou projektu Spolu o krok dále je individuální doprovázení, které nabízí pomoc s přípravou na odchod z dětského domova a podporu v následném samostatném životě. První z doprovázených byla Eliška. Díky její motivaci a podpoře blízkých lidí i pracovníků Letního domu byl pro Elišku odchod z dětského domova snadnější. Od dlouhodobého partnera Letního domu dostala Eliška nabídku práce. Podařilo se pro ni zajistit také bydlení i zaplnit volný čas.

Eliška hodnotila v lednu 2010 své první pracovní zapojení takto: „Tak na začátku jsem přišla a nevěděla jsem nic. V něčem se teď cítím jistě. V tom, co jsem se naučila. Ale pořád ještě něco vylepšuju. Naučila jsem se dělat bagety, ale ještě někdy zapomínám, která se jak jmenuje a co tam přidat.“ Na otázku, co by vzkázala lidem, které osamostatňování teprve čeká, na co by se měli připravit a na co si dát pozor, odpověděla: „Hlavně nevěřit cizím lidem. Měli by si dát pozor, když si budou hledat práci nebo byt, aby to nebyly nějaký podvody.“

Projekty mohou být realizovány díky zapojení mnoha dobrovolníků a finanční podpoře MPSV ČR, Magistrátu hl. m. Prahy, Nadací Naše dítě, Nadací Terezy Maxové dětem, Nadací Dobré dílo sester sv. Karla Boromejského, Nadací OKD, Diplomatic Spouses Association a podpoře z Blokového grantu Finančního mechanismu EHP a Norského finančního mechanismu prostřednictvím Nadace rozvoje občanské společnosti.

Více informací o Letním domě a pozvání na dubnovou výstavu najdete na www.letnidum.cz.

1 Služba je od 1. 1. 2007 registrovanou sociální službou dle zákona č. 108/2006 Sb..

2 Hajdušková, L. Příběh masky - výtvarná tvorba v neziskové organizaci. *Arterapie*, 2009, č. 19, s. 22-31.

3 Jména klientů byla změněna.

Autorky působí v občanském sdružení Letní dům.

MPSV vyhlásilo výzvu č. 36 k předkládání grantových projektů OP LZZ v rámci oblasti podpory 1.2 „Zvýšení adaptability zaměstnanců restrukturalizovaných podniků“. Prostředky o celkové výši 300 519 242 Kč z ESF a státního rozpočtu budou směřovány na zvýšení přizpůsobivosti zaměstnanců podniků, kterým hrozí kvůli nepříznivé ekonomické situaci strukturální změny včetně propouštění. Snahou je podpořit aktivity spojené s tvorbou nových pracovních míst a přípravou zaměstnanců na práci v jiných pracovních pozicích (včetně poradenství, rekvalifikací a odborných praxí).

Návrhy projektů lze průběžně předkládat od 8. 3. 2010 do vyčerpání celkové částky, nejdéle do 31. 8. 2012. Dotace může dosáhnout až 100 % výdajů, projekty mají trvat maximálně 24 měsíců a jejich realizace musí skončit do 31. 8. 2012.

Více na www.esfcr.cz.

Dne 2. března proběhl v Evropském parlamentu v Bruselu workshop „Skills and competence to overcome the crisis“, jehož spoluorganizátorem byl Cedefop. V diskusích bylo zdůrazněno, že k tomu, aby bylo možno zcela pochopit podstatu změn v poptávce a nabídce a nalézt odpovídající způsoby financování a zvyšování kvalifikace pro různé cílové skupiny, je třeba obecně předpovědi vzdělanostních potřeb doplnit podrobnějšími sektorovými a regionálními studiemi. Politiky dlouhodobého zaměstnání, sociální inkluze a globální ekonomické konkurenceschopnosti by měly být propojeny, protože nemá smysl připravovat vzdělávání a výcvik, pokud nebude jasné, jaké budou budoucí potřeby. V praxi se také ukazuje, že dosud úspěšný princip flexicurity může v některých případech vést k nižší mobilitě. Pozornost by se proto měla zaměřit na mobilitu a vzdělávání.

Zdroj: Cedefop

Globální ekonomická krize, inovativní politiky trhu práce a role služeb zaměstnanosti

Helena Lisá

Dne 2. 3. 2010 se v budově Ministerstva zdravotnictví konal seminář na téma „Globální ekonomická krize, inovativní politiky trhu práce a role služeb zaměstnanosti“, pořádaný Mezinárodní organizací práce (ILO) ve spolupráci s VÚPSV, v. v. i. Významnými hosty byli ministr práce a sociálních věcí Petr Šimerka a bývalý „eurokomisař“ Vladimír Špidla. Cílem bylo seznámit účastníky z řad odborníků, zaměstnavatelů, odborů, pracovníků akademické sféry a další zájemce s dílčími výsledky výzkumného projektu ILO „Labour Administration and Labour Policy: Responding to the Economic Crisis“, jehož úkolem je zmapovat, jak a jakými prostředky a s jakými výsledky evropské země reagují na ekonomickou krizi. Výstupem bude publikace, v níž autoři jednotlivých výzkumů shrnou základní poznatky a osvědčené způsoby řešení. ILO oslovila vedle svých vlastních expertů také řadu odborníků z akademických kruhů, aby zpracovali jednotlivé kapitoly a subkapitoly. Autoři považovali za užitečné již nyní zveřejnit dosavadní dílčí výsledky, aby mohly být aktuálně využity v praxi, a byli zvědaví na výsledky diskuse k jednotlivým tématům, aby na ně případně mohli reagovat při zpracování konečné verze publikace.

Vývoj v České republice

Na úvod vystoupil se svým příspěvkem ministr práce a sociálních věcí Petr Šimerka. Charakterizoval vývoj v ČR v období krize a definoval hlavní problémy, které je třeba v oblasti zaměstnanosti řešit. Od června 2008, kdy vrcholila výkonnost naší ekonomiky, bylo evidováno necelých 300 tisíc nezaměstnaných a míra nezaměstnanosti byla na úrovni 5 %, se situace na trhu práce zásadně změnila. Ke konci ledna 2010 bylo registrováno 576 tisíc nezaměstnaných, což představuje nárůst o 276 tisíc, a míra nezaměstnanosti dosáhla 9,8 %, tedy téměř se zdvojnásobila. Vláda na vývoj ekonomiky reagovala přijetím Národního protikrizového plánu s cílem udržet zaměstnanost, podpořila podniky dočasným snížením daní z příjmů, odkladem plateb záloh a snížením pojistného na sociální zabezpečení odváděného zaměstnavateli za zaměstnance s nižší mzdou. Dalším krokem bylo zavedení programů „Vzdělávejte se“ a „Školní je šance“, jejichž cílem bylo poskytnout zaměstnavatelům prostředky na odborné vzdělávání zaměstnanců a částečnou úhradu jejich mezd po dobu vzdělávání, kterého se zaměstnanci účastní, místo aby byli propuštěni. Tato opatření přispěla k udržení zaměstnanosti a zvyšování kvalifikace pracovníků a jejich zaměstnatelnosti, což by pro podniky mělo být konkurenční výhodou v době, kdy se ekonomika začne vymaňovat z recese.

V důsledku ekonomického vývoje a situace na trhu práce došlo k poklesu výběru pojistného a prudkému nárůstu výplaty dávek, což si vyžádalo dodatečné finanční zdroje ze státního rozpočtu. S cílem zachovat funkční subjekty na trhu byla přijata úprava insolvenčního zákona a řešení si vyžádal také problém velkého počtu pracovníků z třetích zemí, kteří působili na našem trhu práce. Nedostatek finančních prostředků bohužel vedl k omezení či zrušení některých přijatých opatření. Vzhledem k nízké mobilitě na

trhu práce a vysokému podílu dlouhodobě nezaměstnaných a je třeba věnovat velkou pozornost vzdělávání odpovídajícímu potřebám trhu práce a klást zvýšený důraz na zaměstnanost mladých lidí a lidí nad 50 let, kteří jsou na trhu práce znevýhodněni. Dlouhodobým řešením je zvyšování kvalifikace pracovní síly, přizpůsobování procesu vzdělávání kvalifikačním potřebám a flexibilita pracovní legislativy, což odpovídá třem klíčovým prioritám evropské strategie zaměstnanosti, tj. udržování zaměstnanosti, vytváření pracovních míst a podpoře mobility; zvyšování kvalifikace a sladění nabídky dovedností s potřebami trhu práce a zlepšení přístupu k zaměstnání.

Dosavadní výsledky výzkumu

Se strukturou a dosavadními zjištěními výše zmíněného výzkumného projektu seznámil účastníky pracovník ILO Luděk Rychlý, jeden z editorů připravované publikace. Autoři se snaží odpovědět na otázku, zda a jaké dopady bude mít tato krize na sociální politiku. Na základě historických zkušeností vycházejí z předpokladu, že ke změnám dojde, už proto, že vlády se za současné krize chovají poučeněji než dříve a snažily se ekonomiku stabilizovat a neomezovat spotřebu. Další otázkou je, zda budou úspěšné inovativní přístupy využívány pouze krátkodobě nebo budou transformovány v dlouhodobější programy. Velkému tlaku je v době krize vystavena státní správa a všechny její institucionální složky, které musí přizpůsobit svůj výkon změněným podmínkám, tj. omezovat výdaje a současně zvyšovat efektivitu a kvalitu poskytovaných služeb. Výzkum se zaměřil na pět hlavních oblastí, tj. na poslání administrativy v oblasti práce a její schopnost čelit novým výzvám, regulaci trhu práce, příjmy, nerovnost a sociálních ochranu, ochranu pracovních míst a zaměstnatelnost a na ohrožené či méně konkurenceschopné kategorie pracovníků.

Úloha a postavení státní správy, její schopnost čelit novým výzvám

Historicky se mění úloha a postavení ministerstev práce, po věcné stránce dochází k odklonu od původního zaměření na ochranu pracovníků, bezpečnost práce a vyvážení ekonomických a sociálních zájmů aktérů na trhu práce k makroekonomickým úkolům, což se projevuje i v institucionálním uspořádání, ztrátě tradičních portfolií a vlivu. Mění se také uplatňované způsoby vládnutí, což může mít pozitivní či negativní vliv na efektivitu a rozsah zabezpečovaných činností. Pokud chybí dostatečné kapacity, státní správa není schopná implementovat rozhodnutí, což se může projevit například tím, že inspekce práce není v důsledku snižování nákladů schopná kontrolovat dodržování práva a nelegální zaměstnávání. Zkušenost ukázala, že sociální dialog je účinným nástrojem v boji proti důsledkům krize, nejlepší výsledky jsou však dosahovány v zemích, kde má dlouhodobou tradici.

Regulace trhu práce

V oblasti regulace trhu práce se ukázala úloha státu v řešení důsledků krize jako kritická. Krize je chápána jako jeden z důsledků „soft“ regulace, zanedbávání reálné ekonomiky a omezování vlivu pracovníků. K analýze situace posloužil komparativní pohled na aktivní politiku trhu práce, v němž je srovnáván tržně-liberální model Spojených států s modelem japonským, kde se nerovnováha na trhu práce řeší na úrovni podniku. Ve Spojených státech dochází k přenášení výkonu politiky trhu práce z úrovně federace na jednotlivé státy, místní úřady, soukromé firmy, rodiny a jednotlivce. Výkon politiky je přenášen na soukromé instituce. Více jsou využívány tržní mechanismy, jsou zaváděny nové technologie. „Recovery Act“, který reaguje na současnou krizi, využívá existující mechanismy, podporu odborné přípravy a vzdělání, prostředky na jejichž financová-

ní byly dočasně navýšeny, klade důraz na zaměstnanost mladé generace a tzv. „zeleňá místa“. Dlouhodobě však neexistuje dostatek politické vůle investovat do odborné přípravy z veřejných zdrojů.

Analýza reakce na krizi v oblasti regulace trhu práce a pracovní legislativy ukázala, že k zásadním změnám nedošlo. Kontinentální sociální model obsahuje řadu protikrizových prvků a nebrání flexibilitě. Začíná se však diskutovat o vztahu mezi flexibilitou a jistotou, investicích do lidského kapitálu, diskriminaci a nerovnosti. Ukazuje se potřeba rozšířit pracovní právo na všechny formy pracovních vztahů. Zaměříme-li se na pracovní vztahy a sociální dialog, je zřejmé, že kromě zákonného rámce je nutná podpora a intervence ze strany státu. V takovém případě lze snadněji dojít ke kompromisním řešením, jinak hrozí konflikt a represe spojené s náklady krize. Slabý a pasivní stát může vést k ohrožení pracovních podmínek.

Příjmy, nerovnost a sociální ochrana

Zaměříme-li se na zkoumání dopadů krize na příjmy, nerovnost a sociální ochranu, zjistíme, že obecně je mzdová nerovnost ovlivňována rozdílem mezi vysokou a nízkopracovními kategoriemi, různou mírou nezaměstnanosti v obou skupinách, poptávkou po práci a činností institucí trhu práce. Příjmová nerovnost je ovlivňována i kapitálovými příjmy. Zdá se, že se příjmová nerovnost v důsledku krize mírně snížila, zatímco mzdová se mírně zvýšila. Na příjmy má velký vliv příjmová a redistribuční politika států.

Instituce sociálního zabezpečení sice zmírnily dopady krize a stabilizovaly spotřebu, krize však výrazně poznamenala jejich budoucí financování, zejména pokud jde o systémy důchodového zabezpečení, a vyvolala diskuse o spolehlivosti podnikového penzijního připojištění. Krize tak může mít vliv na diskuse o důchodových reformách v souvislosti se stárnutím obyvatelstva. Ukazuje se potřeba zvážit nedávne penzijní reformy, protože příspěvkově definované systémy se jeví jako příliš zranitelné, a lépe vyvážit vzájemný poměr mezi příspěvkově/dávkově definovanými, fondovými a pay-as-you-go systémy.

Soustředíme-li se na minimální mzdu jako na jeden z nástrojů sociální ochrany, zdá se, že rychlý růst příjmové nerovnosti vedl ke chronickému nedostatku poptávky a nízkému ekonomickému růstu a tato nerovnost nebyla korigována sociální a fiskální politikou. V době krize byly ve vztahu k minimální mzdě uplatňovány dva přístupy, expanzivní (podpora poptávky) a restriktivní (nižší náklady na pracovní sílu). V řadě zemí je minimální mzda nižší než oficiální hranice životního minima. Vyšší minimální mzda by napomohla k překonání strukturálních příčin současné krize.

Krize rovněž urychlila úvahy o potřebě regulovat manažerské platy, které jsou viditelným příkladem mzdových nerov-

ností. Rysují se tři možné způsoby jejich regulace, a to zavedení limitů na manažerské platy, posílení práv akcionářů spolu s omezením víceročních zaručených bonusů či přijetí mezinárodní regulační politiky, například v rámci zemí G-20.

Znevýhodněné kategorie pracovníků

Při analýze dopadů krize na znevýhodněné (vulnerable) pracovníky se autoři snažili zjistit, zda se ochrana znevýhodněných, např. agenturních pracovníků změnila, zda došlo k vyvážení flexibility a jistoty. Z tohoto pohledu se nic nezměnilo, legislativa ani kolektivní smlouvy nebyly rozšířeny, aby ochraňovaly i tento typ pracovníků. Zákony obvykle chrání jen permanentní zaměstnance, pro ostatní „pracovníky“ často vzniká odlišná legislativa. Krize na tom nic nezměnila, pracovní právo je nadále založeno na dlouhodobém zaměstnání u jednoho zaměstnavatele.

Migrující pracovníci představují jeden z polštářů pro případ cyklických výkyvů ekonomicky a většinou jsou koncentrováni v odvětvích postižených krizí. Obvykle je vyvíjen politický tlak, aby se vrátili do země původu, často i s finanční podporou ze strany hostitelského státu. Jejich ochota vrátit se je dána úrovní jejich kvalifikace a vyhlídkou na uplatnění doma. Legislativa se v důsledku krize neměnila. Významnou roli při zabezpečení rovného zacházení s těmito pracovníky hrají instituce trhu práce.

Ochrana pracovních míst a zaměstnatelnost

S výsledky výzkumů týkajících se ochrany pracovních míst vystoupili autoři dvou výzkumů osobně.

Tematice odborné přípravy, zaměstnanosti a zaměstnatelnosti se věnoval Jason Heyes z University of Birmingham. Odbornému vzdělávání a výcviku věnuje EU dlouhodobou pozornost a považuje je za nástroj ke zvýšení flexibility a adaptability podniků i zaměstnatelnosti pracovníků. V tom, jakým způsobem a kde je vzdělávání uskutečňováno, jakým způsobem a kdo o něm rozhoduje, jaké prostředky a v jaké výši jsou na něj vynakládány, existují velké rozdíly. V poslední době se výdaje na ně poněkud snížily, zřejmě v důsledku tlaku na zachování pracovních míst ze strany vlád. Jedním z významných faktorů ovlivňujících nezaměstnanost je úroveň kvalifikace. V řadě zemí zavedli v reakci na krizi různé možnosti kombinace zkrácené pracovní doby a vzdělávání s cílem udržet zaměstnanost. Zaměstnavatelé jsou podporováni finančně i formou daňových zvýhodnění, účastníkům vzdělávání je částečně či plně hrazena ušlá mzda, změnila se podmínky přijetí do různých kursů. Řada opatření byla zaměřena na nezaměstnané, mladé či znevýhodněné osoby, případně i s finanční pobídkou pro účastníky. Jiná opatření byla přijata s cílem pomoci učnům, kteří leckdy přišli v důsledku krize o možnost

dokončit svůj výcvik. Obecně je vzdělávání po obsahové stránce zaměřeno na předpokládané budoucí vzdělanostní potřeby. Při přijímání konkrétních opatření hraje mnohdy významnou roli kolektivní vyjednávání.

Udržení zaměstnanosti prostřednictvím zkrácené pracovní doby se věnoval Gerhard Bosch z duisburské univerzity. Pro zaměstnavatele je přínosem, udrželi-li si zaměstnance, které bude potřebovat v okamžiku oživení ekonomiky. Pak může okamžitě reagovat na změnu podmínek na trhu. Při podpoře zaměstnanosti touto formou je hlavním aktérem stát, který přispívá na financování programů a jejich způsobení. Výjimkou jsou severské státy, které investují do vzdělávání pracovníků, ne do zachování pracovních míst. Firmy často nechtějí přijít o pracovníky s vysokou kvalifikací, proto umožňují flexibilní pracovní dobu. Sociální partneři svým souhlasem s nižší pracovní dobou nebo vyjednaním podpory od státu rovněž k jejímu využívání přispívají. Sečteme-li přínos zkrácené pracovní doby, omezení přesčasů a náhradní volno v rámci kont pracovní doby, představuje to v evropském kontextu zachování více než milionu pracovních míst. Kratší pracovní doba je využívána zejména tehdy, jde-li o kvalifikované pracovníky s vysokou mírou ochrany. Naopak v oblastech podnikání se snadno nahraditelnými pracovníky je zkrácená pracovní doba využívána méně. Záleží rovněž na politickém zaměření vlády dané země a jejích preferencích. Podle kritiků je nevhodou tohoto řešení, že jsou lidé udržováni na místech, která stejně zaniknou, dále nákladnost tohoto řešení a prodloužení doby, než se firma restrukturuje.

Diskuse

Součástí semináře byly rovněž diskuse účastníků k předneseným informacím, které se týkaly jak obecnějších témat, jako je charakter současné krize a příčiny jejího vzniku, potřeba měnit několikrát během života kvalifikaci a s tím související význam celoživotního vzdělávání, charakter současného trhu práce, úloha a postavení migrujících a agenturních pracovníků na trhu práce, problémy regulace na úrovni EU dané třemi různými sociálními systémy - anglosaským, skandinávským a kontinentálním, stanovení podílu zaměstnatelných ze současného počtu nezaměstnaných, tlak migrace pracovníků a zaměstnávání pracovníků s menší sociální ochranou na snižování standardů práce či potřeba průmyslové politiky pro odhadování vývoje vzdělanostních potřeb, tak témat konkrétních, například pojmu flexicuritu a jeho chápání v různých souvislostech, zavádění kont pracovní doby v konkrétním podniku a další.

Obě strany, přednášející i účastníci, se vyjádřily, že považují získané poznatky za přínosné a inspirativní pro svoji další práci.

Více na: www.vupsv.cz/?p=aktuality&id=71&kategor=1

Informace o řešení projektu „Metodika hodnocení monitorovacích nástrojů integračního procesu cizinců z třetích zemí v ČR - I. fáze (2009)“

Jana Vavrečková, Ivo Baštyř

Koncepční dokumenty EU (Společné základní principy integrace přistěhovalců v EU Doc EU/14615/04, víceletý program Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí 2007–2013 atd.) zdůrazňují důležitou úlohu soustavy ukazatelů a metodik pro sledování a hodnocení procesu integrace cizinců z třetích zemí. Důraz je kladen na sledování účinnosti uplatňovaných opatření v oblasti integrace cizinců a plánování jejich dalšího rozvoje a zaměření v jednotlivých členských státech a EU jako celku. V ČR se dosud uplatňuje nesystematický postup sběru dat, vzhledem k chybějící soustavě vhodných monitorovacích nástrojů pro hodnocení průběhu a účinnosti integrace cizinců, čímž je omezeno plánování a přijetí účinných opatření v této oblasti.

Z tohoto důvodu byla v rámci Evropského integračního fondu (EIF) vyhlášena 2. výzva 2008 na čerpání finančních prostředků k opatření s názvem „Vypracování ukazatelů a metodik hodnocení pro posouzení pokroku, úpravu politik a opatření“. Řešitelem se stal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí v Praze předložením projektu „Metodika hodnocení monitorovacích nástrojů integračního procesu cizinců z třetích zemí v ČR“. Projekt je financován z prostředků EIF, který je součástí programu Solidarita a řízení migračních toků. Obecným cílem fondu je podpora členských zemí v jejich úsilí umožnit státním příslušníkům třetích zemí, kteří pocházejí z odlišného hospodářského, sociálního, kulturního, jazykového a etnického prostředí, splnit podmínky pobytu a usnadnit jejich integraci v hostitelské společnosti (konkrétně v zemích EU). Jedná se o státní příslušníky třetích zemí pobývající v hostitelské zemi legálně s pobytovým statusem trvalých a/nebo dlouhodobých/přechodných migrantů (včetně zvláštního důrazu na nově příchozí). Návrh tvorby soustavy monitorovacích ukazatelů představuje první fázi řešení projektu (2009); je zaměřen na celostátní úroveň a týká se shodně vymezených příslušníků třetích zemí pobývajících v ČR. Řešení vycházelo z časového fondu pro rok 2009 (cca 4 měsíce), který byl krácen zhruba na třetinu reálné potřeby. První návrh soustavy byl orientován na klíčové oblasti a ukazatele pro hodnocení integrace cizinců z třetích zemí v ČR.

První fáze projektu byla věnována zpracování dostupných informačních zdrojů, tj. analýze existujících zahraničních (příp. domácích) studií, týkajících se integrace cizinců z třetích zemí. Sekundární analýza zahraničních informačních zdrojů zhodnotila jejich využitelnost pro potřeby České republiky.

V rámci řešení byly rovněž zhodnoceny aktuálně používané indikátory a monitorovací nástroje k sledování a hodnocení migračního a integračního procesu v ČR. V této souvislosti byly zhodnoceny informační systémy Českého statistického úřadu (ČSÚ) a resortní databáze zainteresovaných institucí, zejména Ministerstva

práce a sociálních věcí (MPSV), Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), Ústavu pro informace ve vzdělávání (ÚIV), Ministerstva zdravotnictví (MZ) a dalších institucí, zabývajících se danou problematikou. V rámci řešení byly využity odborné konzultace s představiteli uvedených institucí, diskutovány potřeby řešitelů a problémy jejich konkrétního naplnění. Stěžejní informační pramen tvořila publikace „Cizinci v České republice“, kterou každoročně vydává ČSÚ. Následně provedená analýza byla orientována na vytvářené indikátory a metodiky ve vztahu k sledovaným prioritám zachycujícím procesy a politiky integrace v ČR.

Součástí realizace projektu bylo rovněž kvalitativní empirické šetření, zjišťující stav a aktuální úkoly integrace cizinců v ČR. Jednalo se o řízené rozhovory s odborníky z nevládních a neziskových organizací (stakeholders), které se problematikou zabývají a mají s integrací cizinců v České republice konkrétní zkušenosti. Šetření zjišťovalo především hlavní bariéry a problémy integrace cizinců z třetích zemí v české společnosti a identifikovalo nejohroženější zranitelné skupiny cizinců.

Koncem listopadu 2009 (30. 11.) byl uspořádán workshop s názvem „Metodika monitorovacích nástrojů integračního procesu cizinců z třetích zemí v ČR“ s vybranými odborníky za účelem diskuse a výměny zkušeností k řešenému tématu. Pro velký zájem odborné veřejnosti přerostl seminář původní představu „kulatého stolu“ a v zastoupení zadavatele projektu, státní sféry, výzkumné sféry a představitelů nevládních a neziskových organizací (třetina zúčastněných) zahrnoval 34 účastníků. Kromě cenné výměny zkušeností sloužilo uspořádání workshopu i k propagaci řešeného projektu a Evropského integračního fondu (EIF) mezi odbornou veřejností.

Výstupem první fáze řešení byl první návrh klíčových ukazatelů a metodik integrace cizinců z třetích zemí s trvalým a/nebo dlouhodobým pobytem v ČR. Navrhovaná soustava obsahuje 23 klíčových indikátorů ze čtyř tematických okruhů, které jsou považovány z hlediska integrace za zcela základní. Jde především

o ukazatele charakterizující rozsah a míru legální zaměstnanosti a přístup na český trh práce uvedeného bloku cizinců, dále o rozsah jejich vzdělávání (u dospělých jde o znalost základů českého jazyka, u dětí a mládeže o rozsah výuky na jednotlivých typech škol), o aktuálně dostupné ukazatele jejich sociálního postavení a zajištění a rovněž o charakteristiky pobytu cizinců z hlediska předpokladů jejich integrace. Snahou řešitelů byla jednak maximální aktualizace ukazatelů ve vztahu k existujícím zdrojům, jednak komparace monitorovacích ukazatelů k celkové české populaci, celkovému počtu cizinců v ČR, příp. dalším kritériím. Kromě verbální charakteristiky klíčových monitorovacích indikátorů obsahuje návrh i přehled číselných hodnot ke konkrétnímu období včetně jejich vývoje v několikaleté retrospektivě. Sledován byl požadavek komplexnosti, praktické uplatnitelnosti v podmínkách ČR a naplnění cílů a úkolů zadavatele projektu.

V druhé fázi řešení (rok 2010) se předpokládá, že předložený návrh soustavy klíčových oblastí a ukazatelů hodnocení integrace cizinců z třetích zemí v ČR bude dále zpřesňován, doplňován a dotvářen podle požadavků evropských institucí i aktuálních potřeb České republiky. Přihlíženo bude především k závěrům Memoranda švédského předsednictví k otázkám monitorování výsledků integračních politik v EU a prioritám koncepce integrace cizinců v České republice.

Návrh metodiky soustavného sledování a hodnocení průběhu, efektivity a úzkých míst integrace nejčtenější skupiny cizinců v ČR přispívá k naplnění stěžejní podmínky každoročního hodnocení pokroku a účinnosti integračních opatření cizinců z třetích zemí v ČR. Vytvoření metodiky monitorování a hodnocení procesu integrace cizinců je jedním z klíčových podkladů pro výměnu informací o integračních politikách v jednotlivých státech EU a významně přispívá k usnadnění koordinace komparativních poznatků v dané oblasti.

Autoři působí ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i.

Pozornost vztahům seniorů a mládeže

Vzájemné vztahy dětí a mladých lidí a seniorů v různých prostředích na veřejnosti jsou předmětem zájmu Seniorské občanské společnosti v Českých Budějovicích již zhruba dva roky. Názory seniorů byly zjišťovány ve spolupráci s Městskou organizací Svazu důchodců v Českých Budějovicích prostřednictvím ankety, především v klubu důchodců Jana Roháče z Dubě. Názory dětí a mládeže při besedách ve školách.

Z 55 vyplněných anketních lístků vyplynulo, že seniorům nejvíce vadí chování mladých lidí zejména ve vozidlech a na zastávkách MHD, především skutečnost, že je nepustí sednout, dále pak hluk, neurvalé a vulgární chování, batohy na zádech. V parcích jim vadí vandalismus a sezení na opěradlech laviček, v okolí domu pak hluk, nepořádek a sprejství. Na chodnicích chůze v hloučcích, což ztěžuje průchodnost, hrubé a bezohledné chování. V obchodech a v čekárnách u lékaře se s problémy s mladými lidmi téměř nesetkávají. V domech, kde seniori bydlí, jim nejvíce vadí sprejství. O mládeži z domu se však vyjadřovali častěji pochvalně než v jiných prostředích. Bez ohledu na prostředí patří k největším výhradám hluk, neurvalé chování, nepořádek a kouření.

Na otázku, jak se k nim mají mladí lidé chovat, odpověděla většina dotázaných, že slušně a ohleduplně. Jen dva si přáli, aby se k nim chovali s úctou.

Při použití škály odpovídající známkování ve škole hodnotí seniori vztah mladých lidí k nim průměrnou známkou 2,67, svůj vztah k nim známkou 1,91.

Výsledky provedeného anketního šetření doplněné o zjištění získaná z besed se seniory posloužily při besedách s mládeží na školách. Besedy se studenty gymnázia a se žáky osmých tříd základní školy ukázaly, že podle jejich názoru staří lidé o místo k sezení v MPH nepožádají, ale rovnou začnou vrčet nebo křičet. Někdy jsou protivní a nevrlí, zbytečně se rozčilují a vše moc řeší. Všude se cpou a překáží. Z odpovědí vyplývalo, že většinu mladých lidí problémy seniorů nezajímají.

Lepší vztahy a chování mladých v domě si účastníci besed vysvětlují tím, že ke známým se chováme lépe, mladí se také obávají stížností rodičům. Tyto brzdy špatného chování k seniorům zřejmě fungují i v menších obcích, jak nasvědčují výsledky jiné akce z Prachatic.

Součástí besed je možnost vyjádřit anonymně písemně své názory. Názory mladých jsou často nepřikrášlené a někdy

i dosti drsné. Mladým vadí, když je staří ignorují, pomlouvají je nebo na ně křičí. Jeden chlapec napsal, že když někomu staršímu nabídne v MHD místo k sezení a on ani neodpoví, má pocit, že ten člověk jím pohrdá a pohrdá tím, co mu nabízí.

Vzájemným vztahům by prospělo, kdyby se i starší lidé zamýšleli nad svým chováním, proto jsou o názorech a výhradách mladých informováni na besedách a v článkách ve Zpravodaji Městské organizace Svazu důchodců a občasně Seniorské občanské společnosti.

Potvrzuje se předpoklad, že dobrým vztahům by pomohlo lepší vzájemné poznání. Obě skupiny mají odlišný způsob uvažování a jiná očekávání, což se projevuje např. v MHD, kde seniori očekávají, že jim bude místo nabídnuto, a část mladých lidí, že o ně budou slušně požádáni.

Snaha o poznání problémů v komunikaci a soužití seniorů s mladými lidmi je podporována krajským úřadem Jihočeského kraje a statutárním městem České Budějovice. V dialogu chceme pokračovat a dále ho rozvíjet, třeba formou společných aktivit.

Blažena Frcalová, Marie Sýkorová

Zajímavosti ze zahraničního tisku

K vývoji nezaměstnanosti ve světě v roce 2009

Podle zprávy ILO „Global Employment Trends“ se počet osob bez práce v roce 2009 celosvětově zvýšil na téměř 212 milionů, což znamená zvýšení o 34 milionů v porovnání s rokem 2007. ILO na základě ekonomické předpovědi MMF odhaduje, že celosvětová míra nezaměstnanosti zůstane v roce 2010 vysoká, přičemž v rozvinutých zemích a v EU počet nezaměstnaných stoupne o další 3 miliony osob, zatímco v ostatních oblastech se stabilizuje na současné úrovni nebo mírně poklesne.

Také počet nezaměstnaných mladých lidí se v roce 2009 zvýšil o více než 10 milionů v porovnání s rokem 2007, což je nejvíce od roku 1991.

Dopady krize byly v různých regionech a zemích velmi rozdílné a zřejmě zde také existují odlišné vyhlídky na ekonomické oživení.

I když koordinovaná stimulační opatření zabránila ještě větší sociální a ekonomické katastrofě, jsou miliony lidí na celém světě bez práce, dávek v nezaměstnanosti a sociální ochrany. Proto je třeba zabránit tomu, aby k ekonomickému oživení došlo bez tvorby nových pracovních míst, což si vyžádá stejnou politickou rozhodnost jako záchrana bank.

Podle ILO je podíl osob pracujících v „zranitelných“ zaměstnáních v celosvětovém měřítku odhadován na 1,5 miliardy, což představuje zhruba polovinu světových pracovních sil. Jejich počet se v roce 2009 v porovnání s rokem 2008 zvýšil zhruba o 110 milionů.

Celosvětová míra nezaměstnanosti stoupla v roce 2009 o 0,9 procentních bodů na 6,6 %, i když se její vývoj podle regionů výrazně lišil, např. od 4,4 % ve východní Asii po více než 10 % ve střední a jihovýchodní Evropě (nečlenské státy EU).

Celosvětová míra nezaměstnanosti mladých lidí se zvýšila o 1,6 procentních bodů na 13,4 %.

Celkové dopady ekonomické krize jsou však mnohem důležitější než rozdíly v dopadech na tyto různé skupiny.

Předběžné odhady růstu produktivity práce indikují, že úroveň produktivity klesla ve všech oblastech vyjma východní Asie, jižní Asie a severní Afriky. K největšímu propadu produktivity došlo ve střední a jihovýchodní Evropě (nečlenské státy EU), a to o 4,7 procenta, čímž byly částečně vymazány zisky dosažené v první polovině této dekády.

Míra nezaměstnanosti v rozvinutých zemích a zemích EU stoupla na 8,4 %, zatím-

co v roce 2008 činila 6 % a v roce 2007 dokonce jen 5,7 %. Podle odhadů se počet nezaměstnaných v tomto regionu zvýšil mezi lety 2007 a 2009 o více než 13,7 milionů, z toho jen za rok 2009 o téměř 12 milionů. Pokles zaměstnanosti v průmyslu byl větší než v zemědělství a ve službách.

Přestože v těchto zemích je k dispozici méně než 16 % světové pracovní síly, jsou zodpovědné za více než 40 % zvýšení světové nezaměstnanosti. Předpokládá se, že míra nezaměstnanosti zde nadále poroste a v roce 2010 dosáhne 8,9 %.

V období 2008–2009 došlo k nejvyššímu nárůstu míry nezaměstnanosti v regionu rozvinutých zemí a EU, kde se zvýšila o 2,4 procentního bodu, dále pak v oblasti střední a jihovýchodní Evropy (nečlenské země EU) a zemí Společenství nezávislých států, kde stoupla o 2 procentní body, a v oblasti Latinské Ameriky a Karibiku, kde narostla o 1,2 procentního bodu. Tyto tři oblasti jsou zodpovědné za dvě třetiny nárůstu celosvětového počtu nezaměstnaných v roce 2009, přestože představují pouze 30 procent světové pracovní síly. V ostatních oblastech míra nezaměstnanosti tolik nestoupla, pouze o 0,5 procentního bodu či méně.

Zdroj: www.ilo.org

Psychorehabilitační a sociálně aktivizační pobyt pro sluchově postižené děti a jejich rodiče

s odborným programem pořádá občanské sdružení EPHATA. Specialisté - foniatr, logoped, dětský lékař, psycholog, neurolog, genetik, sociálně-právní pracovník, audio technik, znalec kompenzačních pomůcek a další - seznámí účastníky s nejnovějšími poznatky v oblasti sluchového postižení.

Termín konání: 3.-7. 10. 2010

Místo konání: hotel Pramen při SOŠGP v Praze 9, Za Černým Mostem 362/8.

(Ubytování a stravování je zajištěno, rovněž péče o děti po dobu přednášek a diskusí.)

Cena pobytu: 1500 Kč pro 1 sluchově postižené dítě a 1 doprovod.

(Pokud vaši účasti brání velké sociální problémy, sdělte to písemně organizátorovi - pokusí se vaši situaci řešit.

Počet účastníků je limitován, proto se přihlaste co nejdříve.

Blíží informace na: www.ephata.xf.cz, dotazy na ephata@seznam.cz.

Cílem a posláním EPHATA, o. s., (Efektivní Pomoc lidem s HAndicapem sluchovým) je pod heslem „TA ké vy se otevřete jim!“ podporovat sluchově postižené a jejich rodiny a věnovat se zdravotním, sociálním, výchovně-vzdělávacím, psychologicko-společenským problémům, se kterými je „neviditelný sluchový handicap“ spojen. Vzhledem k významu včasného odhalení tohoto postižení vydalo sdružení brožurku „Maminko, všimněte si, jak vaše dítě slyší...!“ a zajistilo, aby ji matky dostaly už v porodnici ke zdravotnímu a očnímu průkazu. Cílem je informovat rodiče, jak dítě sledovat a kam se obrátit, aby dítě v případě potřeby dostalo odbornou pomoc co nejdříve. Sdružení dále usiluje o znovuzavedení systému depistáže handicapovaných dětí, navýšení prostředků na osobní asistenci handicapovaným dětem, respektování práva zdravotně postižených dětí na odbornou péči i práv zdravých dětí žijících se zdravotně postiženými rodiči.

Novinky v knižním fondu

Cizinci v České republice.

Praha, ČSÚ 2009. - 239 s., příl. - ISBN 978-80-250-1993-1.

Globální města přátelská seniorům: Průvodce.

Praha, MPSV 2009. - 76 s. - ISBN 978-80-7421-003-7.

Rodinné potřeby zaměstnanců. / Haberlová, Věra - Kyzlinková, Renáta

Praha, VÚPSV 2009. - 61 s. - ISBN 978-80-7416-053-0.

Critical Social Theory and the End of Work. / Grantner, Edward

Farnham, Ashgate 2009. - 202 s. - ISBN 978-0-7546-7697-3.

Affordable Housing and Public-Private Partnerships. / Davidson, Nestor M. [EDI] - Malloy, Robin Paul [EDI]

Farnham, Ashgate 2009. - 288 s. - ISBN 978-0-7546-7720-8.

Beyond Multiculturalism. Views from Anthropology. / Prato, Giuliana B. [EDI]

Farnham, Ashgate 2009. - 224 s. - ISBN 978-0-7546-7173-2.

Return Migration of the Next Generations. 21st Century Transnational Mobility. / Conway, Dennis [EDI] - Potter, Robert B. [EDI]

Farnham, Ashgate 2009. - 245 s. - ISBN 978-0-7546-7373-6.

International Migration and Rural Areas. Cross-National Comparative Perspectives. / Jentsch, Birgit [EDI] - Simard, Myriam

Farnham, Ashgate 2009. - 201 s. - ISBN 978-0-7546-7484-9.

New Frontiers in Microsimulation Modeling. / Zaidi, Asghar [EDI] - Harding, Ann [EDI] - Williamson, Paul [EDI]

Farnham, Ashgate 2009. Vienna, European Centre for Social Welfare Policy and Research 2009. - 635 s. - ISBN 978-0-7546-7647-8.

Between the Social and the Spatial. Exploring the Multiple Dimensions of Poverty and Social Exclusion. / De Boyser, Katrien [EDI] a kol.

Farnham, Ashgate 2009. - 267 s. - ISBN 978-0-7546-7925-7.

Genový vývoj, vývoj příjmů a spotřebních vydání domácností v letech 2000 až 2008.

Praha, ČSÚ 2010. - 104 s. - ISBN 978-80-250-2008-1.

Global Wage Report 2008/09. Minimum wages and collective bargaining: Towards policy coherence.

Geneva, ILO 2008. - 106 s. - ISBN 978-92-2-121499-1.

Yearbook of Labour Statistics 2008. Vol. 1.: Time series.

Geneva, ILO 2008. - 1425 s. - ISSN 0084-3857. - ISBN 978-92-2-021216-5.

Yearbook of Labour Statistics 2008. Vol. 2.: Country profiles.

Geneva, ILO 2008. - 509 s. - ISSN 0084-3857. - ISBN 978-92-2-021217-2.

Veřejná správa v kontextu přípravy a vstupu státu do eurozóny. / Cibáková, Viera - Malý, Ivan a kol.

Brno, Masarykova univerzita 2009. - 231 s. - ISBN 978-80-210-4979-6.

Information Systems for Regional Labour Market Monitoring. State of the Art and Perspectives. / Larsen, Christa [EDI]

Mering, Rainer Hampp Verlag 2009. - 222 s. - ISBN 978-3-86618-409-1.

Pracovní právo. / Bělina, Miroslav a kol.

Praha, C. H. Beck 2010. - 575 s. - ISBN 978-80-7400-186-4.

Informační publikace pro cizince Česká republika.

Praha, MPSV 2009. - 94 s. - ISBN 978-80-254-5998-0.

Sociální zabezpečení 2010.

Praha, Česká správa sociálního zabezpečení 2010. - 40 s. - ISBN 978-80-87039-19-9.

Z domácího tisku

Reflexe obnovené sociální agendy EU v evropském sociálním modelu. / ZEMAN, Karel

In: Scientia et Societas. - Roč. 5, č. 2 (2009), s. 112-135.:obr.,tab.,-lit.

Článek shrnuje základní rysy obnovené sociální agendy EU pro období 2005-2010 a její reflexi v národních reformních programech pro toto období.

Parametry sociálního pojištění v roce 2010. / PŘIB, Jan

In: Práce a mzda. - Roč. 58, č. 1 (2010), s. 13-18.:obr., tab.

Stanovení nových parametrů důchodového pojištění pro rok 2010.

Plaťte tam, kde pracujete. / RYTÍŘOVÁ, Lucie

In: Ekonom. - Roč. 54, č. 3 (2010), s. 50 - 51.

Od května 2010 začnou platit evropská pravidla placení pojistného, která koordinují postup vůči zaměstnancům pracujícím v zahraničí.

Přehled legislativních změn platných od 1. 1. 2010.

In: Průvodce pracovní právními předpisy. - Roč. 13, č. 1 (2010), s. 20-21.

Úsporná opatření, která byla publikována v zákoně č. 362/2009 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s návrhem zákona o státním rozpočtu ČR na rok 2010.

Novelizace zákona o zaměstnanosti provedená novelou zákona o důchodovém pojištění k 1. lednu 2010. / BIČÁKOVÁ, Olga

In: Práce a mzda. - Roč. 58, č. 1 (2010), s. 49-50.:obr.

Změny dané novelizací zákona č. 306/2008 Sb., o důchodovém pojištění.

Dávky státní sociální podpory v roce 2010.

In: Národní pojištění. - č. 2 (2010), s. 40-42.

Přehled dávek státní sociální podpory, podmínky nároku, výše dávek.

Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. / ZUKAL, Jiří

In: Veřejná správa. - č. 2 (2010), s. 18-19.:obr.

Rok 2010 vyhlášen Evropským rokem boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení.

Akce a projekty EU na odstranění chudoby a sociálního vyloučení do roku 2010.

Rozvojové a humanitární projekty neziskových organizací. / KOPŘÍVOVÁ, Jana

In: Sociální práce/Sociální práce. - Roč. 9, č. 4 (2009), s. 12-31.:obr.

Součást monotematického čísla, věnovaného sociální práci a rozvojové pomoci.

Role klienta při vytváření zakázky sociální práce na místní úrovni. / KUBALČÍKOVÁ, Kateřina

In: Sociální práce/Sociální práce. - Roč. 9, č. 3 (2009), s. 93-102.

Odborný měsíčník Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR

SOCIÁLNÍ SLUŽBY

www.socialnisluzby.eu

Z obsahu dubnového čísla

- Osud sociálních služeb - anketa zástupců politických stran
- PhDr. Karolína Friedlová: Ošetřovatelské a terapeutické nabídky konceptu Bazální stimulace
- PhDr. Eva Procházková: Prostředí jako terapeutické medium a psychobiografický princip normality v institucích poskytujících sociální služby seniorům
- Bc. Jan Sembdner: Domy s pečovatelskou službou v ČR
- Mgr. Táňa Faltisová: Systemická psychoterapie s osobami s mentálním postižením?
- PaedDr. Olga Medlíková: Konflikt - přirozená součást života i práce
- Mgr. Martin Žárský: Návrh tezí novely zákona o sociálních službách
- JUDr. Pavel Čámský: Jednání o smlouvě s osobou, která nemůže samostatně jednat, II.
- Mgr. Jiří Foral: Volby do PS PČR - možnosti klientů zařízení soc. služeb
- Ing. Pavel Dušek: Cena UZS ČR za inovaci v sociálních službách 2010

Součástí monotematického čísla časopisu zaměřeného na různá pojetí sociální práce a roli sociálního pracovníka v podmínkách ČR.

Dětské audiologické poradenství a raná intervence u sluchově postižených dětí v Německu - Heidelberg, Badensko-Württembersko. / HRICOVÁ, Lenka

In: Speciální pedagogika. - Roč. 19, č. 4 (2009), s. 291-304.:obr., -lit.

Speciálněpedagogické poradenství pro sluchově postižené děti v Německu. Činnost dětských audiologických poraden a pracovišť rané péče pro sluchově postižené děti. Porovnání s ranou péčí o sluchově postižené děti v ČR.

Povinný podíl za rok 2009. / SVĚŘČINOVÁ, Eva

In: PSK - Personální a sociálně právní kartotéka. - Roč. 13, č. 1 (2010), s. 1-5.

Povinnosti zaměstnavatele v souvislosti s plněním povinného podílu zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Příklady postupů při výpočtech průměrného přepočteného počtu zaměstnanců i zaměstnaných osob se zdravotním postižením.

Pronatalitní populační politika už nestačí - nutností se stala komplexní rodinná politika. / KUČERA, Milan

In: Demografie. - Roč. 51, č. 4 (2009), s. 274-279.: -lit.

Význam populační a rodinné politiky pro budoucí demografický vývoj v ČR. Nutnost přijetí široké koncepce rodinné politiky. Okruhy problémů života rodin s dětmi. Problematika vytváření demograficko-sociálního kapitálu do budoucna.

Pružné formy podpory rodin s dětmi v sociálním pojištění. / BISKUP, Jiří

In: Národní pojištění. - č. 2 (2010), s. 5-7.

Součástí ucelené rodinné politiky je i podpora rodin s dětmi v systému sociálního zabezpečení. MPSV zadalo projekt „Pružné formy podpory rodin s dětmi v sociálním pojištění“, jehož řešitelem byl VÚPSV. Charakteristika závěrečné studie projektu.

Žebříčky konkurenceschopnosti: nespolehlivé indikátory krizemi ohrožených ekonomik. / MALÝ, Jiří

In: Scientia et Societas. - Roč.5, č. 2 (2009), s. 50-76.:tab., -lit.

Článek analyzuje, nakolik příznivé či nepříznivé hodnocení konkurenceschopnosti země může indikovat náchylnost této země ke vzniku finanční a ekonomické krize.

Ze zahraničního tisku

Gesundheitsschutz. Befähigung zur Gestaltung gesunder Lebenswelten. [Ochrana zdraví. Snahy o vytvoření zdravějšího životního prostředí.]

In: Blätter der Wohlfahrtspflege. - Roč. 156, č. 6 (2009), s. 202-233.

Monotematické číslo časopisu zaměřené na ochranu zdraví, na snahy o vytvoření zdravějšího životního prostředí. Zdraví jako stav dokonalého tělesného, duševního a sociálního blaha. Nerovnoměrné rozdělení zdravotních šancí. Zdraví a nemoci jako významné aspekty sociální práce. Propojení zdravotní péče a sociálních služeb. Význam zřízení sociálních služeb v nemocnicích na začátku 20. století. Nutnost ochrany zdraví v sociálních službách a v zařízeních. Speciální nemoci pracovníků v sociální oblasti. Rozdíly v zaměření: zdravotníci pátrají po příčinách nemoci, sociální pra-

covníci zkoumají, co lidi udržuje při zdraví, co lidé potřebují pro zdravý život.

Volunteers and volunteering in Central and Eastern Europe. [Dobrovolnice/dobrovolníci a dobrovolnictví ve střední a východní Evropě.] / VOICU, Bogdan - VOICU, Malina

In: Sociológia. - Roč. 41, č. 6 (2009), s. 539-563.:obr.,tab.,-lit.

Dobrovolnictví jako nový fenomén v zemích střední a východní Evropy (SVE). Definice „dobrovolnictví“. Profil „dobrovolníka“. Individuální determinanty dobrovolnictví. Kulturní a sociální determinanty dobrovolnictví. Porovnání dobrovolnictví v rámci zemí západních a zemí SVE. V tabulkách porovnán výskyt dobrovolnictví podle jednotlivých zemí. Výskyt dobrovolnictví klesá od severu k jihu, od východu na západ. Do dobrovolnictví jsou zapojeni především lidé mladí, vzdělání, majetní, s větší mírou altruismu.

Financial Support of Families in the Czech Republic and Slovakia from the European Perspective: More Similar than Different?

[Finanční podpora rodin v České republice a na Slovensku z evropské perspektivy. Více podobného než odlišného?]/MITCHELL, Eva

In: Sociológia. - Roč. 41, č. 3 (2009), s. 223-246.:obr.,tab.,-lit.

Porovnání finančních podpor rodin v ČR a na Slovensku z evropské perspektivy. Klasifikace rodinných politik/ sociálních režimů (Esping-Andersen): liberální (USA, V. Británie, Švýcarsko), sociálně demokratický (Skandinávie), konzervativní (Německo, Francie, Nizozemsko), systém jižní Evropy. Rozdíly v rámci jednotlivých zemí. Jednotlivé země podporují různé typy domácností; závislost na struktuře a velikosti rodiny, rodinných příjmech, ekonomické aktivitě rodičů, přítomnosti dítěte, počtu a stáří dětí apod. Porovnání finančních podpor rodin. Porovnání životní úrovně domácností s dítětem, domácností bez dítěte. Rodinná politika ČR a SR nejsou podobné, po roce 1989 se rodinná politika v obou zemích utvářela odlišně.

Asylum applicants and first instance decisions on asylum applications in Q3 2009.

[Žadatelé o azyl a rozhodnutí o žádostech o azyl v první instanci ve 3. čtvrtletí 2009.] / ALBERTINELLI, Anthony - JUCHNO, Piotr

In: Data in Focus. - č. 3 (2010), s. 1-9.:obr., tab.

Tato čtvrtletní publikace podává přehled o posledním vývoji v oblasti mezinárodní ochrany včetně žadatelů o azyl a rozhodnutí o žádostech o azyl. Tyto údaje jsou poskytovány Eurostat národními ministerstvy vnitra a souvisejícími oficiálními agenturami. Většina statistických údajů uvedených v tomto čísle je shromážděna podle nového regulačního rámce Nařízení 862/2007 o statistice o migraci a mezinárodní ochraně. Informace o žadatelích o azyl a žádostech o azyl v jednotlivých zemích EU-27 v období leden 2008 až září 2009.

Výsledky kontroly činnosti agentur práce

Ke konci roku 2009 MPSV evidovalo 2150 agentur práce s licenci na zprostředkování zaměstnání, z nichž 1078 mělo povolení i ke zprostředkování práce cizincům na území ČR. Úřady práce jich v průběhu roku zkontrolovaly 674 a uložily jim 153 pokut v celkové výši 22 330 881 Kč. Kontroly se zaměřovaly na dodržování zákona o zaměstnanosti a na to, zda agentury práce zprostředkovávají zaměstnání v souladu s vydaným povolením. Nejčastějším a zároveň nejzávažnějším prohřeškem bylo nelegální zaměstnávání. Připravovaná novela zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, kontroly i podmínky pro získání licence dále zpřísní, což by mělo vést ke zkvalitnění poskytovaných služeb. K 31. prosinci 2009 MPSV odebralo licenci 151 subjektům, povolení neobdrželo 145 žadatelů o licenci.

Zdroj: MPSV

Dlouhodobá koncepce výzkumu VÚPSV, v. v. i., na období 2011–2017

Vláda ČR dne 26. 3. 2008 svým usnesením č. 287 schválila „Reformu systému výzkumu, vývoje a inovací České republiky“. Tento dokument má zásadní dopad do systému financování a institucionálního uspořádání české vědy. V důsledku schválené reformy byl novelizován i zákon č. 130/2002 Sb., tzv. zákon o podpoře výzkumu a vývoje, jehož účinnost nastala k 14. 7. 2009. Podle tohoto zákona jsou výzkumným ústavům poskytovány finanční prostředky ne na výzkumné záměry, jak tomu bylo v letech předcházejících, ale na dlouhodobý koncepční rozvoj organizace, kdy prostředky budou poskytnuty na základě výsledků organizace (publikačních aktivit, patentů, průmyslových vzorů apod.) v uplynulých pěti letech. Vzhledem k těmto skutečnostem Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., připravil uvedený koncepční dokument, se kterým se můžete seznámit.

Hlavní tematické okruhy aplikovaného výzkumu v oblasti práce a sociálních věcí

Tematické okruhy aplikovaného výzkumu v oblasti práce a sociálních věcí je možné vztáhnout ke dvěma hlavním kvalitám, kterými bude tato oblast obecně v delším horizontu ovlivňovat celkový rozvoj české společnosti, tj. k reprodukci a rozvoji lidského kapitálu/potenciálu a k rozvoji kapacit v oblasti řízení a správy.

Reprodukce a rozvoj lidského potenciálu

Reprodukce a rozvoj lidského potenciálu jsou jedním z klíčových faktorů úspěšného vývoje společnosti. Reprodukce lidského potenciálu se uskutečňuje prostřednictvím řady demografických procesů, jeho rozvoj pak především prostřednictvím nejrůznějších forem vzdělávání, ale i dalších forem jeho kultivace, v nichž sociální politika sehrává klíčovou roli. Obecně je zapotřebí zkoumat trendy v porodnosti, úmrtnosti a migraci, které utvářejí strukturu české populace (věkovou, etnickou, vzdělanostní atd.), která dále ovlivňuje nejrůznější dimenze fungování společnosti. Kvantita, kvalita a struktura lidského potenciálu následně ovlivňují fungování trhu práce, dynamiku vývoje hospodářství a strukturu investic, stav veřejných financí, systém veřejného zdraví, možnosti rozvoje veřejných sociálních služeb a mimo jiné také chování voličů.

Bude třeba zkoumat, jak se v současné české společnosti lidský potenciál vytváří, jaké jsou na jedné straně faktory a na straně druhé důsledky jeho reprodukce a též jaké jsou podmínky a mechanismy rozvoje jeho kvalit. Stejně tak bude třeba zhodnotit jak, s jakými výsledky různé veřejné politiky ovlivňují podmínky reprodukce a rozvoje lidského potenciálu v jeho kvantitě, kvalitě a struktuře: především v oblasti politik trhu práce, sociální, rodinné, vzdělávací, migrační, zdravotní a důchodové politiky.

Rozvoj kapacit v oblasti řízení a správy

Ověřování nových způsobů vládnutí je dnes východiskem pro jejich další rozvoj, jakož i pro adaptace politického systému a veřejné správy na aktuální a budoucí potřeby české společnosti v kontextu globalizace a evropské integrace. Na základě výzkumu konkrétních procesů vládnutí, formování práva, politického systému, veřejné správy a mechanismů tvorby a uplatnění veřejných politik v ČR umožní aplikovaný výzkum v oblasti práce a sociálních věcí formulovat konkrétní návody a postupy optimalizace těchto procesů, a to včetně specifických nástrojů řízení a formování a realizace společných politik EU v oblasti práce a sociálních

věcí. K výstupům nabízeným praxi budou patřit formulace konkrétních návodů, metodik, nástrojů a inovací v oblasti řízení a správy a účinnějšího zapojení ČR do procesů evropské integrace, půjde o citlivé uplatňování efektivní implementace evropských agend ve vztahu k národním a regionálním potřebám (agend jako je Lisabonská strategie, Evropská strategie zaměstnanosti, Strategie sociální ochrany a sociálního začleňování, strategie rozvoje služeb ve veřejném zájmu, harmonizace soustav sociální ochrany v zájmu usnadnění mobility pracovníků a občanů v rámci EU). Přínosem může být jak dlouhodobý pozitivní multiplikativní efekt přenosu poznatků výzkumu do řídicí praxe na účinnost těchto veřejných agend z hlediska stanovených cílů, ale také může jít o otevření nových rozvojových možností těchto agend a v neposlední řadě o významné rozpočtové úspory.

Hlavní tematické okruhy pro koncepci aplikovaného výzkumu v oblasti práce a sociálních věcí

V rámci obecnějších problémů lze pro VÚPSV, v. v. i., vymezit následující témata, která vyhovují požadavkům uvedeným v předchozím bodě. Tato témata nepokrývají komplexně oblast práce a sociálních věcí, představují především výběr takových problematik, jež vyžadují dlouhodobé a kontinuální sledování a rozpracování, až do úrovně doporučení pro veřejně-politická opatření a metodiky, a to ve vztahu k aktuálním úkolům MPSV.

Přehledové, teoreticko-metodologické a komparativní studie o sociálních politikách v zemích EU (OECD)

V kontextu sociální dynamiky dochází k procesům proměn (reorientace/modernizace) sociálního státu. Experimentuje se s různými typy řešení v závislosti na národních kontextech a tradicích, politických preferencích a ekonomických možnostech. Česká republika postupně reflektuje společné i specifické trendy sociální politiky, komplexní znalost možností řešení a vhodných kontextů při přijímání klíčových rozhodnutí však často není příliš hluboká.

Úkolem bude zpracování studií k různým oblastem sociální politiky (podle potřeby a aktuálnosti), které by zachycovaly a porovnávaly trendy jejího vývoje v různých národních kontextech a hodnotily účinnost řešení z různých pohledů. V tomto ohledu má VÚPSV dostatek zkušeností, těží z mezinárodní spolupráce, přístupu k mezinárodním databázím a vybavení knihovni a rešeršní službou.

Přehledové studie o společných sociálních agendách v zemích EU

Přes klíčový význam národních kontextů v oblasti sociální politiky jsou v rámci EU řešeny určité prioritní oblasti a uplatněny přitom obecnější cíle a zásady. Podobně je Česká republika zavázána v rámci regulací evropského práva a jeho rozvedení v doporučeních EK a také v rámci otevřené metody koordinace řešit určité problémy a prosazovat přitom určité obecnější cíle a principy. Poznatky o pozici ČR v rámci zemí EU mohou efektivně napomoci při stanovení budoucích priorit (a jejich projednání s orgány EK, efektivní čerpání prostředků z evropských fondů).

Úkolem v této oblasti bude průběžně a dlouhodobě:

- hodnotit, jak si Česká republika vede ve specifických evropských sociálních agendách (Lisabonská strategie, Evropská strategie zaměstnanosti, Strategie sociální ochrany a sociálního začleňování, vznikající agendy rozvoje služeb ve veřejném zájmu, atp.),
- nacházet rezervy, ale také příklady dobré praxe vhodné k následování.

Jedná se o komplexní úkol, který vyžaduje dlouhodobější expertizu v oblasti uvedených agend a současně nezávislý, i když k národním specifickým citlivý přístup.

Dlouhodobé sledování a hodnocení procesu utváření ceny práce

Procesy utváření mezd a nákladů práce spojují ekonomickou a sociální sféru, působí na vztahy mezi sociálními partnery a dalšími sociálními skupinami, ovlivňují konkurenceschopnost domácích podniků a kvalitu pracovní síly a odrážejí mechanismy rozdělovacích a přerozdělovacích procesů. Jejich nominální i reálná úroveň je ve vzájemné interakci s pohybem a úrovní HDP, produktivitou práce a cenovou hladinou, jejich struktura odráží souvislosti politického, ekonomického a sociálního pohybu. Cena práce a mechanismy jejího utváření ovlivňují sociální strukturu, chování obyvatelstva, politiku veřejných rozpočtů, chování podnikatelských subjektů. Pokračující proces cenové a mzdové konvergence bude doprovázet řada nerovnováh na trhu, zejména na trhu práce, a v příjmech jednotlivých skupin obyvatelstva s nebezpečím sociálních napětí.

Hlavním zaměřením bude výzkum faktorů a sociálně ekonomických souvislostí utváření ceny práce, pohybu příjmů a vedlejších nákladů práce, vývoje výdělků a jejich diferenciací, příjmů a výdajů obyvatelstva, resp. vybraných sociálních skupin. V těchto souvislostech se otevírají otázky minimálních příjmových standardů (životní minimum, minimální mzda aj., jejich testování v podmínkách České republiky, vymezení sociálně ekonomických hranic jejich udržitelnosti a rizik), rovných sociálních, pracovních a mzdových podmínek. Příjmová hladina (zejména úroveň nominálních a paritních příjmů v sociálním a regionálním průřezu) a životní a pracovní podmínky ovlivňují nadnárodní migraci pracovní síly. V podmínkách volného pohybu osob v zemích ES bude předmětem výzkumu potenciální a skutečný výjezd české pracovní síly a souvislosti se strukturou nabídkové strany na tuzemském trhu práce.

Dlouhodobé monitorování problematiky sociální diferenciací a marginalizace, sociálního vyloučení a chudoby, stejně jako i vybraných opatření, která napomáhají jejich předcházení a omezení

Přes dlouhodobě pozitivní trendy společenského a ekonomického vývoje dochází z řady objektivních i subjektivních důvodů k procesům sociální diferenciací, polarizace, marginalizace a sociálnímu vylučování v řadě dimenzí (chudoba a materiální deprivace jsou jejich základním projevem). Řešení sociálních tenzí je pak relativně komplexním úkolem, v němž sehrává roli více oblastí sociální politiky. Česká republika zatím v této oblasti především přebírá hodnocení EK prováděná na obecnější úrovni, existu-

jí již ale také tematicky specializované monografie VÚPSV, v. v. i., k této problematice.

Úkolem bude nadále dlouhodobě monitorování uvedených trendů s využitím různých vzájemně se doplňujících zdrojů dat s aspirací dále vyvinout specifické národní ukazatele (podle doporučení EK) zohledňující národní kontext a zahrnující národní, regionální i lokální úroveň. Současně bude úkolem hodnocení vybraných oblastí politik (dávkové systémy, ale také opatření pro zaměstnanost, sociální služby a bydlení, pro předcházení a omezení sociálního vyloučení, chudoby a deprivace). K tomu budou využívány jednak periodická šetření, jako je SILC, SRÚ, v kombinaci s dalšími zdroji (využití databází příjemců sociálních dávek atp.) a se speciálně prováděnými šetřeními. V tomto směru má VÚPSV značnou zkušenost s prací se všemi uvedenými typy databází a má rozpracovány i vlastní metodické postupy. Cílem je postupně vyvinutí a monitorování souboru indikátorů – „národního barometru chudoby a sociálního vyloučení“.

Dlouhodobé sledování a hodnocení faktorů, které způsobují nerovnováhy na trhu práce, a hodnocení opatření, která tyto nerovnováhy odstraňují

Dynamika na trzích práce se v důsledku zvyšování požadavků na ekonomickou výkonnost a konkurenceschopnost zrychluje. Vznikají strukturální nerovnováhy, jež více dopadají tam, kde schopnost adaptace na změny zaostává nebo je blokována objektivními okolnostmi. Nejvíce se tyto nerovnováhy projevují jako problém dlouhodobé nezaměstnanosti. S ohledem na tento problém se prosazují v rámci zemí EU v závislosti na národních specifických (vedle strategie růstu, jenž generuje tvorbu míst, a podpory ekonomických pobídek k zaměstnání) další strategie, jež zpružňují trh práce. Patří k nim strategie flexijistoty, strategie tzv. aktivace a další, stále významnější projekty a opatření, jež jsou financovány v rámci evropských fondů (např. sociální ekonomika a sociální podnik). Ovšem řada zahraničních studií již ukázala, že existují nejrůznější modely těchto strategií a že v různých kontextech mají různé účinky. Česká republika zatím uplatnila jen některé prvky takových strategií, ale pracuje běžně s projekty, jež jsou financovány evropskými fondy. K dalšímu jejich rozvoji je mj. potřebná zpětná vazba o faktorech, jež způsobují nerovnováhy na trhu práce, a především pak o dopadech využívaných opatření v českém kontextu a konečně také inspirace z hlediska dalších možností a opatření.

Úkolem bude proto dlouhodobě sledování situace z hlediska působení faktorů, jež způsobují poruchy na trhu práce a zejména pak vedou k dlouhodobé nezaměstnanosti, dále hodnocení efektů opatření aktivní politiky zaměstnanosti, při postupném zahrnutí dalších opatření v oblasti flexijistoty a aktivace, jako jsou změny v oblasti pracovní ochrany a kolektivního vyjednávání, dávkové a daňové systémy, individuální práce s nezaměstnanými atp. Přitom budou využity jednak databáze o nezaměstnaných (OKpráce), VŠPS, speciální šetření kvantitativního i kvalitativního typu a další data a specifické případové studie k vybraným typům opatření. Budou hledány a koncipovány nové postupy či metodiky hodnocení situace na trhu práce a práce s nezaměstnanými a nové cesty a postupy podporující sociální soudržnost společnosti. Výše uvedenými problémy a postupy se VÚPSV, v. v. i., již zabývá, mj. vyvinul originální metodický postup k sledování efektů opatření v oblasti aktivní politiky zaměstnanosti či postup hodnocení rizikovosti uchazečů z hlediska získání zaměstnání, metodiku předvídání vzdělávacích potřeb na trhu práce.

Monitorování procesů migrace a politik integrace cizinců na trhu práce a ve společnosti

V poslední době se procesy migrace stávají na jedné straně nástrojem řešení nerovnováh na trhu práce, jakož i přirozeným sociálním jevem, na druhé straně prohlubují sociální a kulturní diverzitu společnosti a přinášejí dezintegrační rizika, jakož i možné

zdroje sociálního vyloučení a sociálních patologií. V České republice tyto procesy nabývají na intenzitě a do budoucna se zdají být jedním z nejvýznamnějších iniciátorů některých sociálních změn. Současně ukazují provedené studie (mj. i. VÚPSV, v. v. i.), že strategie zvládání problémů integrace cizinců v české společnosti nejsou příliš rozvinuté ani účinné. Úkolem v této oblasti bude dlouhodobé monitorování procesů migrace v ČR, problémů pracovní a sociální integrace cizinců v ČR, sledování a hodnocení vhodnosti a účinnosti politik integrace na národní i lokální úrovni ve vztahu k různým skupinám migrantů. Kromě toho bude dlouhodobě sledována pracovní migrace českých občanů a hodnoceny její důsledky pro český trh práce. VÚPSV, v. v. i., v této oblasti disponuje již rozvinutými metodickými postupy, rozpracoval v poslední době komplexnější postupy hodnocení integrace cizinců a politik integrace, má ambice a kapacitu dále tyto postupy rozpracovat.

Hodnocení politiky sociálních služeb v širší perspektivě

Sociální služby – a jak ukazuje studie EK, také širší pojeté služby ve veřejném zájmu – se stávají v modernizovaném pojetí sociální politiky klíčovou oblastí, nejen z hlediska potřeb stárnoucí společnosti, ale i z hlediska potřeb harmonizace rodiny a zaměstnání, sociálního začleňování atd. Přitom se zde typicky projevuje potřeba decentralizace a lokalizace politiky sociálních služeb a formování partnerství veřejné správy, neziskového sektoru a soukromého sektoru (včetně principu kontraktace). Dochází pak k řešení složitých otázek financování, decentralizace, partnerství, rozvoje standardů služeb a jejich profesionalizace, efektivnosti. Česká republika se postupně připojuje k těmto trendům, zákon o sociálních službách z roku 2006 je jen jedním z důležitých kroků, lze proto očekávat posilování těchto trendů v budoucnu.

Úkolem v této oblasti bude dlouhodobý výzkum a řešení efektivnosti sociálních služeb, a to jak efektivnosti ekonomické (vhodné formy a rozsah i cílenost financování), tak i efektivnosti sociální (dostatečné pokrytí, rozsah a spektrum služeb, standardy kvality atd.) s dlouhodobým cílem rozpracovat doporučení a metodiky vedoucí k vyváženosti v efektivnosti sociálních služeb a postupně i služeb ve veřejném zájmu z uvedených hledisek. VÚPSV, v. v. i., se již klíčovými aspekty uvedené problematiky věnuje, dlouhodobým cílem bude proto prohloubení a rozšíření výzkumu v naznačené širší perspektivě.

Hodnocení trendů demografického vývoje a možností rodinné politiky v návaznosti na další veřejné politiky čelit jeho sociálním dopadům

Soudobé demografické procesy, zejména pokles porodnosti a prodlužování lidského života, vytvářejí i v České republice relativně nové podmínky pro život v rodinách, a tím i potřeby rodin. Ty vyplývají zejména z vývoje věkové struktury, poznamenané rostoucí nerovnováhou podílu nejstarších a nejmladších kohort, a z poklesu závaznosti manželských a mezigeneračních rodinných vztahů. Dlouhodobě se mění vztah mezi plněním rodinných funkcí a jejich institucionální podporou a těsnost kooperace veřejné a soukromé sféry ve výchově a přípravě nastupujících generací (lidského kapitálu). Vzhledem k populačnímu stárnutí musí rodinná politika zohledňovat potřeby rodin ve všech fázích rodinného cyklu, což znamená více věnovat pozornost seniorům v rodinách. Rodinná politika musí být chápána velice široce mj. též proto, aby do ní bylo možné zapojit spektrum relevantních aktérů – kromě ústředních orgánů také obce a neziskový sektor, ale i samotné rodiny a širší rodinné sítě. Vnější podporu ekonomicko-zabezpečovacích funkcí rodiny je třeba chápat nově, nejen jako nástroj propopulačních opatření, ale jako podporu plnění funkce výchovné a socializační. Analýzy aktuálních životních podmínek rodin poukazují na stále nedostatečné rozvinutí rolí obcí a sociálních sítí v podpoře rodin, a to jak z hlediska koncepce jejich úloh, tak z hlediska praxe a prohlubování pro-rodinného klimatu na různých strukturálních úrovních.

Úkolem v této oblasti bude na základě analýz a prognóz demografického vývoje studovat potřeby rodin v různých fázích rodinného a životního cyklu. Cílem by mělo být hledání forem uspokojování těchto potřeb v rámci rodiny a za podpory státu a dalších subjektů a také hledání jisté rovnováhy mezi autonomií rodin a společenskou podporou jednak tam, kde rodiny samy nezvládají plnit své role, a jednak tam, kde je pro přípravu nových generací třeba propojit specifické role a přínos různých aktérů. VÚPSV, v. v. i., v této oblasti usiloval o propojení různých přístupů ke zkoumání rodin, mj. z hlediska sladování rodinných a profesních rolí, z hlediska potřeb jednotlivých členů rodin v různých fázích rodinného cyklu a v různých formách rodin (např. neúplných, vícedětných), z hlediska vztahu finančních a nefinančních forem společenské podpory, stejně jako o analýzu působení vybraných forem institucionální podpory rodin.

Hodnocení trendů v rozvoji kapacity veřejné správy a vládnutí ve vztahu k sociální politice

Modernizace sociální politiky a prosazování nových multisektorově provázaných řešení na národní, regionální a lokální úrovni za účasti více aktérů předpokládá významné transformace v systému řízení a správy veřejné politiky – souhrnně jsou označovány termíny new public governance, new public management, new public administration. Tyto transformace souvisejí i se zaváděním agend EU, jako je Lisabonská strategie a další, v rámci otevřené metody koordinace. Např. v posledních dvou desetiletích došlo v řadě evropských zemí k zásadním změnám v systému veřejné správy a regulace v oblasti trhu práce, v oblasti sociálních služeb, v oblasti poskytování sociální pomoci formou dávek a dalších integračních opatření. Počáteční kroky v oblasti systému veřejné správy v některých oblastech sociální politiky se začínají (i když v omezené míře) již prosazovat i v České republice, není však zatím dostatek poznatků o kapacitě institucí veřejné správy zvládat tyto procesy ani o významu těchto změn pro zefektivňování sociální politiky v dotčených oblastech.

Úkolem v této oblasti bude dlouhodobý výzkum a sledování probíhajících institucionálních a regulačních změn v systému veřejné správy, a to ve vztahu k uplatňování významnějších změn v různých oblastech sociální politiky. S tím souvisí i vyhodnocování kapacity institucí veřejné správy k institucionálnímu učení a transformaci systému governance a následně k prosazování potřebných opatření v oblastech sociální politiky. Půjde o hodnocení vazby mezi změnami v systému governance, zkvalitňováním institucionální kapacity a efektivitou veřejné správy při implementaci opatření sociální politiky, zejména při zavádění nových agend (jako jsou např. projekty financované evropskými fondy či reformy v oblasti služeb zaměstnanosti, sociálních služeb atp.). Zkoumání v tomto směru teprve započalo, pro příští období představuje ovšem jeden z nejvýznamnějších směrů studia veřejné a sociální politiky, mj. i s ohledem na schopnost zavádění agend EU a využívání zdrojů evropských fondů. VÚPSV již tato hlediska identifikoval a dílčím způsobem uplatnil při hodnocení některých oblastí sociální politiky, jako jsou např. agenda sociálního začleňování, zejména s ohledem na začleňování některých cílových skupin (Remové, migrující cizinci), aktivní politika zaměstnanosti, sociální služby, sociální pomoc. Disponuje také kapacitou rozvinout tato hlediska hodnocení v uvedených i dalších oblastech sociální politiky.

Monitorování vývoje sociálního dialogu a pracovních podmínek

Sociální dialog se v Evropě vytvářel postupně s procesem evropské integrace. Lze říci, že dnes je evropský sociální dialog považován za jednu z hnacích sil sociální politiky, kdy spolupráci sociálních partnerů vyžaduje realizace řady konkrétních sociálních opatření přijatých v EU. Sociální dialog je zejména chápán jako jeden ze zdrojů úspěšné politiky zaměstnanosti. Obsahový horizont a dosah sociálního dialogu v EU ovšem přesahuje rámec

sociální politiky a politiky zaměstnanosti a postupně získal funkci nástroje tvorby právních norem.

S ohledem na relativně krátkou historii moderního sociálního dialogu v ČR je jasné, že v ČR se teprve postupně vytvářejí nebo posilují nezbytné existující infrastruktury, tj. vedle správních orgánů (státních i samosprávních), justičních orgánů rovněž organizace nestátní včetně reprezentací sociálních partnerů na všech úrovních. S připojením se k EU je zájem ze strany Unie na tom, aby sociální dialog a organizace sociálních partnerů fungovaly i v ČR na srovnatelné úrovni. Posouzení stávajících kapacit a identifikace rozvojových bariér jak sociálních partnerů, tak sociálního dialogu jako celku bude hlavním cílem výzkumu v této oblasti. Výzkumné projekty se proto zaměří na rozsah a problémy spojené s úbytkem členské základny, na institucionální uspořádání a kapacitu organizací sociálních partnerů, na jejich schopnost kolektivně vyjednávat a spolupodílet se na tvorbě pracovních podmínek v nejširším slova smyslu na celostátní, sektorové a podnikové úrovni. Vzhledem k tomu, že sociální partneři jsou vlivnou skupinou, která se podílí na tvorbě sociální politiky, budou rovněž sledovány dopady výsledků sociálního dialogu na trh práce včetně mzdové úrovně zaměstnanců a na oblast sociálního zabezpečení.

Projekty v oblasti pracovních podmínek budou zaměřeny na mapování jednotlivých faktorů pracovních podmínek a na jejich dopad na zdravotní stav pracovníků. Tyto faktory ovlivňují zdravotní stav, který budeme „měřit“ na základě subjektivního pocitu zdraví, tj. subjektivně udávaných zdravotních komplikací, které dotázaná osoba dává do souvislosti s výkonem své práce. Přínos tohoto přístupu spatřujeme v tom, že vedle celé řady charakteristik pracovních podmínek zjišťujeme i související zdravotní obtíže. Jedná se o sledování obtíží, které nejsou zahrnuty v oficiálních sledovaných statistikách nemocí z povolání. Jediná možnost evidence těchto zdravotních komplikací je právě prostřednictvím dalších výzkumů. Mezi klasické případy patří například stres, který může v různé míře iniciovat vážnější zdravotní obtíže.

Uplatněné strategie a metody řešení

VÚPSV, v. v. i., pracuje na základě projektové formy organizace. Všichni výzkumní pracovníci mají své stálé místo v jednotlivých výzkumných pracovních skupinách, které dlouhodobě sledují rozvoj poznání v příslušných tematických oblastech. Konkrétní výzkumné projekty řeší výzkumné týmy složené z pracovníků jedné nebo více tematických skupin podle vypracovaného harmonogramu prací, čímž je vytvořen důležitý předpoklad flexibilní organizace a multidisciplinárního přístupu při řešení úkolů přesahujících zaměření jednotlivých výzkumných pracovních skupin.

Dlouhodobý koncepční rozvoj poznání jednotlivých tematických okruhů bude v následujících letech realizován prostřednictvím dílčích výzkumných projektů, které budou každoročně zpracovány v rámci plánu výzkumné činnosti VÚPSV, v. v. i., tak aby byla zabezpečena kontinuita v předmětných oblastech.

Výčet jednotlivých otázek a témat výzkumu v uvedených oblastech nemá vyčerpávající charakter, pro potřeby sestavení jednotlivých ročních výzkumných plánů nemůže být mechanicky přebírán. Jde o témata, která se v konkrétních projektech mohou velmi významně prolínat a doplňovat, jejich dynamika bude každoročně reflektována při sestavování plánu výzkumné činnosti.

Na projekty financované v rámci koncepce VÚPSV, v. v. i., z institucionálních prostředků budou navazovat účelově financované projekty, které budou tvořit stále významnější finanční zdroj na krytí činnosti VÚPSV, v. v. i. Rozsah takto získaných finančních prostředků je však velmi obtížné prognózovat, neboť závisí na celkovém objemu finančních prostředků, které budou uvolněny Technologickou agenturou ČR a jednotlivými ústředními orgány státní správy na realizaci grantových programů, na úspěšnosti

VÚPSV, v. v. i., při jejich vyhodnocování a poptávce ostatních institucí (vč. mezinárodních) po zpracování jednotlivých dílčích studií a projektů.

Pro zabezpečení vyšší teoretické úrovně jednotlivých studií bude pozornost zaměřena na soustavné zvyšování kvalifikační struktury pracovníků, přičemž důraz bude položen jak na soustavné zapojování především mladých perspektivních pracovníků do vědecké přípravy ve formě doktorského studia (v současné době je zapojeno do doktorského studia celkem 13 pracovníků VÚPSV, v. v. i.), tak i na jejich širší zapojování do pedagogického procesu (habilitační a profesorská řízení). I nadále bude rozvíjena osvědčená forma řízení lidských zdrojů za pomoci metody tzv. „koučingu“, kdy zkušení výzkumní pracovníci vedou mladé začínající pracovníky. Budou hledány možnosti financování studijních pobytů odborných pracovníků na zahraničních univerzitních a výzkumných pracovištích a naopak zahraničních pracovníků na půdě VÚPSV, v. v. i.

Na plnění úkolů vyplývajících z koncepce VÚPSV, v. v. i., se bude podílet oddělení knihovnicko-informačních služeb, které zabezpečuje nezbytnou informační podporu výzkumu. Jeho základem je odborná knihovna a dokumentační oddělení. V souladu s potřebami výzkumu a celkovým vývojem v oblasti práce a sociálních věcí jsou zde shromažďovány a systematicky zpracovávány informace z dané oblasti, fond knihovny je průběžně rozšiřován a aktualizován. Zvýšená pozornost je zaměřena na monitorování informací o významných změnách a novinkách. Oddělení poskytuje komplexní knihovnické, bibliograficko-informační a rešeršní služby pracovníkům VÚPSV, v. v. i., MPSV i pracovníkům jiných výzkumných a vědeckých institucí a dalším zájemcům z řad odborné i laické veřejnosti. Velké úsilí je trvale věnováno zvyšování dostupnosti informací. Oddělení rovněž zajišťuje vydávání a distribuci odborného recenzovaného časopisu FÓRUM sociální politiky, monografií a jiných výstupů VÚPSV, v. v. i., a prezentaci VÚPSV, v. v. i., a výsledků jeho činnosti prostřednictvím Internetu. V rámci finančních možností bude probíhat kontinuální modernizace oddělení (např. digitalizace „zlatého fondu“ České sociální politiky), zejména ve smyslu rozšiřování knihovního fondu a vyšší dostupnosti shromažďovaných informací.

Časový výhled a formy výstupů

S ohledem na potřebu zabezpečení dlouhodobého kontinuálního sledování jednotlivých tematických oblastí byla koncepce VÚPSV, v. v. i., schválena na období následujících sedmi let (tedy let 2011–2017) s tím, že bude realizována prostřednictvím ročních plánů výzkumné činnosti. Vzhledem k zásadním změnám v hlavních principech hodnocení výsledků vědy a z nich vyplývajících objemů finanční podpory v rámci tzv. institucionální dotace bude nezbytné na realizaci řady výše naznačených úkolů získávat finanční prostředky v rámci účelové podpory výzkumu, což může významným způsobem limitovat rozsah naplnění uvedených cílů v naznačených hlavních výzkumných oblastech.

Základními výstupy realizovaných projektů budou:

- návrhy certifikovaných metodik pro řešení jednotlivých výzkumných okruhů (realizace tohoto cíle je podmíněna přijetím, resp. úpravou příslušných aktů řízení ze strany MPSV ČR),
- knižní monografie publikované v písemné a elektronické podobě (www.vupsv.cz),
- odborné články publikované v odborných recenzovaných a v impaktovaných časopisech.

Tímto způsobem bude zabezpečena široká prezentace získaných poznatků a výsledků. Veškeré výstupy budou zasílány k využití všem úsekům MPSV a dalším vybraným odběratelům. Významné projekty budou ukončeny formou semináře nebo konference.

Family as priority: socially cohesive, economically competitive - p. 2

Family policies within the EU (and US) are subjected to a comparison as "ideal types"; parental childcare is everywhere more or less in collision with employment policies. The author argues that the best solution, although certainly not ideal, is "French market etatism". In spite of the diversity of systems there is one common reason for this collision: the family in an economic system is only "dependently variable". The second - normative - part of the paper deals with a vision of family equality in the economic sense and as a precondition of a required "value shift" in society. A substantial improvement in family-friendly taxation could have an important impact on the reform of pension systems. The family as an economically competitive and socially cohesive institution is simply a condition sine qua non for the survival of our civilisation.

Keywords: family policy, ideal types, comparison, economic competitiveness, social cohesion, vision: family equality, value shift

Estimating educational requirements - p. 8

The paper describes how the demand for workers with a certain standard of education in the near future is estimated. This demand is compared with the corresponding labour supply. The outcome is an estimate of school-leavers' chances of finding a job that matches their education and the chance of recruiting a suitably educated employee. These results can be very useful in a number of cases. They can help both parents and students, employers and employees in the decision-making sphere. Knowing the prospects for finding work after finishing studies can lead to a responsible choice of study field and motivate students in other ways. For big investors it is essential to know how to evaluate an investment plan from the point of view of finding suitably qualified workers. Comparing future demand and supply for specifically trained workers is necessary for qualified attempts to influence the structure of education with regard to school-leavers' chances of finding work and the requirements of the economy. We have learnt from the available economic literature that the population's education is a factor that has a positive impact on the wealth of society. A suitable choice of study field can reduce structural unemployment. Our estimates of educational requirements depend on a set of input data, however. These include an estimate of future employment in economic sectors; this kind of estimate is not possible at this moment in time. We have showed that our methods and results can be useful even if we do not possess this kind of macroeconomic estimate and instead use our

variants of an optimistic and pessimistic estimate of the development of employment in economic sectors.

Keywords: labour market, educational requirements, demand, estimates, choice of study field

Evaluation of the effectiveness of active labour market policy programmes before the onset of the financial and economic crisis - p. 13

This paper seeks to assess active labour market policy measures at national level in the Czech Republic for the year 2007. The goal of the work is to identify how programmes targeted various groups of the unemployed and what effect measures implemented in 2007 had on the registered unemployed. The programmes are assessed at some remove in time to allow us to detect both short-term and medium-term effects, as previous studies confirmed significant changes in these effects over time. Despite the time remove (we assess programmes implemented in 2007) our findings are still relevant, as employment strategy, being the outcome of long-term policy-formulating endeavour, does not change much in short periods of time. However, changes in context (cyclical economic development) and changes in the scope of the implemented measures need to be taken into account. To evaluate the programmes we use data from the administrative system for monitoring unemployment (OKpráce), which includes data for all unemployed persons and all types of programme implemented with the participation of or through the labour offices throughout the Czech Republic. Our analysis takes place on three planes - we monitor how different programmes target a particular group of unemployed persons, gross and partially adjusted effects from the point of view of registration with the labour offices in the scrutinised period and other factors that may have an influence on the success of the implemented active labour market programmes.

Keywords: active labour market policy, programmes, effectiveness, assessment, active labour market measures

Assessment of the new act on sickness insurance in terms of achievement of some its objectives - p.19

After several years' preparation, in 2006 the new Act No. 187/2006, on sickness insurance, as amended (the "Act"), was passed in 2006; it entered into effect on 1 January 2009. After more than 50 years there was thus a fundamental change to the sickness insurance system as regards both the actual substance of the legislation and its practical execution. Over one year after the launch of the new system and the transition to stable, routine application it is possible to use the findings gathered to undertake the first analysis of the state of affairs, in other words how much progress towards achieving the intended objectives has been made.

Keywords: sickness insurance, law, analysis, objectives

Hlavní náplní ústavu je aplikovaný výzkum v oblasti práce a sociálních věcí na regionální, celostátní i mezinárodní úrovni formulovaný podle aktuálních potřeb orgánů státní správy, popřípadě neziskových či privátních subjektů. Ústav vykonává konzultantskou činnost pro uživatele výsledků výzkumů a organizuje semináře a konference. Výzkumné projekty se každý rok připravují ve spolupráci se zainteresovanými subjekty s ohledem na kontinuitu vývoje vědy a výzkumu v předemných oblastech. Mezi hlavní výzkumné zájmy ústavu patří:

- trh práce a zaměstnanost,
- sociální dialog a pracovní vztahy,
- sociální ochrana,
- rodinná politika,
- příjmová a mzdová politika,
- rovné příležitosti,
- teorie sociální politiky.

Významnou činností ústavu je poskytování komplexních knihovnických a informačních služeb z oblasti práce a sociálních věcí, které zajišťuje oddělení knihovnicko-informačních služeb. V rámci jeho činnosti je kontinuálně budován a zpracováván fond domácích a zahraničních informačních pramenů z uvedené oblasti, ale i z příbuzných oborů a průřezových vědních disciplín.

The RILSA's main role is applied research on labour and social affairs at regional, national, and international levels, formulated in accordance with the current needs of the state administration, and in some cases the non-profit sector and private clients. The Institute provides consultancy for the users of research results and organizes seminars and conferences. Research projects are prepared each year in collaboration with interested parties, with regard to the continuity of science and research in the areas in question. The Institute's main research interests include:

- labour market and employment,
- social dialogue and labour relations,
- social security,
- family policy,
- wages and income policy,
- equal opportunities,
- social policy theory.

An important activity of the Institute, essential for carrying out its research objectives, is the provision of comprehensive library and information services in the field of labour and social affairs. This is done by RILSA's library and information services department.

Kontakt:

Palackého nám. 4, Prague 2, 128 01, Czech Republic, tel. +420 224 922 381, fax +420 224 972 873, <http://www.vupsv.cz>

FÓRUM sociální politiky

